מדד הדמוקרטיה הישראלית

2018

תמר הרמן

אור ענבי / אלה הלר / פאדי עומר

המכון הישראלי לדמוקרטיה

The Israeli Democracy Index 2018
Tamar Hermann
Or Anabi, Ella Heller, Fadi Omar

עריכת הטקסט: ענת ברנשטיין
עיצוב הסדרה: לוטה עיצובים
ביצוע גרפי: אירית נחום
הדפסה: גרפוס פרינט, ירושלים

מסת"ב ISBN 978-965-519-230-8

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר ידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמו"ל.

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לדמוקרטיה (ע"ר), תשע"ט
נדפס בישראל, 2018

המכון הישראלי לדמוקרטיה
רח' פינסקר 4, ת"ד 4702, ירושלים 9104602
טל': 02-5300888
אתר האינטרנט:

להזמנת ספרים:
החנות המקוונת:
דוא"ל:
טל': 02-5300800 ; פקס: 02-5300867

הדברים המובאים בספר זה אינם משקפים בהכרח את עמדת המכון הישראלי לדמוקרטיה.

כל פרסומי המכון ניתנים להורדה חינם, במלואם או בחלקם, מאתר האינטרנט.

תוכן העניינים

תקציר ממצאי מדד הדמוקרטיה 2018 9

חלק ראשון / הדמוקרטיה הישראלית בהשוואה בינלאומית 9

חלק שני / מדינת ישראל בעיני אזרחיה 10

הקדמה 15

מבנה הדוח 17

מתודולוגיה 19

השאלון 19

המדגם 20

איסוף הנתונים 20

לפי מה ניתחנו את הנתונים? 20

התמצאות בדוח 21

חלק ראשון / הדמוקרטיה הישראלית בהשוואה בינלאומית 23

פרק 1 / המדדים הבינלאומיים 24

חלק שני / מדינת ישראל בעיני אזרחיה 51

פרק 2 / מה המצב? 53

פרק 3 / יהודית ו/או דמוקרטית? 69

פרק 4 / דמוקרטיה, שלטון, אזרחים 83

פרק 5 / שחיתות 99

פרק 6 / החברה בישראל 120

פרק 7 / דמוקרטיה ותרבות 131

פרק 8 / נשים בישראל 139

נספחים 147

נספח 1 / הדמוקרטיה הישראלית בהשוואה בינלאומית 149

נספח 2 / התפלגות התשובות בסקר (כלל המדגם, יהודים, ערבים) 154

נספח 3 / התפלגות נתוני מדד 2018 לעומת נתוני העבר 195

נספח 4 / הרכב חברתי־דמוגרפי והגדרות עצמיות (כלל המדגם) 222

צוות המחקר 231

תרשימים

תרשים 1א	הדירוג של ישראל במדדים הבינלאומיים	26
תרשים 1ב	הציון של ישראל במדדים השונים, 2018	27
תרשים 1.1	הציון של ישראל במדד הזכויות הפוליטיות, 2003–2018	29
תרשים 1.2	הציון של ישראל במדד הזכויות האזרחיות, 2003–2018	30
תרשים 1.3	הציון של ישראל במדד חופש העיתונות, 2002–2018	32
תרשים 1.4	הציון של ישראל במדד הייצוג והאחריותיות, 2001–2018	33
תרשים 1.5	הציון של ישראל במדד ההשתתפות הפוליטית,2007–2018	35
תרשים 1.6	הציון של ישראל במדד שוויון הזכויות הדמוקרטי, 2000–2018	36
תרשים 1.7	הציון של ישראל במדד ההשתתפות האזרחית, 2000–2018	38
תרשים 1.8	הציון של ישראל במדד הדמוקרטיה הדליברטיבית, 2000–2018	39
תרשים 1.9	הציון של ישראל במדד התרבות הפוליטית הדמוקרטית, 2007–2018	41
תרשים 1.10	הציון של ישראל במדד תפקוד הממשלה, 2007–2018	42
תרשים 1.11	הציון של ישראל במדד שלטון החוק, 2000–2018	44
תרשים 1.12	הציון של ישראל במדד השליטה בשחיתות, 2003–2018	45
תרשים 1.13	הציון של ישראל במדד תפיסת השחיתות, 2000–2018	47
תרשים 2.1	מצבה הכללי של ישראל היום (יהודים וערבים)	54
תרשים 2.2	מצבה הכללי של ישראל היום, 2003–2018 (כלל המדגם)	54
תרשים 2.3	מגדירים את מצבם האישי "טוב" או "טוב מאוד" (יהודים וערבים) 2014–2018	57

" " 81/T1 0 8024

תרשים 3.4 "יש לקחת את זכות ההצבעה בבחירות ממי שלא מסכים להצהיר שישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי", 2016–2018 (מסכימים, יהודים) 75

תרשים 3.5 זכויות יתר לאזרחים יהודים, 2013–2018 (לא מסכימים, יהודים) 77

תרשים 3.6 החלטות גורליות בנושאי שלום וביטחון – רק ברוב יהודי, 2003–2018 (מסכימים, יהודים) 78

תרשים 3.7 הכרעות גורליות בנושא שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה – רק ברוב יהודי, 2011–2018 (מסכימים, יהודים) 79

תרשים 3.8 "כדי לשמור על הזהות היהודית/ערבית עדיף שהיהודים והערבים בישראל יחיו בנפרד אלה מאלה", 2017 ו־2018 (לא מסכימים, יהודים וערבים) 81

תרשים 4.1 מתעניינים בפוליטיקה (יהודים וערבים) 83

תרשים 4.2 מתעניינים בפוליטיקה, 2003–2018 (די או מאוד מתעניינים, יהודים וערבים) 84

תרשים 4.3 מרגישים שהשפעתם על מדיניות הממשלה מעטה או שאין להם השפעה בכלל, 2003–2018 (כלל המדגם) 85

תרשים 4.4 מה היו מייעצים לבן משפחה או חבר בעניין כניסה לפוליטיקה? (יהודים וערבים) 88

תרשים 4.5 נותנים אמון במוסדות ובממלאי תפקידים (אמון רב או די רב, יהודים וערבים) 90

תרשים 4.6 אמון במוסדות, 2008–2018 (יהודים) 94

תרשים 4.7 אמון במוסדות, 2008–2018 (ערבים) 95

תרשים 4.8 הצבעה חוזרת לאותה מפלגה (כלל המדגם) 96

תרשים 4.9 "יש לשלול מבית המשפט העליון את הסמכות לבטל חוקים שחוקקה הכנסת", לפי הצבעה בבחירות 2015 לכנסת (מסכימים, כלל המדגם) 98

תרשים 5.1 האם זו שחיתות? (כן, יהודים וערבים) 99

תרשים 5.2 התכונה החשובה ביותר באיש ציבור פוליטי (יהודים וערבים) 101

תרשים 5.3 "לפעמים אנשי ציבור מוכרחים לעקוף חוקים ונהלים ולעגל פינות כדי לקדם ביעילות נושאים בעלי חשיבות לאומית" (כלל המדגם) 103

תרשים 5.4 "עדיף מנהיג שעוקף לפעמים נהלים וחוקים ומעגל פינות אבל מצליח לקדם ביעילות נושאים לאומיים חשובים מאשר מנהיג שהוא ישר כמו סרגל ולא מפר שום חוק או כלל אבל לא מצליח לקדם ביעילות נושאים כאלה" (מסכימים, יהודים וערבים) 105

תרשים 5.5 רמת השחיתות של ההנהגה בישראל בסולם שבו 1 = הנהגת המדינה מאוד מושחתת ו־5 = הנהגת המדינה בכלל לא מושחתת (כלל המדגם) 106

תרשים 5.6 בישראל כדי להגיע לצמרת חייבים להיות מושחתים, 2003–2018 (לא מסכימים, כלל המדגם) 108

תרשים 5.7 מייחסים למוסד שחיתות רבה (ציונים 3 ו־4) (יהודים וערבים) 109

תרשים 5.8 היתקלות אישית בשחיתות (יהודים וערבים) 111

תרשים 5.9 האמצעי היעיל ביותר למאבק בשחיתות שלטונית (כלל המדגם) 112

תרשים 5.10 "מי שמעיד על שחיתויות בעת חקירתו במשטרה הוא מלשן" (כלל המדגם) 112

תרשים 5.11 "בישראל קבוצה קטנה של עשירים משפיעה על השלטון" (כלל המדגם) 113

תרשים 5.12 החקירות ואישומי השחיתות – עדות לחוזקה של הדמוקרטיה הישראלית או לחולשתה? (יהודים וערבים) 115

תרשים 5.13 "כל החשודים מקבלים מרשויות אכיפת החוק יחס שווה" (כלל המדגם) 116

תרשים 5.14 הסיכויים שיצביעו שוב למפלגה שראשיה נמצאים בחקירה בחשד לשחיתות (כלל המדגם) 117

תרשים 5.15 חקירות השחיתות מוגזמות ומזיקות? (כלל המדגם) 119

תרשים 6.1 רמת הסולידריות של החברה הישראלית־יהודית (יהודים וערבים) 120

תרשים 6.2 איזה מתח הכי חזק היום בעיניך בחברה הישראלית? (יהודים וערבים) 124

תרשים 6.3 נכונות לשלם מיסים גבוהים יותר כדי לצמצם פערים חברתיים־כלכליים, לפי מיקום על הרצף המדיני־ביטחוני (מוכנים, יהודים) 125

תרשים 6.4 מצב היחסים היום בין אזרחי ישראל היהודים והערבים (יהודים וערבים) 126

תרשים 6.5 "רוב הערבים אזרחי ישראל רוצים להשתלב בחברה הישראלית ולהיות חלק ממנה" (מסכימים, יהודים וערבים) 128

תרשים 6.6 "האזרחים הערבים הם סיכון ביטחוני לישראל" (מסכימים, יהודים, לפי מיקום על הרצף המדיני־ביטחוני והרצף החרדי־חילוני) 129

תרשים 7.1 צריכת תרבות בשנה האחרונה (יהודים וערבים) 131

תרשים 7.2 האם המדינה צריכה לממן תרבות ואמנות? (כלל המדגם) 132

תרשים 7.3 האם מימון תרבות ואמנות מטעם המדינה צריך להקנות למדינה גם זכות השפעה על התכנים? (כלל המדגם) 133

תרשים 7.4 אילו סוגי תרבות ואמנות המדינה צריכה לממן? (כלל המדגם) 134

תרשים 7.5 מי צריך לקבוע אילו פעילויות תרבות ואמנות המדינה תממן? (יהודים וערבים) 136

תרשים 7.6 ההשפעה של יצירות ופעילויות תרבות ואמנות על הדעות הפוליטיות של אנשים (כלל המדגם) 137

תרשים 7.7 קיצוץ במימון למוסד או לאמן המותחים ביקורת חריפה על המדינה (תומכים, יהודים, לפי מיקום על הרצף המדיני־ביטחוני) 137

תרשים 8.1 מצבן של הנשים בישראל לעומת מצבם של הגברים (כלל המדגם) 139

תרשים 8.2 התניית מימון מפלגות בייצוג נאות של נשים ברשימה בבחירות (מסכימים, יהודים וערבים) 142

תרשים 8.3 הרחבת מגוון התפקידים לנשים בצה"ל (מסכימים, יהודים, לפי מיקום עצמי על הרצף החרדי־חילוני) 144

תרשים 8.4 חוק שכר שווה לנשים ולגברים (תומכים, יהודים וערבים) 146

תקציר ממצאי מדד הדמוקרטיה 2018

חלק ראשון: הדמוקרטיה הישראלית בהשוואה בינלאומית

פרק 1: המדדים הבינלאומיים

- גם השנה מגמת היציבות **בציוני** הדמוקרטיה הישראלית נשמרת, עם ירידה קלה. מתוך 13 המדדים שנבחנו: ב־5 חלה ירידה בהשוואה לשנה שעברה, ב־4 אחרים חלה עלייה, וב־4 לא חל כל שינוי. מבחינת **המקום היחסי העולמי** של הדמוקרטיה הישראלית התמונה מעט טובה יותר: ב־4 מדדים חלה עלייה, ב־3 ירידה, וב־6 אין שינוי.
- כמו בשנה שעברה גם השנה ישראל מקבלת ציון גבוה במדדי ההשתתפות הפוליטית והתרבות הפוליטית הדמוקרטית, אך ציון נמוך במדדי חופש העיתונות והשמירה על זכויות אזרחיות.
- כאשר משווים את הציונים של ישראל לציונים של כלל מדינות העולם עולה כי במחצית מהמדדים ישראל נמצאת ברבעון העליון (שני מדדי המשילות, שני מדדי השחיתות ומדדי ההשתתפות הפוליטית, הזכויות הפוליטיות והתרבות הפוליטית הדמוקרטית), וב־6 מדדים ברבעון השני (שוויון זכויות דמוקרטי, השתתפות אזרחית, דמוקרטיה דליברטיבית, ייצוג ואחריותיות, זכויות אזרחיות, חופש עיתונות).
- כאשר משווים את מקומה היחסי של ישראל ל־34 המדינות האחרות החברות בארגון לשיתוף פעולה ופיתוח כלכלי ( ), התמונה המתקבלת הרבה פחות טובה: רק במדד אחד (השתתפות פוליטית) ישראל נמצאת בחצי העליון של הסולם; ב־6 מהמדדים היא ממש קרובה לתחתיתו (זכויות אזרחיות, חופש עיתונות, שוויון זכויות דמוקרטי, השתתפות אזרחית, ייצוג ואחריותיות, דמוקרטיה דליברטיבית).

"˜‡†–•ƒŒ• ß˜•ƒ’˜‡•ƒ‚‡

- רוב היהודים (53%) ורוב הערבים (70%) מתנגדים לרעיון שכדי לשמור על הזהות הלאומית שלהם עדיף לחיות בקהילות נפרדות. עם זאת, אצל היהודים יש רוב לתומכים בחיים בנפרד בקרב החרדים, הדתיים והמסורתיים הדתיים, וכן בימין ואצל מי שמרגישים שייכים לקבוצות חלשות בחברה. בקרב הערבים אין לכך רוב אף לא באחת מן הקבוצות.

פרק 4: דמוקרטיה, שלטון, אזרחים

- בציבור היהודי הרוב (68%) מגלים עניין בפוליטיקה, לעומת מיעוט (43%) בציבור הערבי המצהירים על עניין כזה. עניין רב במיוחד נמצא בקרב היהודים אצל הקבוצות: מבוגרים, גברים, בעלי השכלה אקדמית ואנשי שמאל. בציבור הערבי לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין קבוצות המשנה.
- למרות העניין, רוב היהודים (53%) וקרוב למחצית מהערבים (48.5%) לא היו ממליצים לקרוביהם להיכנס לפוליטיקה. שלא במפתיע, ההסתייגות מִכניסה לפוליטיקה חזקה יותר ככל שהערכת המרואיינים את מצב הדמוקרטיה הישראלית גרועה יותר.
- רוב המשיבים – יהודים (80%) וערבים (70.5%) – חשים שהשפעתם על מדיניות הממשלה מועטה או לא קיימת. תחושה זו חזקה יותר בקרב יהודים בוחרי מפלגות האופוזיציה (85%), לעומת 74% בקרב מצביעי מפלגות הקואליציה.
- 56% מכלל המדגם דוחים את הטענה שרוב חברי הכנסת עובדים קשה וממלאים את תפקידם בסדר. זהו שיעור דחייה מדאיג, אבל יש לדעת שהוא נמוך מהשיעור הממוצע בשנים קודמות (59%), כלומר השנה קצת פחות ישראלים מחזיקים בדעה שלילית בנוגע לחברי הכנסת. מעבר לכך, מי שהצביעו למפלגות הקואליציה מרוצים מתפקוד חברי הכנסת יותר ממי שהצביעו למפלגות הנמצאות כיום באופוזיציה.
- ציון האמון הממוצע במוסדות המדינה (בין 1 ל־4) במדגם היהודי קרוב לאמצע הרצף (2.51) ודומה לציוני השנים שעברו. במדגם הערבי, לעומת זאת, ציון האמון השנה הוא 1.81, כלומר נמוך מאמצע הרצף ומציוני האמון במוסדות בשנים קודמות.
- מ־10 מוסדות שמידת האמון בהם נבדקה בסקר, 5 זוכים באמון של רוב היהודים: צה"ל, נשיא המדינה, העירייה או הרשות המקומית שבה מתגוררים המרואיינים, בית המשפט העליון והמשטרה. בקרב הערבים אף לא מוסד אחד נהנה מאמונו של רוב הציבור (בית המשפט העליון, המוסד שהגיע למקום הראשון במידת האמון של הערבים, נהנה מ־36% בלבד של נותני אמון). בתחתית הרשימה בשני המדגמים נמצאות המפלגות.
- למרות האמון הנמוך במפלגות, הרוב (57%) היו חוזרים על הצבעתם בבחירות 2015 לכנסת. המפלגות הסובלות ביותר מבריחת בוחריהן הן "כולנו" (רק 38% ממצביעיה היהודים בטוחים או חושבים שהיו חוזרים על הצבעתם) והמחנה הציוני (48% בלבד היו חוזרים להצביע לה).
- רוב הציבור הישראלי (56%) אינו מסכים עם ההצעה לשלול מבית המשפט העליון את הסמכות לבטל חוקים שחוקקה הכנסת. עם זאת, לאורך זמן ניכרת מגמה של עלייה בשיעור המסכימים לכך וירידה בשיעור חסרי העמדה בנידון.

פרק 5: שחיתות

- כדי לברר מהי שחיתות בעיני הציבור הוצגו למרואיינים ארבע התנהגויות: שימוש בשירותי "מאכערים", קבלת מתנות על ידי נבחר ציבור, העדפת מגזר מסוים וקיצור הליכים בעזרת חבר במשרד ממשלתי. כולן נתפסות על ידי רוב המרואיינים, יהודים וערבים, כמשקפות שחיתות. עם זאת, אצל היהודים השימוש בשירותיהם של "מאכערים" נתפס כמעשה שחיתות בשיעור הגבוה ביותר (84%), ואילו אצל הערבים – הטבה עם מגזר מסוים על חשבון האחרים (82%). בקרב החרדים נמצא השיעור הנמוך ביותר של מי שתופסים פעילויות אלו כמעשי שחיתות.
- מהי התכונה החשובה ביותר אצל איש ציבור פוליטי? מארבע התכונות – יכולת ביצוע, קיום הבטחות לבוחרים, ניקיון כפיים או האידיאולוגיה – המרואיינים היהודים הצביעו על ניקיון הכפיים. בסולם העדיפויות של המרואיינים הערבים נמצאת במקום הראשון יכולת הביצוע. במדגם היהודי המשייכים את עצמם לימין וכן החרדים בחרו בשיעורים נמוכים מהאחרים בניקיון כפיים כתכונה החשובה ביותר לאיש ציבור פוליטי.
- רוב (56%) מכלל המדגם שוללים את ההיגד שלעיתים אנשי ציבור מוכרחים לעקוף חוקים ונהלים ולעגל פינות כדי לקדם ביעילות נושאים בעלי חשיבות לאומית. מידת השלילה עולה עם העלייה בהשכלה ועם ההתקרבות לצד החילוני על רצף הדתיות.
- בהערכת מידת השחיתות, העמדה הרווחת בציבור (32%) היא שהנהגת המדינה נמצאת באמצע בין שחיתות לניקיון כפיים. שיעור הסבורים כי ההנהגה לא מושחתת (19%) נופל בהרבה משיעור הסבורים שהיא כן מושחתת (47%). הערבים תופסים את הנהגת המדינה כיותר מושחתת ממה שתופסים אותה היהודים. השוואה לנתוני העבר מלמדת כי למרות החקירות המתנהלות היום נגד אישים בצמרת השלטון, אין עלייה בייחוס שחיתות להנהגה. ממצא מעניין, אך לא מפתיע, הוא שרוב בקרב בוחרי מפלגות האופוזיציה (66%) לעומת מיעוט בקרב בוחרי מפלגות הקואליציה (26%) תופסים את הנהגת ישראל כמושחתת.
- בבדיקת תפיסת השחיתות המוסדית נמצא שרוב הערבים תופסים כל אחד מהמוסדות כמושחת. בקרב היהודים נמצא רוב למייחסים שחיתות לממשלה, לרשויות המקומיות, לרבנות, לכנסת ולתקשורת. רק מיעוט בציבור היהודי מייחסים שחיתות לצה"ל (16%), לבית המשפט העליון (30%) או למשטרה (42%). בעיני הימין המוסד המושחת ביותר היום הוא התקשורת; בעיני המרכז – הרבנות; ובעיני השמאל – הממשלה.
- 37% מהיהודים ו־41% מהערבים מדווחים שנתקלו אישית בגילויי שחיתות.
- רוב היהודים (59%) רואים בחקירות המשטרה נגד אנשי ציבור עדות לחוזק של הדמוקרטיה הישראלית. לעומת זאת, רוב בקרב הערבים (81%) רואים בחקירות אלו עדות לחולשת הדמוקרטיה בישראל.
- מי שהצביעו ב־2015 למפלגות הקואליציה (למעט מצביעי "כולנו") נוטים שלא לשנות את הצבעתם בעקבות חקירות שחיתות של ראשי המפלגה שהם בחרו בה, בעוד רוב הבוחרים של מפלגות האופוזיציה מצהירים כי הסיכוי שיצביעו לרשימה שראשיה נחשדים בשחיתות קטן.

- רוב – 62% מהיהודים ו־52% מהערבים – סבורים שיש יחס של איפָה ואיפָה מצד רשויות האכיפה כלפי חשודים. בקרב היהודים תחושת חוסר השוויון מצד רשויות החוק כלפי אזרחים חזקה יותר אצל החרדים ובימין.
- רוב המדגם (54%) מסכימים שהדמוקרטיה הישראלית נפגעת מהשפעת היתר של קבוצה קטנה של עשירים על השלטון.

פרק 6: החברה בישראל

- סקר השנה העלה כי יש ירידה ממשית בהערכת הסולידריות של החברה הישראלית־יהודית הן בקרב הערבים הן בקרב היהודים. הדתיים מייחסים לחברה הישראלית־יהודית רמת סולידריות גבוהה מזו שמייחס לה כלל הציבור היהודי וכך גם אנשי מחנה הימין המדיני־ביטחוני.
- מ־5 המתחים בחברה הישראלית שהוצגו בסקר, 3 הוגדרו על ידי כלל המדגם "חזקים": המתח ימין־שמאל, המתח היהודי־ערבי והמתח הדתי־חילוני. המתח המזרחי־אשכנזי והמתח בין עשירים לעניים הוגדרו בינוניים בעוצמתם. השנה חל מהפך באבחון המתח החזק ביותר: במדגם היהודי עלה בהגדרת עוצמתו המתח ימין־שמאל על המתח היהודי־ערבי, שבעבר ניצב בראש וממשיך להיתפס כמתח החזק ביותר על ידי הערבים.
- הרוב – הן בקרב היהודים (53%) הן בקרב הערבים (59%) – דוחים את ההצעה לשלם מיסים גבוהים יותר כדי לסייע בצמצום הפערים החברתיים־כלכליים במדינה.
- ההערכה השכיחה בשני המדגמים של מצב היחסים בין היהודים לערבים בישראל כיום היא "ככה־ככה". בדומה לממצאי סקר השנה שעברה שיעור המשיבים הערבים המעריכים את היחסים כטובים או טובים מאוד גבוה משיעורם בקרב היהודים.
- כשני שלישים מהיהודים ומהערבים כאחד מסכימים עם ההיגד: "רוב הערבים אזרחי ישראל רוצים להשתלב בחברה הישראלית ולהיות חלק ממנה".
- 58% מהיהודים דוחים את ההערכה שהאזרחים הערבים הם סיכון ביטחוני לישראל. עם זאת, במחנה הימין, כמו גם אצל החרדים, הדתיים והמסורתיים הדתיים יש רוב, בגדלים שונים, הרואים בערבים סיכון.
- מעט יותר ממחצית מהערבים ומחצית מהיהודים סבורים שמצב הערבים בישראל גרוע מזה של היהודים. עם זאת, ההבדלים בתוך הציבור היהודי גדולים מאוד: 84% מאנשי השמאל (היהודי) סבורים שמצב הערבים גרוע יותר, לעומת 33% מהימין.
- אשר למצב המזרחים בהשוואה למצב האשכנזים – קרוב לשני שלישים מהמדגם היהודי סבורים שמצב שתי הקבוצות זהה. עם זאת, 34% מהמזרחים (לעומת 12.5% מהאשכנזים) מגדירים את מצב המזרחים כגרוע יותר ממצבם של האשכנזים.

פרק 7: דמוקרטיה ותרבות

- למרות שתקציב המדינה מוגבל, יש הסכמה כמעט מלאה – גם אצל היהודים וגם אצל הערבים – שמתפקידה של המדינה לממן תרבות ואמנות.
- כמחצית מהמרואיינים סבורים שמימון התרבות מטעם המדינה מחייב גם את זכות ההשפעה שלה על התכנים. שיעור קטן רק במעט חושבים ההפך. רוב למתנגדים להשפעה כזו אצל היהודים נמצא רק בקרב החילונים ואנשי המרכז והשמאל וכן בקרב צרכני תרבות "כבדים".
- השיעור הגבוה יותר הן של יהודים (למעט השמאל) והן של ערבים מעדיפים מימון מדינתי של תוצרי "תרבות פופולרית" על מימון של תוצרי "תרבות איכות".
- הערבים מעדיפים שהאמנים עצמם יקבעו אילו פעילויות תרבות לממן, בעוד היהודים סבורים שמי שצריך לקבוע הם נציגי הקבוצות השונות בחברה.
- הרוב בכלל המדגם (64%) סבורים שיש בכוחן של יצירות ופעילויות תרבות ואמנות לשנות דעות פוליטיות.
- רוב קטן בכלל המדגם (51%) מסכימים ש"צריך לבטל או לקצץ במימון המדינה למוסד אמנות או לאמן שמותחים ביקורת חריפה על המדינה".

פרק 8: נשים בישראל

- ההערכה השכיחה בציבור הישראלי (41%) היא שמצב הנשים בישראל קצת או הרבה יותר גרוע היום ממצבם של הגברים. רק כ־25% סבורים כי מצבן של הנשים טוב יותר, וכ־33% – שמצב שתי הקבוצות דומה. בקרב היהודים, רוב הנשים (52%) חשות כך, ורק מיעוט מהגברים (35%).
- הן בקרב יהודים והן בקרב ערבים ככל שעולה ההשכלה, כך עולה שיעור הסבורים שמצב הנשים גרוע יותר. גילאי הביניים והמבוגרים מרגישים כך בשיעור גבוה מהצעירים.
- 67% מהיהודים ו־38% מהערבים תומכים בהתניית מימון המפלגות בייצוג נאות של נשים ברשימה. בקרב היהודים נשים תומכות בכך יותר מגברים.
- הרחבת התפקידים המוצעים לנשים בצבא מקובלת על רוב היהודים (73%), ומעט יותר על נשים בהשוואה לגברים. רק בקרב חרדים ודתיים לא נמצא רוב לתומכים בכך.
- רוב גדול בקרב היהודים (86% – 95% מהנשים ו־77% מהגברים) ומיעוט בלבד בקרב הערבים (37% – 32% מהנשים ו־40.5% מהגברים) תומכים בהשוואה בחוק של שכר הנשים ושכר הגברים באותם תפקידים.

הקדמה

שנתה ה־70 של ישראל הייתה סוערת ויציבה בעת ובעונה אחת. בצד הסוער אפשר להצביע על העברת השגרירות האמריקנית לירושלים, מהלך של הנשיא טראמפ שקיבל את ברכתה ותודתה של ממשלת ישראל אך גם עורר תגובות עזות – חיוביות ושליליות – בישראל, באזור ובעולם; העימותים הקשים המתמשכים בגבול עזה־ישראל, שסופם עדיין לא נראה לעין; המאבקים החריפים בתוך ישראל סביב מעמד בית המשפט העליון ופסקת ההתגברות, שנועדה לשנות את מערך הכוחות בין בית המשפט העליון לכנסת; וחקיקת חוק הלאום, שנהנית מתמיכה חזקה בצד אחד של המפה הפוליטית אך מעוררת התנגדות נמרצת בצד שמנגד, בעיקר בשל השמטת ערך השוויון האזרחי שהיה במגילת העצמאות ואשר עליו ניצבה איתן הגדרתה של ישראל כמדינה דמוקרטית ויהודית. חקירות השחיתות העירו גם הן במשך השנה תגובות קשות, בכללן מתקפות ישירות על היועץ המשפטי לממשלה ועל המשטרה משני קצות הקשת הפוליטית והפגנות גדולות נגד השחיתות השלטונית.

בצד היציב נראה כי חרף האירועים הדרמטיים בסמוך לגבולותיה, בעיקר בגבול עם סוריה, ביטחונה של ישראל לא אותגר ברמה האסטרטגית, ומבית נראה כי הממשלה ה־34 בראשות בנימין נתניהו תשלים את כהונתה, או תהיה קרובה להשלימה, למרות התחזיות, שהתבדו, שהיא תהיה קצרת ימים. מחאת ההמונים, שהיו מי שתלו בה תקוות גדולות, נגד השחיתות לא המריאה לגבהים ולא זעזעה בסופו של דבר את אושיות המערכת. גם הכלכלה הלאומית יציבה ומשגשגת, ובאופן מפתיע ולא מפתיע כאחד – מי שלא נהנים מהשגשוג לא שטפו את הרחובות בתביעה לקבל פרוסה גדולה יותר מן העוגה ולבוא חשבון עם ראשי המשק. ואכן, כפי שמראים נתוני מדד 2018, שבהם נתעמק בהמשך, הציבור הישראלי בכללותו נינוח למדי, או שמא אדיש.

ובכל זאת מספרים לא מבוטלים של ישראלים, יהודים ולא־יהודים, מרגישים, ואף חוששים, שהאדמה רועדת מתחת לרגלי הדמוקרטיה הישראלית. השליטה המתמשכת בשטחים, סדרה של חקיקות שנויות במחלוקת, שמבקריהן רואים בהן סממנים לאומניים ואף גזעניים, וכן הניסיונות השיטתיים להחליש את מי שנחשבים שומרי סף של הדמוקרטיה, כמו בית המשפט העליון וכלי התקשורת הנשכניים יותר, מדירה שינה מעיני רבים, עד כדי כך שיש בהם המכריזים כי ישראל כבר לא יכולה להיחשב מדינה דמוקרטית במלוא מובן המילה. ואולם – ואין להתעלם מכך – רבים אחרים, מספרית אפילו רבים יותר ממי שמוטרדים ממצבה של הדמוקרטיה בישראל, כפי שמוכיחות למשל התחזיות האלקטורליות לקראת הבחירות הבאות, הנתמכות גם על ידי נתוני הסקר הנוכחי, מרגישים כי הכיוון שמדינת ישראל נעה אליו בעת הזו הוא הכיוון הנכון. גם אם הם אינם שבעי רצון מכל מהלך ומהלך של הצמרת הפוליטית, באופן כללי דעתם נוחה מן המצב הנוכחי והם אינם מעוניינים בשידוד מערכות כזה או אחר. אם יש דאגה כלשהי בליבם, היא נובעת מן החשש מהחזרה אל העבר בלחץ מי שהם מגדירים "האליטות הישנות", הנעזרות – לתפיסתם – בגורמים חיצוניים, כמו ממשלות זרות או ארגונים בינלאומיים, ובגורמי פנים, בעיקר ארגוני חברה אזרחית, למשל הקרן החדשה לישראל, כדי לאיין את הכרעת הבוחר שהעבירה אותן אל ספסלי האופוזיציה פעם אחר פעם בשנים האחרונות.

כפי שמראים הנתונים הרבים שנציג וננתח בדוח שנתי זה, אפשר להצביע על שני קווי פיצול עיקריים בחברה הישראלית בעת הזו: האחד בין יהודים לערבים והשני בין ימין לשמאל. אם כי כמעט בכל שאלה נציג בנפרד את הנתונים על בסיס לאום (יהודים וערבים), בכל זאת נעמיק הפעם פחות בפיצול זה. שתי סיבות לדבר: ראשית, בשנה שעברה פרסמנו דוח מקיף בנושא ונעשה כן שוב בשנה הבאה; שנית, לראשונה מאז התחלנו במדידות התברר לנו השנה שכאשר ביקשנו מהמרואיינים לדרג את המתחים העיקריים בחברה הישראלית, היהודים הורידו את המתח היהודי־ערבי למקום השני ומיקמו אותו מבחינת חומרתו מתחת למתח בין ימין לשמאל מדיני־ביטחוני. המרואיינים הערבים, אגב, השאירו גם השנה את המתח היהודי־ערבי במקום הראשון. עיקר תשומת הלב תופנה אפוא בדוח הזה לפיצול בין שני המחנות, אשר בהיעדר מונחים מקובלים מתאימים (עדיין) נמשיך לכנותם בשלב זה "ימין" ו"שמאל", אם כי אלו כינויים מטעים במידת מה.

כדי להמחיש את העלייה בהערכת חומרת המתח ימין־שמאל נציין כאן כי בשנת 2012 רק כ־9% מהמרואיינים היהודים הצביעו עליו כעל המתח החמור ביותר בחברה הישראלית, ב־2015 עלה שיעור זה ל־18%, ב־2016 הוא כבר הגיע ל־24%, ואילו השנה נסק שיעור הרואים בו את המתח החזק ביותר ל־31%. הממצא החשוב ביותר אולי של הסקר הזה, שהסתמן כבר במחקרים קודמים שלנו ושל אנליסטים אחרים של החברה הישראלית, הוא אפוא היווצרותם של שני גושים בציבוריות הישראלית האוחזים בתפיסות מכללא מנוגדות באשר להיבטים רבים ושונים של הקיום הקולקטיבי. מדובר בחפיפה הולכת ומתהדקת בין עמדות בנושאים שלא בהכרח קשורים זה בזה: השקפה מדינית־ביטחונית, מיקום עצמי בסולם החרדיות־חילוניות, יחס לשומרי הסף (בעיקר בית המשפט העליון והתקשורת), עמדה בשאלת שילוב הערבים אזרחי ישראל בחיים הציבוריים, נכונות להתלות הענקת תקציבי מדינה ליוצרים בתחום התרבות והאמנות בתוכני היצירות שלהם, ההערכה בדבר המוטיבציות האמיתיות העומדות ביסוד החקירות של הצמרת הפוליטית באשמת שחיתות, ועוד. משמעות הדברים היא שקו הפיצול העיקרי היום בחברה הישראלית כבר אינו משקף רק, או בעיקר, הבדלי השקפות בנושא הסכסוך הישראלי־פלסטיני, כפי שהיה בסוף המאה ה־20 ובתחילת המאה ה־21, ואפילו לא הבדלים על בסיס לאומי.

אנו עדים, אם כן, להיווצרות פיצול עמוק בתוך קבוצת הרוב היהודית, והוא עתיד להשפיע על העתיד המשותף ועל האסטרטגיה הלאומית לשנים רבות. חשוב לציין כי פיצול דומה מאבחנים כיום חוקרי חברה ופוליטיקה גם בארצות הברית ובמדינות מערביות נוספות, והתופעה נדונה בעיקר במסגרת השיח על מה שמכונה "משבר הדמוקרטיה הליברלית".

הגוש הגדול יותר דמוגרפית בישראל הוא גוש ה"ימין", שהמרכז חובר אליו בעיקר בנושאים שיש להם פן ביטחוני. גוש זה מעמיד בראש מעייניו את השילוש לאום־יהודיות־ביטחון ותובע בכורה ליהודיותה של המדינה גם אם הדבר בא על חשבון הדמוקרטיות שלה. גוש ה"שמאל" הוא הקטן יותר כיום מספרית. המשייכים את עצמם אליו מחויבים בראש ובראשונה לערכי הדמוקרטיה הליברלית, לזכויות וחירויות האדם האוניברסליות ולערך השוויון האזרחי, ובדרך כלל הם אינם רואים סתירה מובנית בין ערכים אלה לבין העניין היהודי־לאומי. כפי שמראים הנתונים שנביא בהמשך, בפרט בנושאי דת ומדינה ואזרחות, המרכז קרוב יותר לגוש זה.

גוש ה"ימין" מיוצג כיום פוליטית על ידי מפלגות הקואליציה, שכנראה הודות לתיאום האסטרטגי המוצלח למדי ביניהן בשנים האחרונות זוכות, כפי שמראים הנתונים בהמשך, למידה רבה יחסית של

הערכה ממצביעיהן, שגם אם הם לא ממש מרוצים מהמתרחש בזירה הפוליטית, הם יותר שבעי רצון ממי שהצביעו למפלגות האופוזיציה. גוש "השמאל" מיוצג אלקטורלית על ידי מפלגות האופוזיציה, החלוקות ביניהן בעניינים מהותיים (למשל, אופייה הציוני של המדינה, שאינו מקובל על הרשימה המשותפת אך חרות על דגל המחנה הציוני ובמידה מסוימת גם על זה של מרצ) והמתקשות ברגעים גורליים להתגבר על הבדלי ההשקפות ביניהן ולפעול יחדיו. לפיכך תפקודן מוערך כלוקה בחסר על ידי רבים ממצביעיהן, והאכזבה מהן גדולה. לנוכח החולשה הזו של האופוזיציה אפשר להבין מדוע המיעוטים שמפלגות אלה מייצגות מרגישים מופקרים ולא מיוצגים כראוי על ידי הדרג הנבחר, מה גם שלתפיסת רבים מהם הוא מוכה שחיתות. חשוב לציין כי בנושאים רבים מאוד ה"שמאל" היהודי קרוב יותר לעמדות הציבור הערבי משהוא קרוב לעמדות ה"ימין" היהודי.

הקשר הגורדי הזה – או החפיפה – בין היבטים שונים של התודעה הפוליטית־חברתית של חלקי ציבור שונים ובין החלוקה לשני גושים מובחנים כמעט בכל דבר ועניין הופך את ישראל לחברה פוליטית ששסעיה חופפים ולא צולבים כפי שהדבר בדמוקרטיות יציבות. הפיצולים השונים אינם מנטרלים ואפילו אינם מפחיתים האחד מעוצמתו של האחר, אלא להפך – הם מגבירים זה את זה. חפיפה כזו היא מצע גרוע לשגשוג יציבות דמוקרטית, ונוכחותה המתחזקת בשנים האחרונות מונעת גיבוש הבנה משותפת בדבר "הטוב הכללי" שאליו חותרים הכול בלי הבדל דעה בנושא פוליטי זה או אחר.

מציאות כמו זו המתוארת כאן צריכה לטרוד את מנוחתם גם של מי שנמצאים כיום בשלטון אך צופים פני עתיד, שכן בהיעדר חזון משותף, שיעמוד מעל חילוקי הדעות, ישראל עלולה לשחוק את הישגיה המפוארים בתחומים שהיא מצטיינת בהם, וחמור מזה – לאבד את דרכה.

מבנה הדוח

כבשנים קודמות גם השנה דוח המדד מחולק לשני חלקים:

החלק הראשון – **פרק 1** – מציג מבחר מדדים בינלאומיים שבנו וחישבו מכונים בינלאומיים ידועי שם בעולם. מדדים אלה מראים היכן ישראל ממוקמת בהשוואה למדינות אחרות. בפרק זה שלוש השוואות: הראשונה היא בין ישראל לכלל המדינות שעבורן חישב כל מכון בינלאומי את המדדים; השנייה היא בין ישראל למדינות , בהנחה שזו הקבוצה שהדמוקרטיה הישראלית רוצה להשתייך

פרק 3 מתמקד בשאלה אם "ישראל יהודית ו/או דמוקרטית?". בהקשר זה בחנו בראש ובראשונה איך הציבור תופס את זכותה של ישראל להיות מוגדרת מדינת הלאום של העם היהודי ואת העמדות כלפי הקשר שבין זכות הבחירה להכרה בישראל כמדינת הלאום של העם היהודי. אחר כך בדקנו אם לדעת הציבור יש לקיים שוויון זכויות בין אזרחים יהודים ולא־יהודים או שמא יש להעניק ליהודים זכויות יתר. כמו כן חזרנו ובדקנו מה תפיסת הציבור בעניין ההכרח ברוב יהודי לצורך קבלת החלטות גורליות בנושאי שלום וביטחון ובנושאי חברה, משטר וכלכלה. לבסוף, ניסינו לברר מה חושבים אזרחי ישראל על שמירת הזהות הלאומית באמצעות הפרדה במגורים בין יהודים לערבים.

פרק 4 – "אזרחים, שלטון, דמוקרטיה" – דן ברמת העניין של האזרחים בפוליטיקה, במידת ההשפעה שלהם, לתחושתם, על מדיניות הממשלה ובהערכתם את תפקוד חברי הכנסת, וכן בשאלה אם הם היו מייעצים לבני משפחה או חברים להיכנס לפוליטיקה. הפרק דן גם בשאלה הקריטית של רמת האמון במוסדות ואף מציג בהקשר זה את תשובות המרואיינים באשר לכוונתם להצביע שוב לאותה מפלגה שעבורה הצביעו בבחירות 2015 ובאשר לשאלה אם לשלול מבית המשפט את הסמכות לבטל חוקים שחוקקה הכנסת.

פרק 5 – "שחיתות", נושא שהיה רלוונטי ביותר בשיח הציבורי בשנת 2018 – מטפל בנושאים אלה: רמת השחיתות של הנהגת ישראל בעיני האזרחים, התכונות הרצויות של אנשי ציבור – עד כמה ניקיון כפיים חשוב לאזרחים, והדילמה הנצחית של "עיגול פינות" מול יעילות הביצוע. עסקנו גם כאן בשאלה אם בעיני הציבור אכן "כולם מושחתים" וניסינו לברר מהי שחיתות בעיני האזרחים. בדקנו גם אם הם, אישית, נתקלו בשחיתות (על פי הגדרתם).

בפרק 6 – "החברה בישראל" – עסקנו קודם לכול בהערכת הציבור את מידת הסולידריות בחברה הישראלית היהודית. אחר כך עברנו להערכת העוצמה והדירוג של המתחים העיקריים בחברה הישראלית ומייד אחר כך למתח המתמשך הטבוע ביחסים בין יהודים לערבים בישראל. כמו כן בדקנו את השאלה כיצד אזרחי ישראל היהודים מעריכים את רצונם של האזרחים הערבים להשתלב בחברה הישראלית, וניתחנו את התשובות לשאלה אם הערבים הם סיכון ביטחוני – כן או לא.

פרק 7 מרחיב בנושא שלא נגענו בו בעבר במסגרת מדד הדמוקרטיה – דמוקרטיה ותרבות. על רקע חילוקי הדעות העזים שהתפרצו יותר מפעם אחת בעת האחרונה בשאלת הזיקה בין מימון מצד המדינה לבין תכנים שמייצרים מוסדות אמנות ותרבות וכן אמנים יחידים החלטנו לנסות לבדוק את העמדות בציבור הרחב בנושא זה. באופן יותר ספציפי טיפלנו כאן בשאלת הצורך במימון של מדינה לתרבות, בדפוסי צריכת תרבות ובקשר – אם קיים כזה – בין מימון מדינתי ובין תרבות והשפעה של המדינה על התכנים. שאלנו אילו סוגי תרבות על המדינה לממן ומי צריך לקבוע אילו סוגי פעולות ימומנו ואילו לא. לבסוף בחנו את הגישה כלפי השפעתן של יצירות תרבות ואמנות על עמדות פוליטיות וכן את התפלגות העמדות בסוגיית שלילת המימון המדינתי ממי שמבקר בחריפות את השלטון.

פרק 8, האחרון בדוח זה, מתמקד קצרות בנושא מעמד הנשים בישראל: הערכת הציבור את מצב הנשים בישראל בהשוואה למצב הגברים, האם יש או אין לעודד ייצוג נשים בגופים פוליטיים מתוך שימוש במכשיר של מימון המפלגות, מה חושבים בציבור על מדיניות הרחבת התפקידים בצה"ל וכן האם יש או אין תמיכה ציבורית בשכר שווה לגברים ולנשים.

קודם שניגש לעצם הדברים, שלוש הערות הבהרה מקדימות:

ראשית, רוב המשתנים הסוציו־דמוגרפיים והפוליטיים בסקר – גיל, מין, מיקום על הרצף המדיני־ביטחוני, מיקום על הרצף החרדי־חילוני – הם לפי הצהרה והגדרה עצמית של המרואיינים. עם זאת הקפדנו שהתפלגות הנשאלים בסקר תתאים במידת האפשר להתפלגויות המופיעות בנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס).

שנית, במשתנים אחדים הוצג בשאלון השנה מספר זוגי של קטגוריות לבחירה (למשל, מאוד מסכים, די מסכים, לא כל כך מסכים, בכלל לא מסכים), ואילו בשנים קודמות הוצג בהם מספר לא זוגי משום שנכללה גם קטגוריית אמצע (למשל בסולם הנ"ל – "ככה־ככה"). במקרים אלה, כדי לאפשר השוואה, חילקנו בלוחות ובתרשימים בגוף הדוח המציגים השוואה לאורך זמן את קטגוריית האמצע בשנים קודמות פרופורציונלית לשיעור המסכימים והמתנגדים באותה שנה.

שלישית, כדי להקל את הקריאה בטקסט ובתרשימים אנחנו מציגים את הנתונים במספרים שלמים. במקרים מעטים הם מוצגים בחצאי אחוזים. לעומת זאת בנספחים הנתונים מוצגים ברמת דיוק גבוהה יותר – עד מספר אחד אחרי הנקודה העשרונית. בגלל העיגול, שכאמור נועד להקל על הקריאה, נוצרו פה ושם הבדלים זעירים בין הנתונים בטקסט לבין הנתונים בנספחים.

אנו מקווים כי הנתונים הרבים שמובאים בדוח יתרמו לדיון הציבורי, שלעיתים קרובות אינו מסתמך על עובדות ונתונים אלא על "תחושות בטן", ויסייעו לקוראיו להבין טוב יותר את מפת העמדות בחברה הישראלית של היום בנושאים הקשורים במישרין ובעקיפין למהותה הדמוקרטית של ישראל.

מתודולוגיה

בחלק הראשון של הדוח מוצגים, כאמור, נתונים ממקורות חיצוניים: ציוני מדדים שונים שחושבו במכונים בינלאומיים, בהם הבנק העולמי, הארגון ויחידת המחקר של המגזין . החלק השני מתבסס על סקר דעת קהל שתוכנן בידי צוות מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות שבמכון הישראלי לדמוקרטיה. הצוות גם ניתח את הנתונים שהתקבלו.

שני מכונים ביצעו את עבודת השדה של הסקר: בעברית – מכון סמית (רמת גן), בתאריכים 8-26 באפריל 2018, ובערבית – מכון טלדור (טירה), בתאריכים 8 באפריל-2 במאי 2018.

השאלון

שאלון השנה נבנה בחודש מרץ 2018. הוא כלל 60 שאלות תוכן, חלקן מרובות סעיפים. 33 שאלות היו שאלות חוזרות ממדדי דמוקרטיה קודמים או מהמחקר "שותפות בעירבון מוגבל".[1] בנוסף הוצגו למרואיינים 13 שאלות סוציו־דמוגרפיות בשאלון בעברית ו־12 בשאלון בערבית. בכל השאלות

1 תמר הרמן, חנן כהן, פאדי עומר, אלה הלר וציפי לזר־שואף, **שותפות בעירבון מוגבל: יהודים וערבים, ישראל 2017**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2017.

התשובה "לא יודע/מסרב להשיב" לא הוקראה למרואיינים. רוב השאלות הוצגו הן למרואיינים בעברית הן למרואיינים בערבית, אבל בשל רגישויות כאלה ואחרות היו שאלות שהוצגו רק למדגם אחד. הדבר מצוין במפורש בנספח 2.

השאלון תורגם מראש לערבית. המראיינים בערבית היו דוברים ילידיים של שפה זו.

המדגם

סך הכול רואיינו בסקר זה 1,041 אנשים, בגילים 18 ומעלה:

- 851 מרואיינים ומרואיינות שהם מדגם מייצג של יהודים ואחרים;[2]
- 190 מרואיינים ומרואיינות שהם מדגם מייצג של הערבים אזרחי ישראל.

יש לציין כי המדגם הערבי "נופח" כדי לאפשר ניתוחים לפי קבוצות משנה. בסופו של תהליך, כדי להגיע לנתוני כלל הסקר, מדגם זה שוקלל לפי החלק היחסי של הציבור הערבי באוכלוסייה הבוגרת של ישראל (16.5%).

טעות הדגימה המרבית למדגם בגודל זה היא 3.1%± לכלל המדגם (3.4%± ליהודים ו־7.3%± לערבים).

איסוף הנתונים

כל הנתונים נאספו בראיונות טלפוניים, בין בטלפונים ניידים (הרוב) ובין בטלפונים נייחים (כשליש).

התפלגות הראיונות לפי סוג הטלפון (%)

	טלפונים ניידים	טלפונים נייחים	סך הכול
מדגם הסקר בעברית	**66.3**	**33.7**	**100**
מדגם הסקר בערבית	**61.6**	**38.4**	**100**
סך הכול (כלל המדגם)	**65.4**	**34.6**	**100**

לפי מה ניתחנו את הנתונים?

אף שידוע ממחקרים קודמים, שלנו ושל אחרים, מהם המשתנים העיקריים המשפיעים ברוב המקרים על עמדות הציבור הישראלי בנושאי מדינה וחברה, את ההחלטה לפי אילו מהם ננתח את הממצאים בשנה מסוימת אנחנו קובעים לאחר איסוף הנתונים ולאחר בדיקות חוזרות של ניסוי וטעייה. בדוח של

2 את ההגדרה "אחרים" אימצה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) כדי לציין אנשים שאינם יהודים על פי ההלכה אך גם אינם ערבים או משתייכים מבחינה סוציולוגית לקבוצת הרוב היהודית. בדרך כלל מדובר בעולים מחבר המדינות זכאי עלייה לישראל על פי חוק השבות אף שאינם יהודים על פי ההלכה. בסקר הנוכחי אנו מתייחסים אליהם כאל חלק מקבוצת הרוב היהודית ובוחנים הבדלים בין קבוצת היהודים והאחרים מחד גיסא ובין מדגם הישראלים הערבים מאידך גיסא.

שנת 2018 התמקדנו בניתוח תשובות המדגם היהודי לפי מיקום עצמי של המרואיינים על הרצפים החרדי־חילוני[3] והמדיני־ביטחוני,[4] לפי מרכזיות־שוליות בחברה,[5] ובמקרים מסוימים גם לפי השכלה, הכנסה או גיל. כפי שאפשר ללמוד מנספח 4, יש חפיפה גדולה בין חלק מן המשתנים הללו, בעיקר בין מיקום על שני הרצפים החרדי־חילוני והמדיני־ביטחוני. אבל החפיפה אינה מלאה ולכן יש "הצדקה קיומית" לבדיקת כל מיקום כזה בנפרד. את תשובות המדגם הערבי ניתחנו נוסף על המשתנים כמו

חלק ראשון

הדמוקרטיה הישראלית בהשוואה בינלאומית

כתב: אור ענבי

פרק 1 / המדדים הבינלאומיים

מדי שנה מפרסמים מכוני מחקר בעולם שורה של מדדים השוואתיים המתייחסים למגוון היבטים – מבניים, תפקודיים וערכיים – לשם בחינה והשוואה של איכות הדמוקרטיה במדינות השונות. בחלק הראשון בספר תוצג ישראל מנקודת מבט בינלאומית, בהסתמך על הציונים שהעניקו לדמוקרטיה שלה גורמי מחקר. המדדים מבוססים על שילוב של נתונים סטטיסטיים רשמיים של המדינות, על סקרי דעת קהל, על מחקרי עומק אקדמיים ועל הערכות של מומחים ואנשי מקצוע.

בדומה לשנים קודמות גם השנה אנו דנים ב־13 מדדים הבוחנים שלושה תחומים: זכויות וחירויות דמוקרטיות (זכויות פוליטיות ואזרחיות, חופש העיתונות), התהליך הדמוקרטי (ההשתתפות, התרבות והדיון הפוליטיים, ייצוג ואחריותיות) והמשילות (שלטון החוק, תפקוד הממשלה). השנה הוספנו תחום רביעי – שחיתות פוליטית – וכללנו בו שני מדדים: תפיסת השחיתות ומידת השליטה בשחיתות (היות שהנושא נמצא היום במרכז השיח הציבורי, הקדשנו לו גם פרק נפרד בדוח, פרק 5). ההשוואה תיעשה בשני צירים: ציר אחד – בין ישראל למדינות אחרות בעולם (כפי שיוסבר להלן, לשתי קבוצות השוואה), והציר שני – בין מצבה של ישראל כיום למצבה בשנים קודמות.

לכל מדד אנו מציגים שלושה נתונים: (1) הציון שישראל קיבלה השנה; (2) הדירוג של ישראל ביחס לשאר מדינות העולם שנכללו במדד; (3) הדירוג של ישראל ביחס למדינות הארגון לשיתוף פעולה ופיתוח כלכלי ( ). כדי להקל את ההשוואה בין ציוניה של ישראל במדדים השונים המרנו את הציונים המקוריים לאחוזונים (כלומר, מיקמנו את כולם על סולם שבין 0 ל־100). מקום באחוזון גבוה משמעו ציון טוב מבחינה דמוקרטית; מקום באחוזון נמוך משמעו ציון גרוע מבחינה דמוקרטית. הלוח שלהלן מציג את ציוניה של ישראל בשנת 2018 על פי נתוני המכונים הבינלאומיים שערכו את המדדים (מצוינים בסוגריים).

הערה מתודולוגית: מכוני המחקר השונים מציגים את הציונים על גבי סולמות מדידה שונים: בין 0 ל־10, בין 0 ל־40, בין 0 ל־60, בין 0 ל־1, בין 2.5- ל־2.5, ועוד. כדי להקל על השוואת הציון של ישראל במדדים השונים תִקְנֵנו השנה את כל המדדים לסולם ציונים שבין 0 ל־100; ככל שהציון גבוה יותר, כך התפקוד של הדמוקרטיה במדינה טוב יותר. תיאור מפורט של הציונים שקיבלה ישראל, הדירוגים המקוריים במדדים וכן תיאור מלא של המקורות נמצאים בנספח 1.

לוח 1.1 / ישראל במדדים הבינלאומיים (באחוזונים)

	השוואות בינלאומיות 2018		מיקום עולמי	אחוזון מיקום מכלל המדינות	אחוזון מיקום ממדינות ה־OECD
זכויות וחירויות דמוקרטיות	זכויות פוליטיות ( )		46–54/209	78–74	29–20
	זכויות אזרחיות ( )		83–85/209	60–59	6
	/Lang (iw) /MCIMCID 70.2562 Tm (2-5_1_2 1 Tf 9 0	(2Tj ET EMC /Span <<	87/180	52	6
התהליך הדמוקרטי	ייצוג ואחריותיות ( )		58/204	72	14
	השתתפות פוליטית ( )				

ההשוואה לקבוצה השנייה – מדינות ה־ – מחמיאה לישראל הרבה פחות. ברוב המדדים, מלבד תחום ההשתתפות הפוליטית, ישראל מדורגת נמוך, ובתחום הזכויות האזרחיות וחופש העיתונות ממש בתחתית.

תרשים 1א / הדירוג של ישראל במדדים הבינלאומיים (באחוזונים)

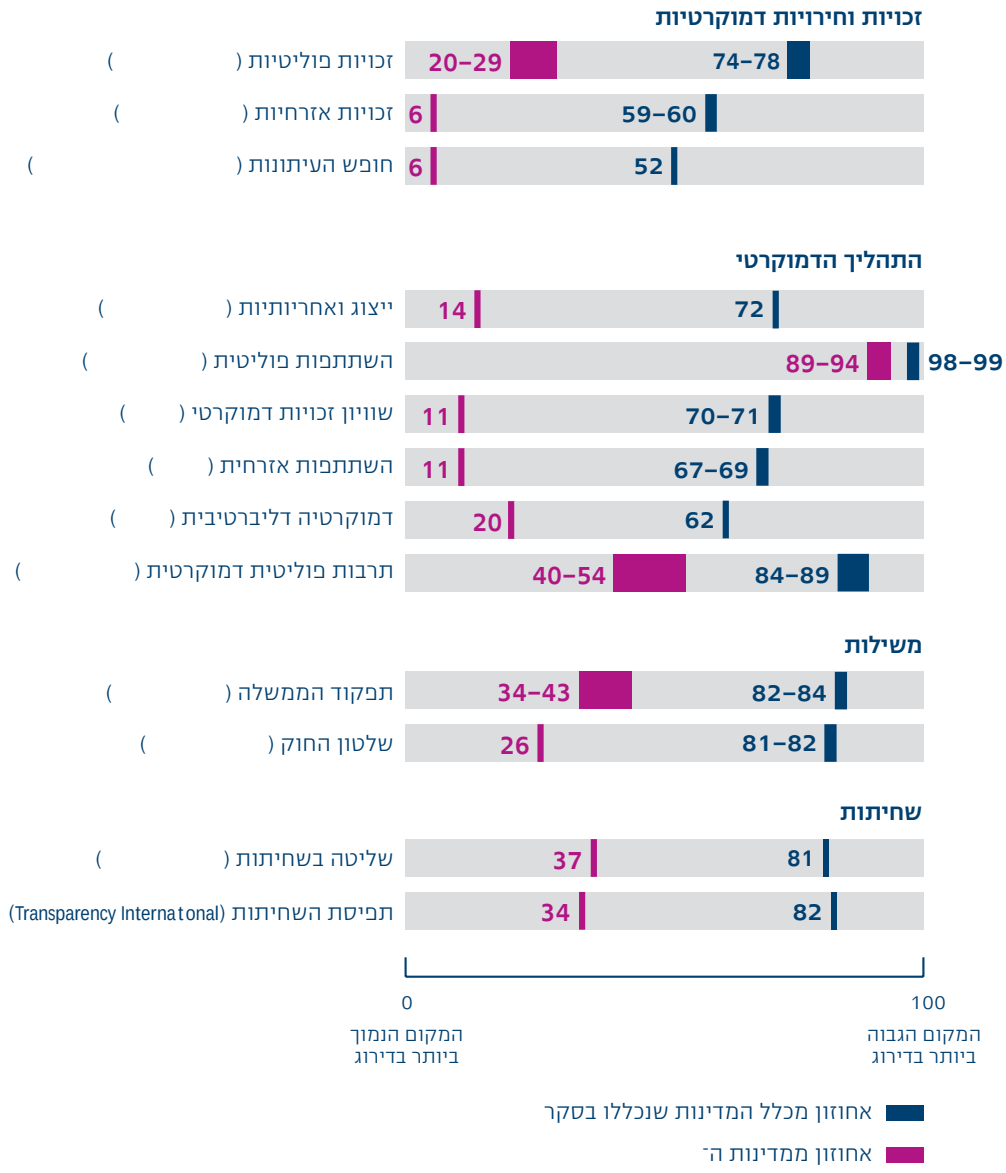

כדי להשוות בין הציונים של ישראל במדדים השונים בוצעה סטנדרטיזציה של הסולמות השונים לסולם אחיד בין 0 ל־100. הציון 0 מבטא היעדר של אותו היבט דמוקרטי, והציון 100 מבטא שלמות באותו היבט. הציון של ישראל בכל המדדים גבוה מ־50. וביתר פירוט: הציונים הגבוהים ביותר השנה, כמו גם בשנה הקודמת, הם במדד הזכויות הפוליטיות (90) ובמדד ההשתתפות הפוליטית (88.9). הציון הנמוך ביותר הוא במדד ההשתתפות האזרחית, למרות שחלה בו השנה עלייה קלה (59.3) לעומת השנה שעברה.

תרשים 1ב / הציון של ישראל במדדים השונים, 2018

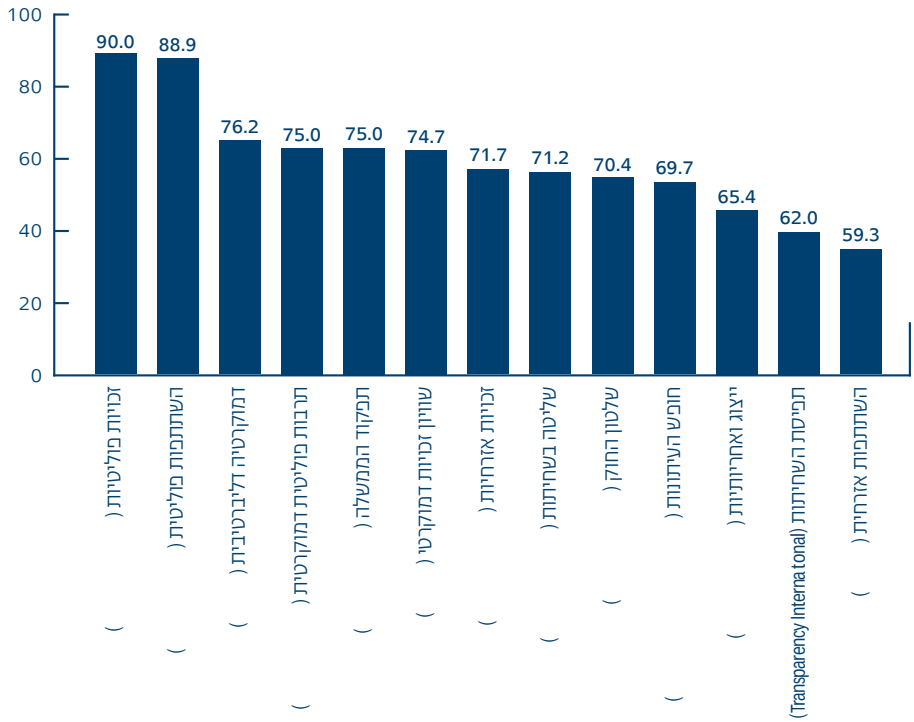

1.1. מדדי הזכויות והחירויות הדמוקרטיות

זכויות פוליטיות

מדד הזכויות הפוליטיות

הגוף המבצע:

הסולם: 0–100

הציון של ישראל: 90

מספר המדינות הנכללות במדד: 209

הרבעון של ישראל (מקום) מכלל המדינות: 1

הרבעון של ישראל (מקום) בקרב מדינות ה־OECD: 3–4

האחוזון של ישראל (מקום)

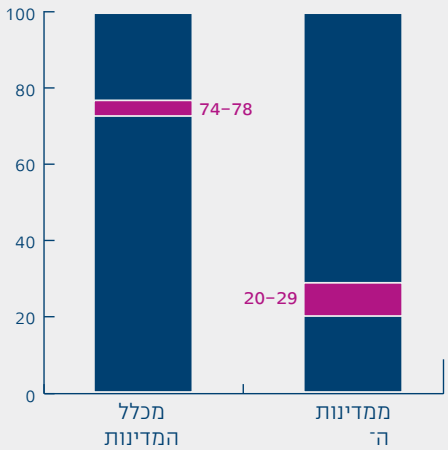

מדד החופש בעולם, המתפרסם מדי שנה על ידי הארגון , מבוסס על הערכות מומחים. מדד זה מורכב משני מחוונים (אינדיקטורים) רגישים המבטאים את השינויים בהתנהלות של המדינות בשני תחומים: זכויות פוליטיות וזכויות אזרחיות. לפי ההגדרות של מדד החופש בעולם, ישראל היא מדינה חופשית.

מחוון הזכויות הפוליטיות בוחן אם מתקיימות במדינה בחירות הוגנות וחופשיות, תחרות חופשית בין מפלגות, שליטה בפועל של הנציגים הנבחרים, אופוזיציה חזקה ומשפיעה, רמת שחיתות נמוכה ושמירה על זכויות המיעוטים בתחומי הפוליטיקה והממשל. המחוון גם בודק אם שורר במדינה שלטון צבאי ואם יש התערבות זרה בענייניה.

הציון של ישראל השנה במדד הזכויות הפוליטיות הוא 90, כמו בתשע השנים האחרונות. עם זאת, בחינה לאורך שנים מראה שבין 2003 ל־2009 ישראל חוותה ירידה איטית אך מתמשכת ברמת השמירה על הזכויות הפוליטיות; כיום היא ממוקמת בתחתית הרבעון העליון, באחוזונים 74–78, לצד סלובקיה, איטליה ופולין. ואולם למרות ציונה הגבוה יחסית ברשימת כלל המדינות במדד, היא נמצאת במקום נמוך בהשוואה למדינות ה־ – באחוזונים 20–29.

תרשים 1.1 / הציון של ישראל במדד הזכויות הפוליטיות, 2003–2018

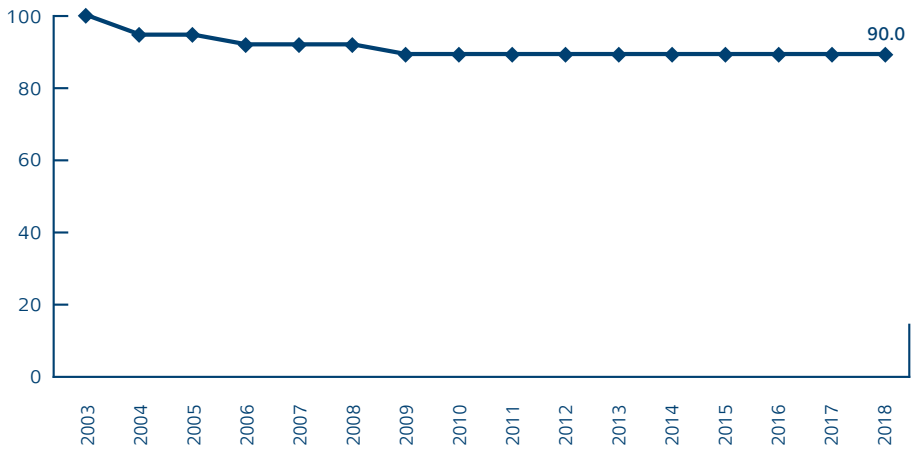

זכויות אזרחיות

מדד הזכויות האזרחיות

הגוף המבצע:

הסולם: 0–100

הציון של ישראל: 71.7

מספר המדינות הנכללות במדד: 209

הרבעון של ישראל (מקום)
מכלל המדינות: 2

4	3	2	1

הרבעון של ישראל (מקום)
בקרב מדינות ה־OECD: 4

4	3	2	1

האחוזון של ישראל (מקום)

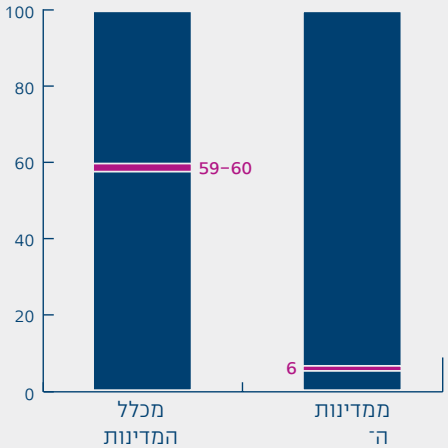

מחוון הזכויות האזרחיות הוא אחד הרכיבים במדד החופש של ארגון . המדד בוחן אם מתקיימים במדינה חופש ביטוי, חופש עיתונות, חופש דת, חופש אקדמי, חופש התאגדות, עצמאות מערכת המשפט, שלטון חוק, ביטחון אישי, שוויון לפני החוק, רמת האלימות הפוליטית, חופש תנועה, שמירה על זכויות קניין, שוויון מגדרי וחופש בענייני אישות ומשפחה.

ציונה של ישראל במחוון הזכויות האזרחיות הוא 71.7, ירידה קלה לעומת השנה שעברה (73.3). למעשה, לראשונה מאז שנת 2005 ישראל מוגדרת כאן מדינה שיש בה "הגנה חלקית על הזכויות האזרחיות" ולא הגנה מלאה. לפי כותבי הדוח, ירידה זו היא תוצאה של שורת חוקים שכבר נחקקו, או נמצאים בהליך חקיקה, שמטרתם להגביר את ההגבלות על ארגונים לא־ממשלתיים ולשלול מהם תמיכה בינלאומית. בחינה של הנתונים לאורך שנים מראה שלא חל בהם כמעט שום שינוי. מכלל מדינות העולם שבמדד ישראל ממוקמת באחוזונים 59–61, כלומר ברבעון השני. ברשימת מדינות ה־ ישראל נמצאת באחוזון 6, בתחתית הרבעון הנמוך ביותר, מקדימה רק את טורקיה ומקסיקו.

תרשים 1.2 / הציון של ישראל במדד הזכויות האזרחיות, 2003–2018

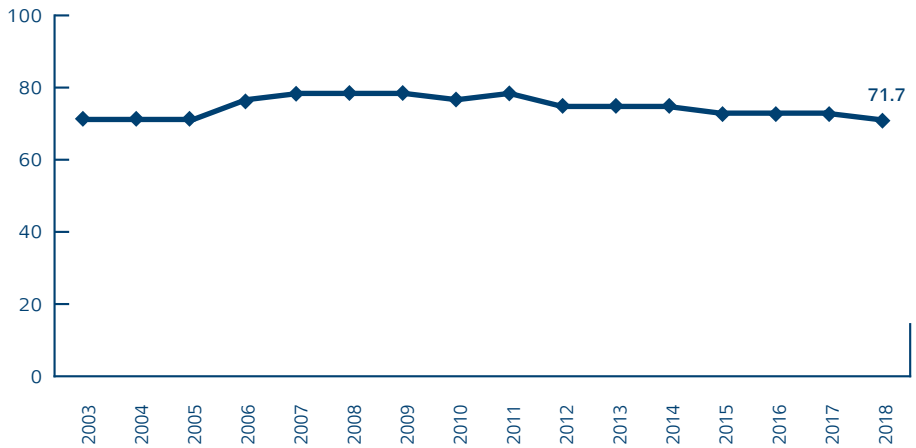

חופש העיתונות

מדד חופש העיתונות

הגוף המבצע:

הסולם: 0-100

הציון של ישראל: 69.7

מספר המדינות הנכללות במדד: 180

הרבעון של ישראל (מקום)
מכלל המדינות: 2

1	2	3	4

הרבעון של ישראל (מקום)
בקרב מדינות ה־OECD: 4

1	2	3	4

האחוזון של ישראל (מקום)

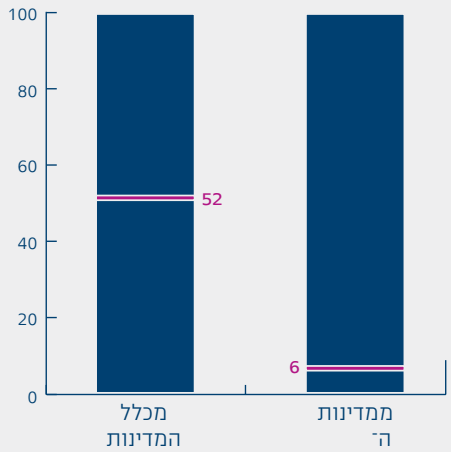

מדד חופש העיתונות של ארגון בוחן את מידת חופש הפעולה של עיתונאים ב־180 מדינות בעולם. המדד מחושב על בסיס ניתוח משולב של נתונים כמותיים, כמו מספר הפגיעות בעיתונאים, ושל הערכות של מומחי תקשורת למחוונים כמו עצמאות תקשורתית, ריבוי הדעות בתקשורת, צנזורה ושקיפות.

מאז 2012 לא חל שינוי של ממש בציון של ישראל במדד זה (בשנים 2002-2011 היו ציוניה גבוהים מציוניה בשנים הבאות). השנה הציון שלה הוא 69.7, גבוה במעט מהציון של השנה שעברה (68.99). בהשוואה לכלל המדינות מתברר כי ישראל חזרה השנה, לראשונה מאז 2011, לרבעון השני, כלומר לחצי העליון של הסולם, למקום ה־87 מתוך 180 מדינות. ואולם, בהשוואה למדינות ה־ מקומה של ישראל במדד חופש העיתונות נותר נמוך מאוד, באחוזון 6, מקדימה רק את טורקיה ומקסיקו.

תרשים 1.3 / הציון של ישראל במדד חופש העיתונות, 2002–2018

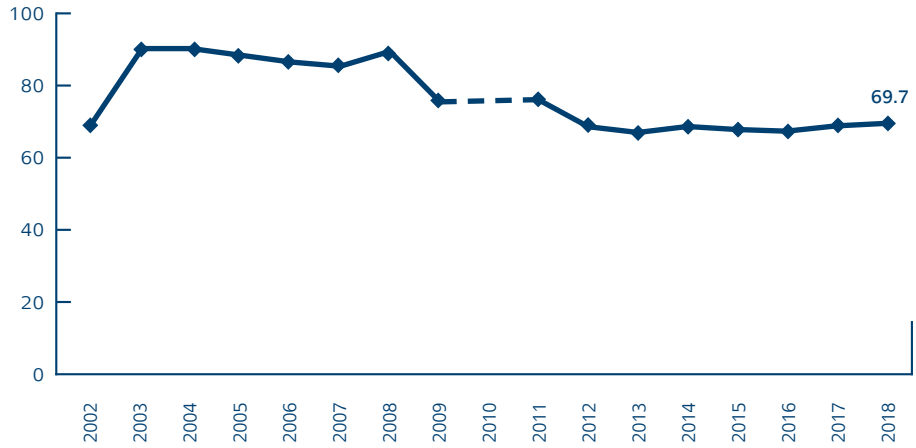

1.2. מדדי התהליך הדמוקרטי

ייצוג ואחריותיות

מדד הייצוג והאחריותיות

הגוף המבצע:

הסולם: 0–100

הציון של ישראל: 65.4

מספר המדינות הנכללות במדד: 204

הרבעון של ישראל (מקום) מכלל המדינות: 2

1	2	3	4

הרבעון של ישראל (מקום) בקרב מדינות ה־OECD: 4

1	2	3	4

האחוזון של ישראל (מקום)

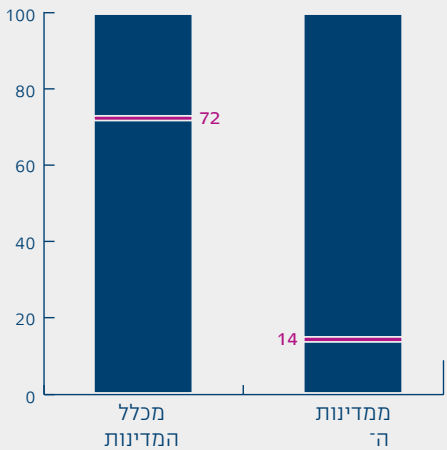

מדד הייצוג והאחריותיות של הבנק העולמי מבוסס על הערכות מומחים, סקרי דעת קהל ונתונים סטטיסטיים. הוא בוחן עד כמה אזרחי המדינה יכולים להשתתף בבחירת הממשלה ובודק גם את רמת חופש הביטוי, חופש ההתאגדות וחופש העיתונות במדינה, שהם כידוע תנאֵי בסיס המאפשרים בחירה חופשית של הממשלה.

הציון של ישראל השנה במדד הייצוג והאחריותיות הוא 65.4, גבוה במעט מהציון של השנה שעברה (64.8). זו השנה הרביעית ברציפות שנרשמת עלייה קלה בציון של ישראל; הוא הגיע השנה לציון השיא שהיה לפני עשור. בהתאם, נמשכת גם העלייה המתונה של ישראל בדירוג העולמי – אחוזון 72 השנה, לעומת אחוזון 71 אשתקד ואחוזון 70 לפני שנתיים. בהשוואה למדינות ה־ ישראל נשארה בתחתית, באחוזון 14, מקדימה רק את טורקיה, מקסיקו, הונגריה, קוריאה הדרומית ויוון.

תרשים 1.4 / הציון של ישראל במדד הייצוג והאחריותיות, 2001–2018

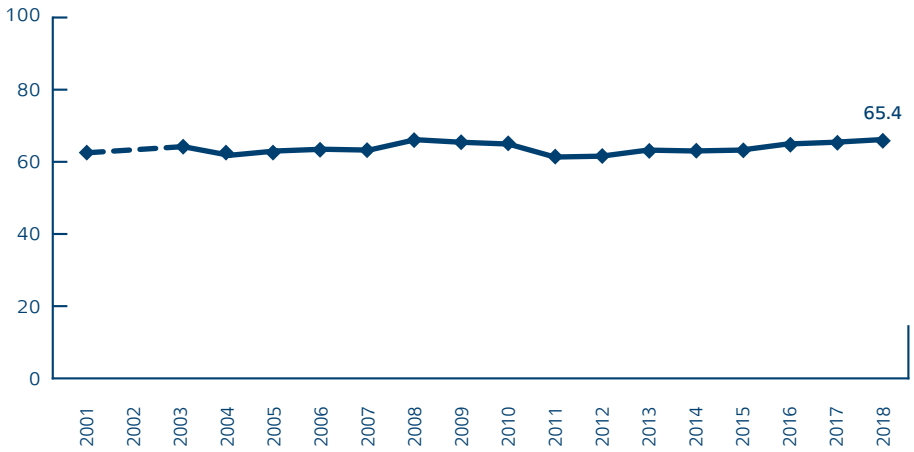

השתתפות פוליטית

מדד השתתפות פוליטית

הגוף המבצע:

הסולם: 0–100

הציון של ישראל: 88.9

מספר המדינות הנכללות במדד: 167

הרבעון של ישראל (מקום)
מכלל המדינות: 1

4	3	2	1

הרבעון של ישראל (מקום)
בקרב מדינות ה־OECD: 1

4	3	2	1

האחוזון של ישראל (מקום)

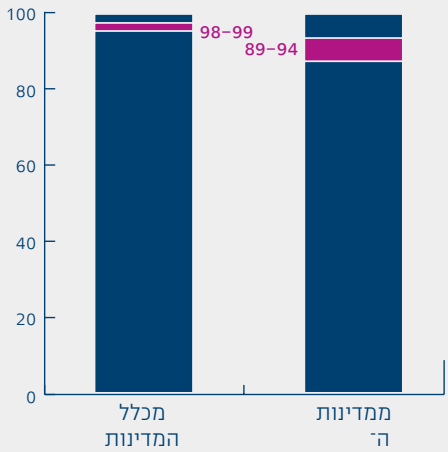

מדד ההשתתפות הפוליטית של יחידת המידע של המגזין *The Economist* מבוסס על שילוב של הערכות מומחים, סקרי דעת קהל ונתונים סטטיסטיים רשמיים הבוחנים את הפרמטרים האלה: שיעורי הצבעה בבחירות, זכות הצבעה והתארגנות למיעוטים, שיעור הנשים בפרלמנט, שיעור החברות במפלגות, העניין של האזרחים בנעשה במדינה ורמת המעורבות הפוליטית שלהם, נכונותם של האזרחים להשתתף בהפגנות חוקיות והעידוד מצד רשויות המדינה להשתתפות פוליטית.

הציון של ישראל במדד ההשתתפות הפוליטית מוסיף להיות גבוה מאוד (88.9), זו השנה הרביעית ברציפות. ציון זה מציב את ישראל במקום השני בעולם, יחד עם איסלנד וניו זילנד (אחוזון 98–99). כלומר, ברמת ההשתתפות הפוליטית של אזרחיה ישראל עולה על מרבית הדמוקרטיות המבוססות. היא נמצאת במקום גבוה גם בקרב מדינות ה־ (אחוזון 89–94, רבעון עליון).

תרשים 1.5 / הציון של ישראל במדד ההשתתפות הפוליטית, 2007–2018

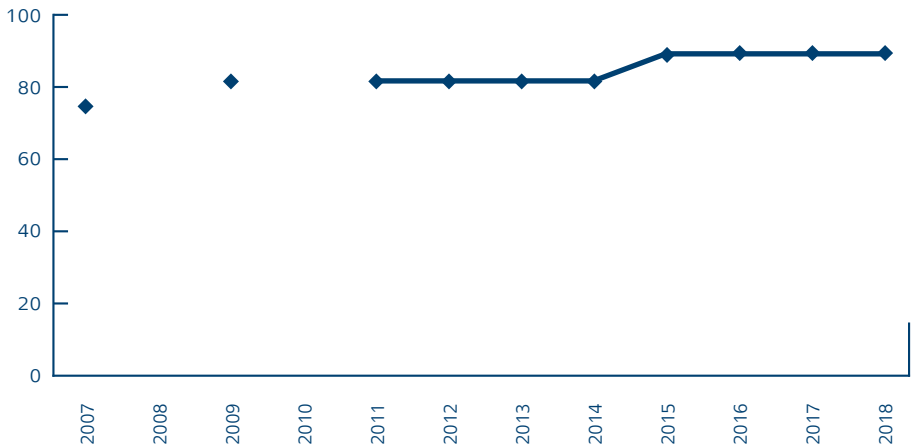

שוויון זכויות דמוקרטי

מדד שוויון הזכויות הדמוקרטי ( ) הוא אחד ממדדי הדמוקרטיה שהתגבשו במסגרת הפרויקט (Varie t es of Democracy). המדד מבוסס על סקר מומחים ומנוהל באוניברסיטת גטינגן שבשוודיה; הוא מציע גישה חדשה להמשגה ולמדידה של הדמוקרטיה כמערכת שלטון. לפי תפיסת מנהלי הפרויקט, כאשר אין שוויון בין קבוצות באוכלוסייה, במישור החומרי או הלא־חומרי, יכולתם של האזרחים לממש את זכויותיהם וחירויותיהם הדמוקרטיות נפגעת. שוויון זכויות דמוקרטי מתקיים אפוא רק כאשר הזכויות והחירויות של היחידים והמשאבים החומריים מחולקים שווה בשווה פחות או יותר ורק כאשר מתאפשרת גישה שווה לעוצמה הפוליטית, בלא הבדל מגדר, מצב כלכלי או מגזר חברתי.

הציון של ישראל השנה במדד שוויון הזכויות הדמוקרטי הוא 74.7, נמוך במעט מזה שקיבלה בשנה שעברה (76.6), והוא מראה המשך מגמת הירידה הקלה בהשוואה למדידת השיא ב־2012. ירידה קלה חלה גם במיקום העולמי של ישראל (מקום 52–53), והיא ירדה השנה לרבעון השני. בהשוואה למדינות ה־ ישראל ממוקמת בתחתית – באחוזון 11, מקדימה רק את ארצות הברית, צ׳ילה, מקסיקו וטורקיה.

תרשים 1.6 / הציון של ישראל במדד שוויון הזכויות הדמוקרטי, 2000–2018

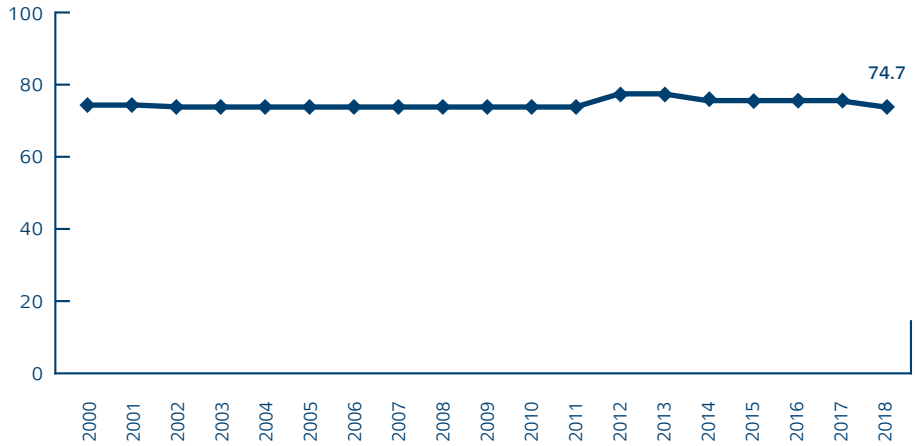

השתתפות אזרחית

מדד ההשתתפות האזרחית

הגוף המבצע:

הסולם: 0-100

הציון של ישראל: 59.3

מספר המדינות הנכללות במדד: 178

הרבעון של ישראל (מקום)
מכלל המדינות: 2

הרבעון של ישראל (מקום)
בקרב מדינות ה־OECD: 4

האחוזון של ישראל (מקום)

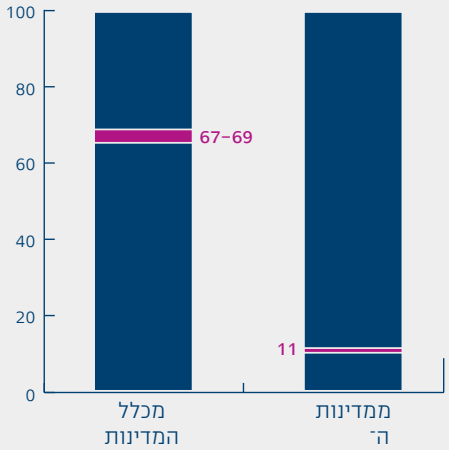

מדד ההשתתפות האזרחית (Participatory Component Index) של ארגון מבוסס על ההנחה שבשביל להיות במצב של דמוקרטיה מהותית, מעורבותם של האזרחים בפוליטיקה אינה יכולה להסתכם רק בהצבעה בבחירות אחת לכמה שנים אלא חייבת לכלול גם השתתפות אקטיבית ומתמשכת במגוון המערכות הפוליטיות. מדד ההשתתפות האזרחית בודק אפוא את המעורבות של האזרחים בארגוני החברה האזרחית ובגופים נבחרים ברמה התת־לאומית.

הציון של ישראל השנה במדד ההשתתפות האזרחית הוא 59.3. כאן ניכרת עלייה הדרגתית, גם אם מתונה, מאז שנת 2011 (57.1). בהשוואה למדינות העולם עלתה ישראל מאחוזון 63-66 לאחוזון 67-69, אך נותרה ברבעון השני. ברשימת מדינות ה־ ישראל נמצאת בתחתית, במקום ה־31 מתוך 35 המדינות, באחוזון 11, מקדימה רק את טורקיה, לוקסמבורג, אירלנד ומקסיקו.

תרשים 1.7 / הציון של ישראל במדד ההשתתפות האזרחית, 2000–2018

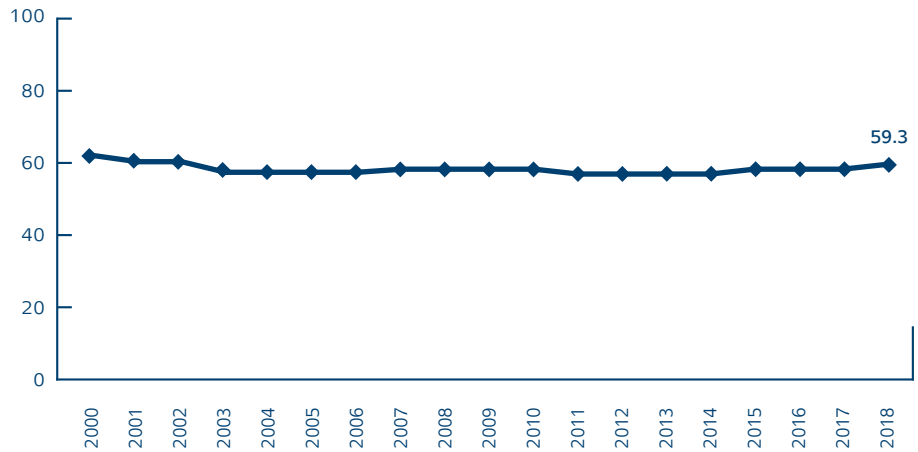

דמוקרטיה דליברטיבית

מדד הדמוקרטיה הדליברטיבית

הגוף המבצע:

הסולם: 0–100

הציון של ישראל: 76.2

מספר המדינות הנכללות במדד: 178

הרבעון של ישראל (מקום)
מכלל המדינות: 2

1	2	3	4

הרבעון של ישראל (מקום)
בקרב מדינות ה־OECD: 4

1	2	3	4

האחוזון של ישראל (מקום)

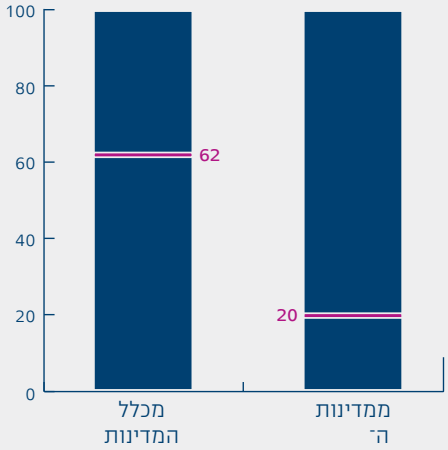

מדד הדמוקרטיה הדליברטיבית (Deliberatve Component Index) של ארגון מתמקד בתהליך קבלת ההחלטות הפוליטיות. תהליך דליברטיבי (דיוני) משמעו שההחלטות הציבוריות מתקבלות בתהליך ציבורי של שקלא וטריא המתמקד בטוב המשותף, שלא כמו החלטות שמתקבלות בהסתמך על סולידריות מגזרית או אינטרסים צרים או בלחץ של כפייה. לפי גישה זו, דמוקרטיה אמיתית מחייבת דיאלוג מכבד בין משתתפים מודעים ומיודעים שמוכנים לשנות את דעתם בעקבות שיח פומבי. הדליברציה הדמוקרטית נמדדת לפי המידה שבה האליטות הפוליטיות מספקות לציבור הצדקות פומביות לעמדותיהן בנושאים המרכזיים העומדים על הפרק, הכרה בעמדות המנוגדות ויחס מכבד למי שחולקים על דעתן. במדד זה נבדק גם עד כמה רחב מעגל ההתייעצות בחוגי האליטות הפוליטיות.

הציון של ישראל השנה במדד הדמוקרטיה הדליברטיבית הוא 76.2, ירידה משמעותית בהשוואה לשנה שעברה (79.1). בדירוג העולמי במדד זה ישראל מדורגת ברבעון השני, באחוזון 62. בהשוואה למדינות ה־ היא ממוקמת ברבעון התחתון, במקום ה־28 מתוך 35 מדינות, באחוזון 20, הרחק מנורווגיה, שניצבת בראש המדד עם הציון 98.7.

תרשים 1.8 / הציון של ישראל במדד הדמוקרטיה הדליברטיבית, 2000–2018

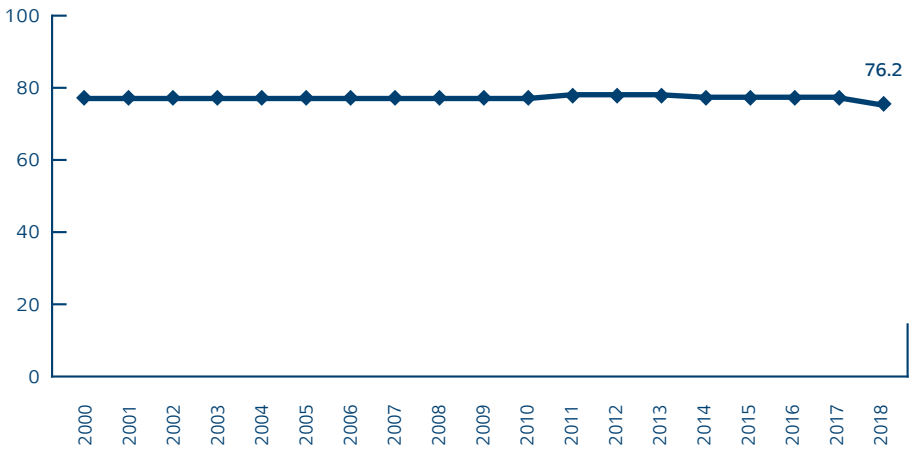

תרשים 1.9 / הציון של ישראל במדד התרבות הפוליטית הדמוקרטית, 2018-2007

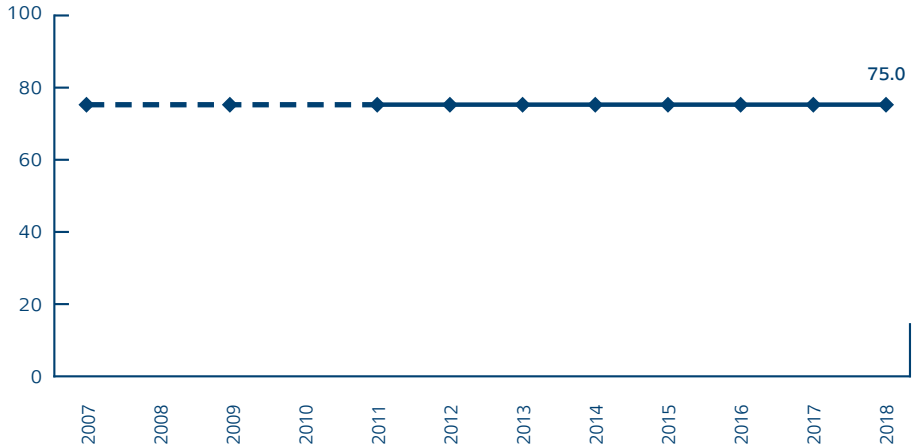

1.3. מדדי המשילות

תפקוד הממשלה

מדד תפקוד הממשלה

הגוף המבצע:

הסולם: 0-100

הציון של ישראל: 75

מספר המדינות הנכללות במדד: 167

הרבעון של ישראל (מקום)
מכלל המדינות: 1

4	3	2	1

הרבעון של ישראל (מקום)
בקרב מדינות ה־OECD: 3

4	3	2	1

האחוזון של ישראל (מקום)

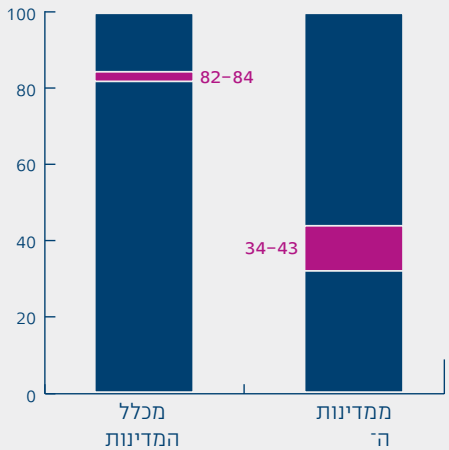

מדד תפקוד הממשלה של מחלקת המחקר של המגזין *The Economist* מבוסס על הערכות מומחים, סקרי דעת קהל ונתונים סטטיסטיים רשמיים של המדינות. הללו משקפים את רמת התפקוד הדמוקרטי והיעילות של מוסדות הממשלה בתחומים רבים. למשל: יכולתה של הממשלה לקבוע את מדיניותה, קיומה (או אי־קיומה) של מערכת איזונים ובלמים בין שלוש רשויות השלטון, יכולת הפיקוח של הפרלמנט על הממשלה, מידת המעורבות של הצבא או של גורמים חוץ־פוליטיים אחרים בפוליטיקה, מידת השקיפות והאחריותיות של הממשל, מידת השחיתות, רמת האמון של הציבור במוסדות הממשל.

הציון של ישראל השנה במדד תפקוד הממשלה זהה לציון השנה שעברה – 75, בדומה לציוני השנים 2009–2014. ישראל נותרה ברבעון העליון ברשימת מדינות העולם שנבדקו, באחוזון 82–84. במדינות ה־ ישראל ממוקמת ברבעון השלישי, באחוזון 34–43, יחד עם צרפת, פורטוגל ובריטניה.

תרשים 1.10 / הציון של ישראל במדד תפקוד הממשלה, 2007–2018

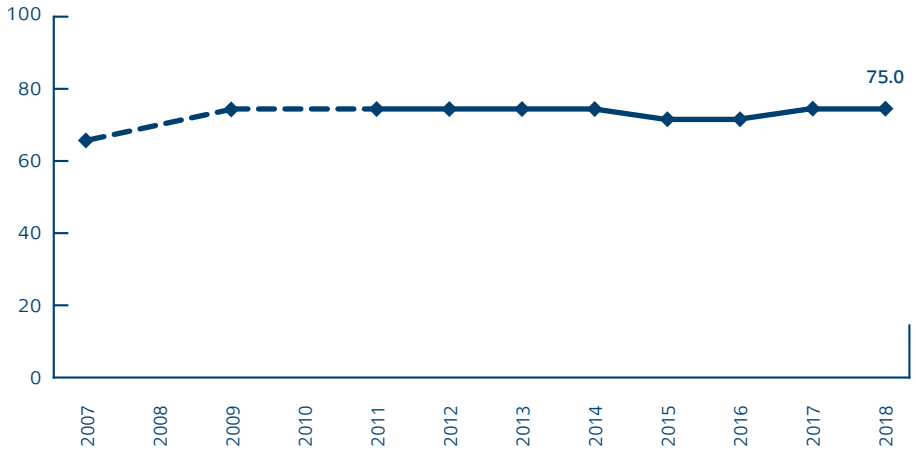

שלטון החוק

מדד שלטון החוק

הגוף המבצע:

הסולם: 0-100

הציון של ישראל: 70.4

מספר המדינות הנכללות במדד: 209

הרבעון של ישראל (מקום)
מכלל המדינות: 1

הרבעון של ישראל (מקום)
בקרב מדינות ה־OECD: 3

האחוזון של ישראל (מקום)

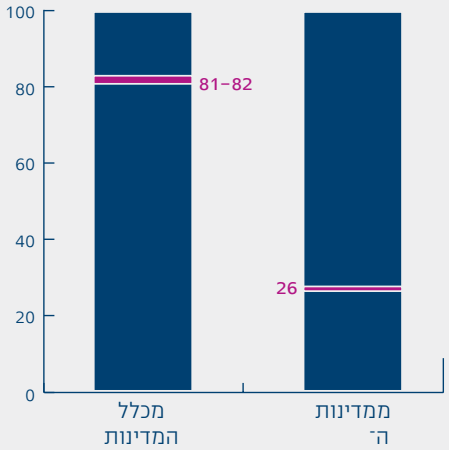

מדד שלטון החוק של הבנק העולמי מבוסס על הערכות מומחים, סקרי דעת קהל ונתונים סטטיסטיים ובוחן את רמת האמון של האזרחים וגורמי הממשל בחוקי המדינה והחברה ועד כמה הם מצייתים להם. מדד זה גם בוחן אם מתקיימים אכיפת חוזים והסכמים, שמירה על זכויות הקניין, תפקוד תקין של המשטרה ושל מערכת המשפט ומניעת פשיעה ואלימות.

לאחר שבשנה שעברה הציון של ישראל במדד שלטון החוק היה הגבוה ביותר מתחילת המאה ה־21 (73.2), השנה אנו רואים ירידה משמעותית – 70.4. בדירוג העולמי ירדה ישראל מאחוזון 84 לאחוזון 81-82, בין ליטא לספרד, אך היא עדיין ברבעון העליון. ברשימת מדינות ה־ ירדה השנה ישראל 4 מקומות, למקום ה־26, והיא ממוקמת בתחתית הרבעון השלישי, באחוזון 26.

תרשים 1.11 / הציון של ישראל במדד שלטון החוק, 2000–2018

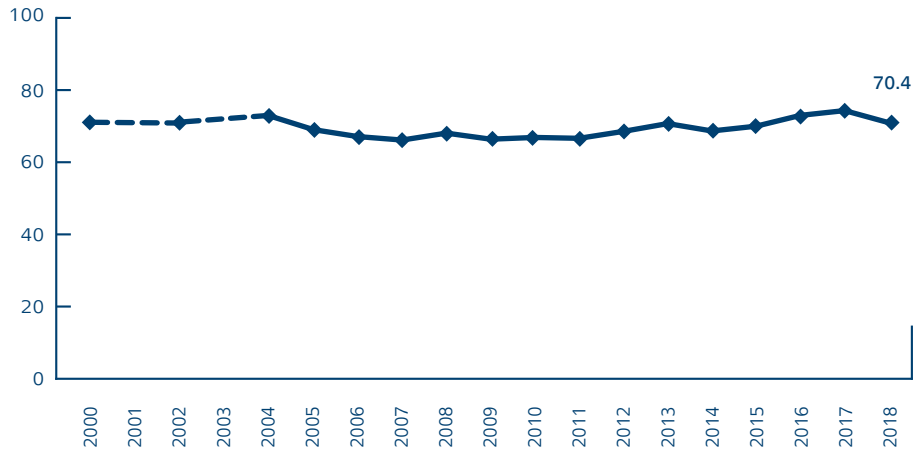

1.4. מדדי השחיתות

מדד השליטה בשחיתות

הגוף המבצע:

הסולם: 0–100

הציון של ישראל: 71.2

מספר המדינות הנכללות במדד: 209

הרבעון של ישראל (מקום)
מכלל המדינות: 1

1	2	3	4

הרבעון של ישראל (מקום)
בקרב מדינות ה־OECD: 3

הבנק העולמי, , מפרסם בכל שנה את המדד לבחינת רמת השליטה במדינה על השחיתות (Control of Corruption). המדד משקף את מה שחושבים האזרחים על מידת הכוח הציבורי המופעל להשגת רווחים פרטיים, והוא בוחן טווח רחב של שחיתות, החל בשחיתות ברמה המקומית והאזורית וכלה בהשפעת האליטות והאינטרסים של גורמים פרטיים על התנהלות המדינה והעומדים בראשה. הנתונים מגיעים ממקורות שונים: מכוני מחקר, ארגונים לא ממשלתיים, ארגונים בינלאומיים וחברות פרטיות, והם כוללים גם את עמדותיהם של מומחים בתחומים השונים וגם שאלון לציבור הרחב. ככל שהציון גבוה יותר במדד זה הוא מבטא רמה נמוכה יותר של שחיתות.

שלא כמו המגמה שעולה מהנתונים של מכון המחקר Transparency Internatonal שנביא בהמשך, המצביעים על העמקת־מה של תופעת השחיתות בישראל, במדד זה עלה הציון של ישראל בהשוואה לשנה שעברה מ־68.8 ל־71.2, כלומר האזרחים חשים שיפור בשליטה בשחיתות. ברשימת מדינות העולם ישראל עלתה מאחוזון 79 לאחוזון 81, והיא נמצאת עכשיו ברבעון העליון, עם רוב מדינות ה־ ועם, למשל, הונג קונג, סינגפור וסין. בהשוואה רק למדינות ה־ ישראל מדורגת במקום ה־22, עלייה של מקום אחד לעומת השנה שעברה, והיא נמצאת באמצע הרבעון השלישי.

תרשים 1.12 / הציון של ישראל במדד השליטה בשחיתות, 2003–2018

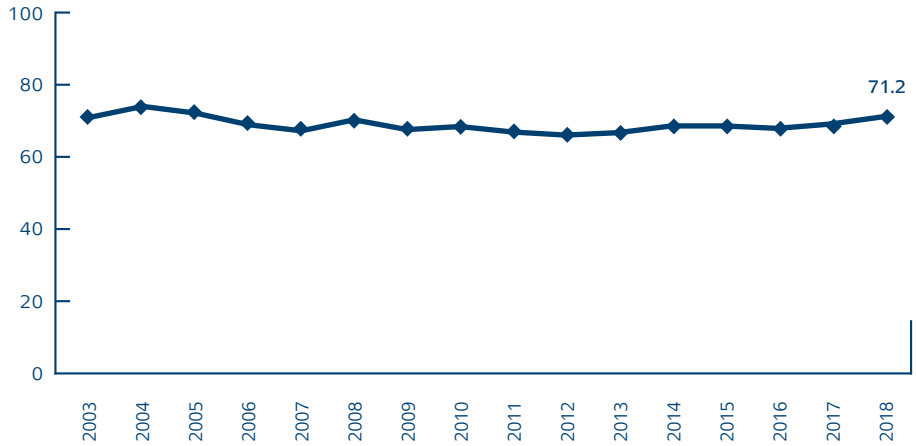

תפיסת השחיתות

מדד תפיסת השחיתות

הגוף המבצע: Transparency International

הסולם: 0-100

הציון של ישראל: 62

מספר המדינות הנכללות במדד: 180

הרבעון של ישראל (מקום)
מכלל המדינות: 1

4	3	2	1

הרבעון של ישראל (מקום)
בקרב מדינות ה־OECD: 3

4	3	2	1

האחוזון של ישראל (מקום)

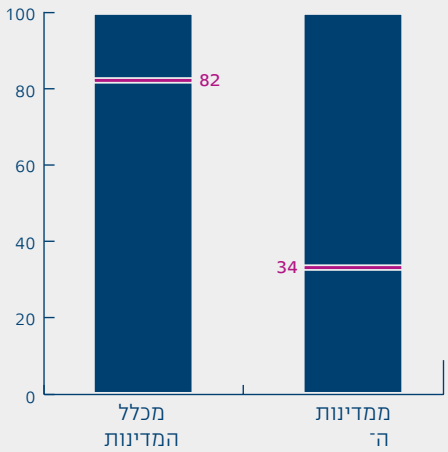

מדד תפיסת השחיתות של ארגון השקיפות הבינלאומי (Transparency International) כולל נתונים ממקורות שונים, ואלה מספקים את נקודת המבט של מומחים על מידת השחיתות במגזר הציבורי במדינות השונות, בדגש על ניצול לרעה של כוח על מנת להשיג רווחים אישיים.

הציון של ישראל השנה במדד תפיסת השחיתות הוא 62. כלומר, בניגוד למדד הקודם, כאן נמדדה ירידה ב־2 נקודות לעומת השנה שעברה. בתחילת המאה ה־21 (בשנים 2002 ו־2003) היה הציון של ישראל מעל 70, אך מאז 2005 הוא נע בין 58 ל־65. בדירוג העולמי ירדה ישראל והיא נמצאת כעת באחוזון 82, לעומת אחוזון 84 בשנה שעברה, ומעליה מדינות כמו קטאר וטייוואן. בהשוואה למדינות ה־ ישראל ירדה השנה לאחוזון ה־34, ברבעון השלישי, יחד עם לטביה, פולין, פורטוגל וצ'ילה. וכך, למרות שבמדד הקודם חלה עלייה קלה ובמדד הנוכחי חלה ירידה קלה, בסופו של דבר בשני המדדים מקומה היחסי של ישראל דומה.

תרשים 1.13 / הציון של ישראל במדד תפיסת השחיתות, 2000–2018

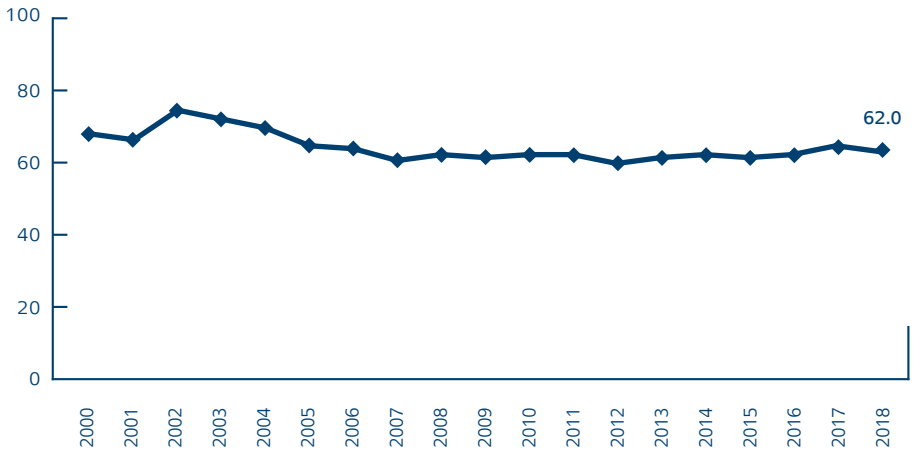

1.5. המדדים הבינלאומיים במבט־על

מבט־על על מצבה הכללי של הדמוקרטיה בישראל בהסתמך על המדדים הבינלאומיים שהצגנו מעלה תמונה מורכבת ורבת־פנים. השוואת מקומה היחסי של ישראל בקרב כלל מדינות העולם מגלה שב־6 מן המדדים המקום שלה נותר השנה כבשנה שעברה, ב־4 מדדים הוא עלה וב־3 מדדים הוא ירד (לוח 1.2). כאשר השווינו את הציון של ישראל השנה לציון הממוצע בעשר השנים הקודמות ב־13 המדדים (לוח 1.3), מצאנו שהציון ב־7 מהם גבוה מהממוצע של העשור הקודם, ב־5 נמוך מהממוצע ובמדד אחד הציון זהה לממוצע. וביתר פירוט: בשלושת מדדי הזכויות והחירויות הדמוקרטיות – מדד הזכויות האזרחיות, מדד חופש העיתונות ומדד הזכויות הפוליטיות – הציון השנה נמוך מהממוצע בעשור הקודם, וכך גם ב־2 מתוך 5 מדדי התהליך הדמוקרטי – מדד שוויון הזכויות הדמוקרטי ומדד הדמוקרטיה הדליברטיבית. ב־3 ממדדי התהליך הדמוקרטי חלה עלייה בהשוואה לממוצע – במדדי ההשתתפות הפוליטית והאזרחית ובמדד הייצוג והאחריותיות – וכך גם ב־2 מדדי השחיתות. עלייה נצפתה גם בשני ציוני המשילות בהשוואה לעשור האחרון. במדד התרבות הפוליטית הדמוקרטית לא חל בעשור האחרון כל שינוי.

לוח 1.2 / מקומה של ישראל במדדי 2018 לעומת מקומה במדדי 2017

	המדד	האחוזון ב־2018	האחוזון 2017	השינוי
זכויות וחירויות דמוקרטיות	זכויות פוליטיות ( )	78–74	77–73	▲
	זכויות אזרחיות ( )	60–59	62–61	▼
	חופש עיתונות ( )	52	49	▲
התהליך הדמוקרטי	ייצוג ואחריותיות ( )	72	72	=
	השתתפות פוליטית ( )	99–98	99–98	=
	שוויון זכויות דמוקרטי ( )	71–70	71	=
	השתתפות אזרחית ( )	69–67	66–62	▲
	דמוקרטיה דליברטיבית ( )	62	63–62	=
	תרבות פוליטית דמוקרטית ( )	89–84	89–85	=
משילות	תפקוד הממשלה ( )	84–82	84–83	=
	שלטון החוק ( )	82–81	84	▼
שחיתות	שליטה בשחיתות ( )	81	79	

לוח 1.3 / הציון של ישראל במדדי 2018 לעומת הציון הממוצע שלה בעשור הקודם

	המדד	הציון ב־2018	הציון הממוצע בשנים 2008–2017	השינוי
זכויות וחירויות דמוקרטיות	זכויות פוליטיות ( )	90	90.5	▼
	זכויות אזרחיות ( )	71.7	75.7	▼
	חופש עיתונות ( )	69.7	*72.6	▼
התהליך הדמוקרטי	ייצוג ואחריותיות ( )	65.4	63.6	▲
	השתתפות פוליטית ( )	88.9	**85.4	▲
	שוויון זכויות דמוקרטי ( )	74.7	76.2	▼
	השתתפות אזרחית ( )	59.3	57.8	▲
	דמוקרטיה דליברטיבית ( )	76.2	79.3	▼
	תרבות פוליטית דמוקרטית ( )	75	**75	=
תשילות	תפקוד הממשלה ( )	75	**74.1	▲
	שלטון החוק ( )	70.4	69	▲
שחיתות	שליטה בשחיתות ( )	71.2	67.5	▲
	תפיסת השחיתות (Transparency International)	62	60.7	▲

* במדד חופש העיתונות של 2010 בשנת הממוצע הוא של 9 שנים, משום שלא פורסם ציון.

** במדדי הממוצע הוא של 8 שנים משום שבשנים 2008 ו־2010 לא פורסם ציון.

▲ שיפור במקומה של ישראל לעומת הציון בעשור הקודם

= אין שינוי במקומה של ישראל לעומת הציון בעשור הקודם

▼ הרעה בציון של ישראל לעומת הציון בעשור הקודם

סיכום

מהמדדים ההשוואתיים העולמיים עולה כי במרבית התחומים הדמוקרטיה בישראל יציבה, גם אם יש מקום לשיפור באחדים מן התחומים שנבדקו. תמונה זו עולה בעיקר כאשר מתבוננים במדדים ההשוואתיים לאורך זמן, שכן לא נראית בהם ירידה משמעותית כי אם תנודתיות קלה, לעיתים בקו עלייה ולעיתים בקו ירידה. עם זאת, ההשוואה למדינות ה־ מלמדת כי ישראל נמצאת על פי רוב בתחתית הרשימה, ואם ברצונה להיות חלק ממשפחה דמוקרטית זו, עליה לחתור לעלייה במדדים השונים.

באופן כללי ההשוואה מורה כי גם השנה ישראל עומדת בדרישות הבסיסיות של מדינה דמוקרטית, אך היא ממשיכה להתמודד עם כמה וכמה בעיות מרכזיות: בשלושת מדדי הזכויות והחירויות הדמוקרטיות חלה השנה ירידה בהשוואה לעשור הקודם. המקום הנמוך של ישראל במדדי הזכויות והחירויות הדמוקרטיות בולט במיוחד בעת השוואה למדינות ה־ : בשני מדדים ישראל ממוקמת באחוזון 6 (מקום 33 מתוך 35 מדינות), ובמדד הזכויות הפוליטיות היא ממוקמת באחוזון 20–29 ברשימת מדינות ה־ , כלומר במקום ה־25–28. ראוי לשים לב למדד הזכויות האזרחיות, שם מקומה של ישראל הוא הנמוך ביותר מאז תחילת המדידה בשנת 2003. יתרה מזו, לראשונה מאז שנת 2005 ישראל מוגדרת במדד זה מדינה "המגינה באופן מתון בלבד על זכויות אזרחיות", ולא באופן מלא. ירידה זו, לפי כותבי הדוח, היא תוצאה של חוקים שנחקקו, או שנמצאים בהליך חקיקה, שמטרתם להגביר את ההגבלות על ארגונים לא־ממשלתיים ולשלול מהם תמיכה בינלאומית.

ועוד: מהדוח השנתי של V-Dem[6] עולה כי ישראל ירדה בדירוג העולמי הכללי מקבוצת המדינות שמתקיימת בהן דמוקרטיה ליברלית, כלומר הקטגוריה שבה מתקיימים הערכים הדמוקרטיים, בדגש על חירויות הפרט, לקבוצת המדינות בקטגוריה שמתקיימת בה רק דמוקרטיה אלקטורלית, כלומר מדינות שיש בהן הליך בחירות דמוקרטי אבל אין בהן מחויבות מלאה לערכי היסוד של הדמוקרטיה הליברלית.

תחום שישראל נהנית בו מהערכה רבה יחסית הוא תחום התהליך הדמוקרטי. בתחום ההשתתפות האזרחית ישראל מקבלת זו השנה הרביעית ברציפות ציונים גבוהים מאוד, והיא גם מתבררת כחזקה במחויבות הערכית של האזרחים לשיטת המשטר הדמוקרטית (תרבות פוליטית דמוקרטית). עם זאת, מול המקום הגבוה בהשתתפות הפוליטית בולט המקום הנמוך יחסית במדד ההשתתפות האזרחית, למשל בקריטריון של השתתפות בארגוני החברה האזרחית, שם ישראל נמצאת באמצע הרבעון השני בעולם (אחוזון 67–69) ובתחתית הרשימה של מדינות ה־ (אחוזון 11).

בתחום המשילות, תפקוד הממשלה ושלטון החוק, ישראל שומרת על מקום גבוה יחסית ברשימת מדינות העולם, ברבעון הראשון. רמת התפקוד של הממשל סבירה בנושאים של קביעת מדיניות וביצועה, שמירה על בלמים ואיזונים בין רשויות השלטון ואמון הציבור במוסדות השלטון.

לסיום, בבחינה של רמת השחיתות בישראל, ובניגוד לתחושה העולה לא אחת בקרב חלקים בציבור כאילו שחיתות רבה וחמורה ביותר פושה בשלטון הישראלי, מתברר משני מדדי השחיתות שהוצגו כאן כי גם אם מצבנו אינו מושלם וגם אם יש מקום לשיפור, בכל זאת המצב סביר, שהרי עובדה – אנחנו נמצאים בתחום זה באחוזון 81–82 בעולם, ובאחוזון 34–37 בקרב מדינות ה־ .

---

6 "'Democracy for All?' The V-Dem Annual Democracy Report 2018," May 28, 2018, *V-Dem.net*

חלק שני

מדינת
ישראל
בעיני
אזרחיה

פרק 2 / מה המצב?

הנושאים הנידונים בפרק זה:

- מצבה של המדינה באופן כללי
- המצב האישי
- מצב הדמוקרטיה
- מצב היחסים בין יהודים לערבים במדינה
- מהימנות התקשורת
- גאווה בישראליות

כפי שראינו בפרק 1, לפי רוב המדדים הבינלאומיים הדמוקרטיה הישראלית דרכה השנה במקום לעומת השנה שעברה, ובתחומים מסוימים היא ירדה מדרגה. נשאלת השאלה, ועליה ננסה להשיב בחלק זה של הדוח, באיזו מידה אזרחי ישראל שותפים להערכות החיצוניות הללו של מצב העניינים או שמא הם חולקים עליהן בכיוון זה או אחר. כפי שנפרט להלן – ככלל, בשאלת "המצב" ממצאי סקר מדד הדמוקרטיה 2018 מורים שמצב הרוח הציבורי שפיר ובולטת בהם יציבות עמדתית בנושא זה לאורך זמן. היציבות מחזקת את תוקפם של ממצאי הסקר, גם אם יש הסבורים שהם "אופטימיים" מדי או שסקרים אינם כלי מדידה ראוי, ומחליש את הטיעון שדעת הקהל משתנה מרגע לרגע בהתאם לכיוון הרוח ולפיכך אין להתחשב בה.

מצבה של המדינה באופן כללי

שאלה 1

נספח 2
עמ' 154

נספח 3
עמ' 195

כבכל שנה חזרנו גם הפעם על השאלה: "מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי?". על רקע השיח הציבורי הביקורתי, בייחוד בזירה התקשורתית, מפתיע שמגמת ההשתפרות בהערכה זו, שעליה הצבענו בשנה שעברה ובשנה שלפניה, נמשכת. יתר על כן, בעוד שבעבר ההערכה השכיחה של הציבור את המצב הכללי של ישראל הייתה "ככה ככה", השנה ההערכה השכיחה בקרב המרואיינים היהודים היא שמצבה של המדינה באופן כללי הוא "טוב". אם מצרפים לקטגוריה זו גם את שיעור מי שהגדירו את המצב הכללי "טוב מאוד", מקבלים רוב ברור של המעריכים את המצב כחיובי.

בקרב המרואיינים הערבים התשובה השכיחה השנה היא כבעבר – "ככה־ככה", אבל גם כאן הייתה עלייה ניכרת בשיעור מי שהעריכו את מצבה הכללי של המדינה כ"טוב" או "טוב מאוד". יתרה מזו, אם מצרפים את שתי הקטגוריות "טוב" וטוב מאוד", מקבלים גם כאן שיעור גבוה משיעור מי שאומרים "ככה־ככה" (39.5% לעומת 31%). אף על פי כן יש לשים לב לכך ששיעור המשיבים הערבים שהגדירו את המצב "רע" או "רע מאוד" הוא מעל רבע, והוא גם כפול מזה של היהודים (27% לעומת 14%).

תרשים 2.1 / מצבה הכללי של ישראל היום (%, יהודים וערבים)

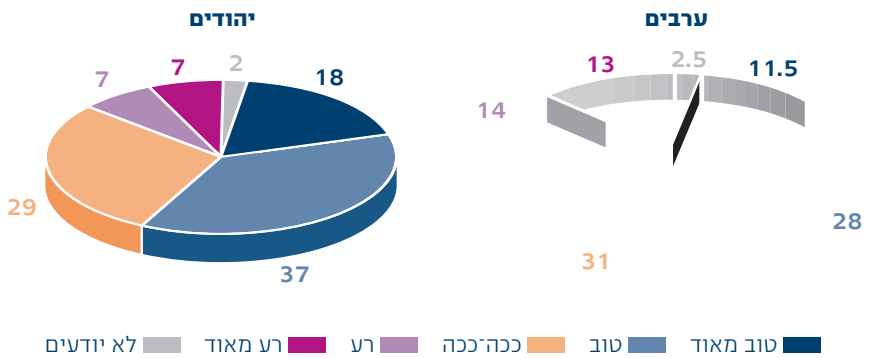

מהי המגמה לאורך זמן? התרשים הבא מראה את התפלגות התשובות של כלל המדגם באשר להערכת מצבה הכללי של ישראל לאורך שנים. אפשר לראות בבירור כי מאז תחילת המדידות ב־2003 ועד לשנת 2009 עלה שיעור המעריכים את מצב המדינה כגרוע על שיעור מי שהעריכו אותו כטוב. ואולם מאז 2009, וביתר עקביות – מאז 2012, שיעור המעריכים את מצב המדינה כטוב עולה בהתמדה והוא גבוה בכל שנה משיעור מי שמגדירים אותו כגרוע. שיעור המגדירים את מצבה הכללי של המדינה "ככה־ככה" הוא פחות או יותר יציב (בין 30% ל־40%). למעשה, במדידה השנה שיעור המגדירים את מצבה של ישראל "טוב" או "טוב מאוד" הוא הגבוה ביותר מאז התחיל פרויקט מדד הדמוקרטיה בשנת 2003.

תרשים 2.2 / מצבה הכללי של ישראל היום, 2003–2018 (%, כלל המדגם)

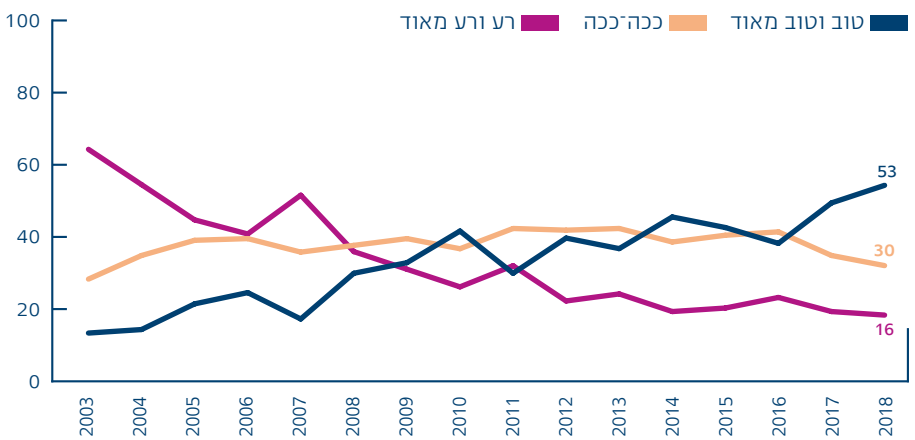

האם כולם חיוביים באשר למצבה של ישראל? כפי שאפשר ללמוד מן הלוח הבא, הפילוח של הערכת המצב הכללי של המדינה בקרב המרואיינים היהודים לפי המשתנים מיקום עצמי על הרצף המדיני־

ביטחוני, מיקום עצמי על הרצף החרדי־חילוני ומרכזיות־שוליות בחברה העלה הבדלים גדולים בין קבוצות משנה מסוימות. בימין הרוב מעריכים את מצבה הכללי של ישראל כ"טוב" או "טוב מאוד". במרכז זו התשובה השכיחה ביותר, אך לא מדובר ברוב הסבורים כך (שיעור המעריכים את המצב בחיוב עולה בהרבה על שיעור מי שמעריכים אותו בשלילה), ואילו בשמאל התשובה השכיחה ביותר היא "ככה־ככה". השאר נחלקים שווה בשווה בין מי שמגדירים את המצב "טוב" או "טוב מאוד" למי שמגדירים אותו "רע" או "רע מאוד".

פילוח לפי מיקום עצמי על הרצף החרדי־חילוני מראה שבכל קבוצות המשנה, למעט זו החילונית, הרוב מגדירים את מצבה של ישראל באופן כללי כ"טוב" או "טוב מאוד"; קבוצת המשנה של הדתיים מעריכה את המצב בחיוב בשיעור הגבוה ביותר – 88%. אצל החילונים זו אמנם התשובה השכיחה ביותר, אבל לא תשובת הרוב.

כשמדובר בתחושת מרכזיות או שוליות בחברה, הרי שבקרב מי שמשייכים את עצמם לקבוצות החזקות יש רוב למגדירים את מצבה של ישראל "טוב" או "טוב מאוד", לעומת מי שמשייכים את עצמם לקבוצות החלשות, שאצלם התשובה השכיחה אמנם הייתה "טוב" או "טוב מאוד", אבל היא לא הייתה תשובת הרוב.

לוח 2.1 (%, יהודים)

	המצב הכללי של ישראל כיום	טוב וטוב מאוד	ככה־ככה	רע ורע מאוד	לא יודעים	סך הכול
מיקום על הרצף המדיני־ביטחוני	ימין	71	22	7	–	100
	מרכז	49	34	14	3	100
	שמאל	27	42	28	3	100
מיקום על הרצף החרדי־חילוני	חרדים	62.5	26	10	1.5	100
	דתיים	88	10	2	–	100
	מסורתיים דתיים	61	30	9	–	100
	מסורתיים לא־דתיים	56	26	17.5	0.5	100
	חילונים	44	36	18	2	100
תחושת מרכזיות־שוליות בחברה	מרגישים שייכים לקבוצות חזקות	60	27	13	–	100
	מרגישים שייכים לקבוצות חלשות	44	37	17	2	100

ניתחנו את הערכת מצבה של ישראל לפי דיווח המרואיינים על הצבעתם בבחירות האחרונות לכנסת ב־2015. כפי שמלמד הלוח הבא, השיעור הנמוך ביותר, למעשה מיעוט קטן בלבד, של המעריכים את מצבה של ישראל באופן כללי בחיוב נמצא בקרב מצביעי מרצ, ומעליו זה של המצביעים הערבים לרשימה המשותפת ושל היהודים מצביעי המחנה הציוני. בקרב מצביעי כל שאר המפלגות מדובר ברוב בגדלים שונים, כאשר בצמרת נמצאים מצביעי הבית היהודי וערבים מצביעי מפלגות אחרות (לא הרשימה המשותפת). יהודים מצביעי הליכוד נמצאים במקום השלישי.

לוח 2.2 (%, יהודים וערבים)

יהודים		**סבורים שמצבה של ישראל טוב או טוב מאוד**
הצבעה בבחירות 2015 לכנסת	הליכוד	**75.5**
	המחנה הציוני	**35**
	יש עתיד	**50**
	הבית היהודי	**88**
	כולנו	**67**
	ישראל ביתנו	**70**
	מרצ	**17**
	יהדות התורה	**58**
	ש"ס	**68**
ערבים		
הצבעה בבחירות 2015 לכנסת	הרשימה המשותפת	**34**
	מפלגות אחרות	**76.5**
דת	מוסלמים	**39**
	נוצרים	**41**
	דרוזים	**52**

גם בנושא הערכת המצב האישי חזרנו על השאלה משנים קודמות. שוב מצאנו כי הערכת המצב האישי אינה רק חיובית מאוד אלא היא גם שפירה יותר מהערכת המצב של המדינה באופן כללי, שגם היא כאמור חיובית. ברמה האישית רוב ברור של המרואיינים היהודים והערבים כאחד הגדירו את מצבם האישי "טוב" או "טוב מאוד".

תרשים 2.3 / מגדירים את מצבם האישי "טוב" או "טוב מאוד"
(%, יהודים וערבים)

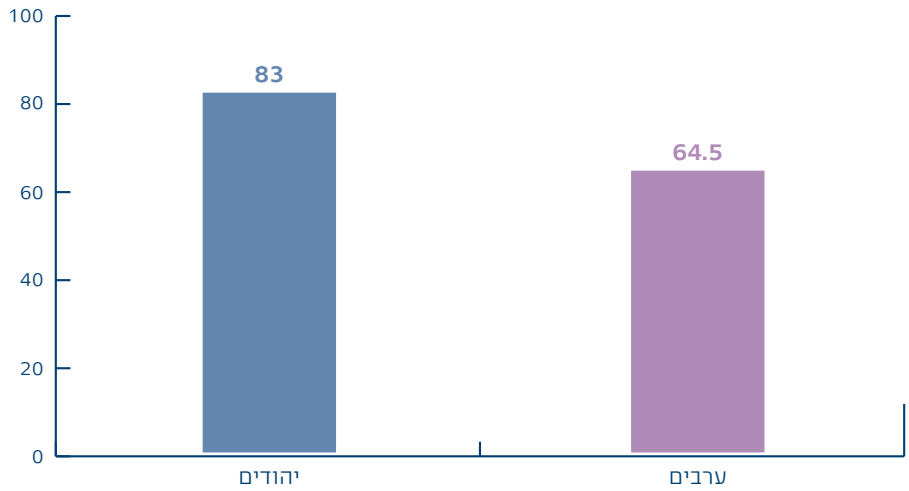

כפי שמראה הלוח שלהלן, בכל המשתנים שבדקנו יש רוב מוצק – שני שלישים ומעלה – למי שמגדירים את מצבם האישי "טוב" או "טוב מאוד". על רקע הטענות שהדור הצעיר מרגיש שמצבו גרוע, בדקנו כאן גם את משתנה הגיל. מתברר שגם בעניין הערכת המצב האישי, כמו בעניין הערכת מצבה של המדינה, אצל הערבים והיהודים כאחד הגיל אינו משחק תפקיד של ממש, ובכל קבוצות הגיל הרוב הגדירו את מצבם "טוב" או "טוב מאוד". עוד ממצא חוזר מעניין הוא שגם החרדים, חרף העובדה שמצבם הכלכלי, בממוצע, רעוע ממצבן של קבוצות רבות אחרות במדינה, מדווחים בשיעור הגבוה ביותר על מצב אישי "טוב" או "טוב מאוד".

לוח 2.3 (%, יהודים וערבים)

יהודים		מגדירים את מצבם האישי "טוב" או "טוב מאוד"
מיקום על הרצף המדיני־ביטחוני	ימין	**86**
	מרכז	**78**
	שמאל	**82**
מיקום על הרצף החרדי־חילוני	חרדי	**93**
	דתי	**88**
	מסורתי דתי	**82**
	מסורתי לא־דתי	**81**
	חילוני	**81**
תחושת מרכזיות־שוליות בחברה	מרגישים שייכים לקבוצות חזקות	**88**
	מרגישים שייכים לקבוצות חלשות	**66**
ערבים		
הצבעה בבחירות 2015 לכנסת	הרשימה המשותפת	**64**
	מפלגות אחרות	**88**
דת	מוסלמים	**64**
	נוצרים	**77**
	דרוזים	**65**

התרשים הבא מראה שכמו בעניין מצבה של המדינה ניכרת השנה בכלל המדגם עלייה גם בשיעור מי שמגדירים את מצבם האישי בחיוב. מדובר ברוב שהולך וגדל בשנים האחרונות. למעשה, ממצאי מדידת 2018 הם הגבוהים ביותר מכל המדידות שעשינו עד היום.

תרשים 2.4 / מגדירים את מצבם האישי "טוב" או "טוב מאוד", 2014–2018 (%, כלל המדגם)

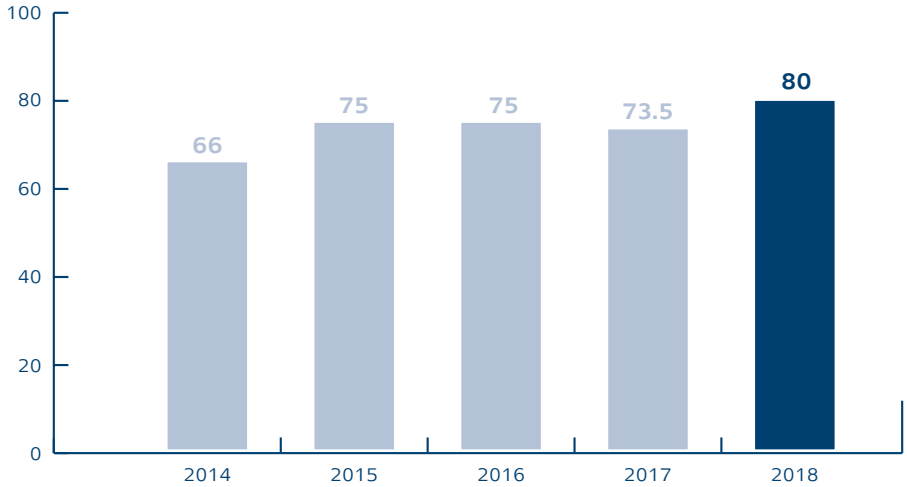

ביקשנו לדעת אם יש קשר בין הערכת המרואיינים את המצב הכללי של המדינה לבין הערכתם את מצבם האישי. הצלבת התשובות בשתי השאלות העלתה כי ההלימה ביניהן גדולה: רוב מי שנוטים להגדיר את מצבם האישי בחיוב מגדירים כך גם את מצב המדינה; מי שמגדירים את מצבם האישי "ככה־ככה" מעריכים בשכיחות הגבוהה ביותר כך גם את מצב המדינה; ורוב מי שמגדירים את מצבם האישי בשלילה, חושבים גם כי מצבה של המדינה גרוע.

לוח 2.4 (%, כלל המדגם)

מעריכים את:	מצב המדינה כטוב או טוב מאוד	מצב המדינה ככה־ככה	מצב המדינה כרע או רע מאוד	לא יודעים	סך הכול
המצב אישי כטוב או טוב מאוד	**59.5**	**26**	**13**	**1.5**	**100**
המצב האישי ככה־ככה	**29**	**46**	**22**	**3**	**100**
המצב האישי כרע או רע מאוד	**10**	**21**	**69**	**–**	**100**

מכאן עברנו לבדוק כיצד הישראלים מעריכים את מצבה של הדמוקרטיה בארץ. שאלנו: "איזה ציון היית נותן למצב של הדמוקרטיה הישראלית בשנת ה־70 למדינה בסולם ציונים שבין 1 ל־5, כך ש־1 הוא 'גרוע' ו־5 הוא 'מצוין'?". במדגם היהודי ההערכה בנושא זה אמנם פחות טובה מהערכת מצב המדינה באופן כללי אבל הכף עדיין נוטה לצד הזכות – השיעור הגבוה ביותר, אם כי לא רוב, מעריכים את מצב הדמוקרטיה בישראל "טוב" או "מצוין" (ציונים 4 ו־5). לעומת זאת במדגם הערבי המאזן הוא שלילי – הרוב מעריכים את מצב הדמוקרטיה "די גרוע" או "גרוע" (ציונים 1 ו־2). במילים אחרות, נראה שהציבור יודע להבחין בין המצב הכללי של המדינה לבין מצבו של המשטר, ומצב המדינה באופן כללי נתפס טוב בהרבה ממצבו של המשטר.

תרשים 2.5 / מצבה של הדמוקרטיה בישראל (%, יהודים וערבים)

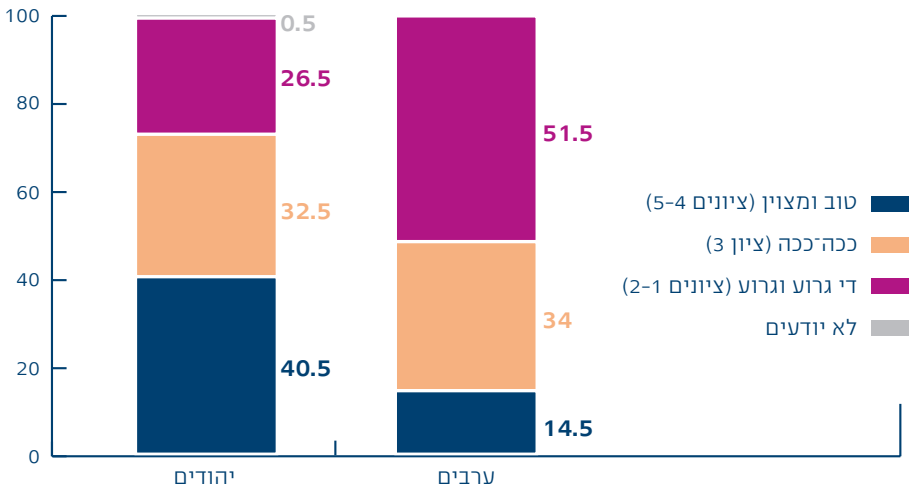

בדקנו האם יש קשר בין שתי ההערכות – זו של מצב המדינה וזו של מצב הדמוקרטיה. הלוח שלהלן מראה כי שיעור גבוה מאוד ממי שחושבים שמצב הדמוקרטיה טוב חושבים גם שמצב המדינה טוב, אבל הקשר הזה אינו כה ברור בקטגוריות האחרות. וכך, בקרב מי שסבורים שמצב הדמוקרטיה "ככה־ככה" השיעור הגבוה ביותר מגדירים את מצב המדינה "טוב" או "טוב מאוד", ואילו בקרב מי שמעריכים את מצב הדמוקרטיה "די גרוע" או "גרוע" אין תואַם: השיעורים הגבוהים ביותר (לא רוב) מגדירים את מצב המדינה "ככה־ככה" (ציון 3) או "רע" ו"רע מאוד", אבל רק מעט פחות מגדירים את מצב המדינה "טוב" או "טוב מאוד".

לוח 2.5 (%, כלל המדגם)

מעריכים את:	מצב המדינה כטוב או טוב מאוד	מצב המדינה ככה־ככה	מצב המדינה כרע או רע מאוד	לא יודעים	סך הכול
מצב הדמוקרטיה כטוב או מצוין	81	15	4	–	100
מצב הדמוקרטיה ככה־ככה	46	41	11	2	100
מצב הדמוקרטיה כדי גרוע או גרוע	28	35	35	2	100

פילחנו את הערכת מצב הדמוקרטיה של המרואיינים היהודים לפי מיקום עצמי על הרצף המדיני־ביטחוני ולפי הצבעה בבחירות 2015 לכנסת. ההבדלים בין המחנות הפוליטיים הם גדולים מאוד: בעוד שבקרב מי שמיקמו את עצמם בימין הרוב סבורים שהדמוקרטיה הישראלית היא בכי טוב, המרכז מחולק פחות או יותר לשלושה חלקים שווים: הסבורים כי מצבה טוב, הסבורים כי מצבה ככה־ככה והסבורים כי מצבה רע. בשמאל, לעומת זאת, רק מיעוט קטן מעריכים את מצב הדמוקרטיה כטוב, ויש שוויון בין הסבורים שמצבה "ככה־ככה" לסבורים שמצבה רע.

לוח 2.6 (%, יהודים)

מצב הדמוקרטיה		טוב ומצוין	ככה־ככה	די גרוע וגרוע	לא יודעים	סך הכול
מיקום על הרצף המדיני־ביטחוני	ימין	56	26	17	1	100
	מרכז	30	38	32	–	100
	שמאל	15	42	43	–	100

ניתחנו את ההערכות שנתנו המרואיינים היהודים למצבה של הדמוקרטיה גם לפי הצבעתם לכנסת בבחירות 2015. ההתפלגות כאן התבררה כשונה מהותית מההתפלגות התשובות בנוגע למצבה

לוח 2.7 (%, יהודים וערבים)

	הצבעה בבחירות 2015 לכנסת	מצב הדמוקרטיה בישראל טוב או מצוין
יהודים	הליכוד	65
	המחנה הציוני	20
	יש עתיד	26
	הבית היהודי	78
	כולנו	54
	ישראל ביתנו	60
	מרצ	10
	יהדות התורה	33
	ש"ס	32
ערבים	הרשימה המשותפת	8.5
	מפלגות אחרות	53

פילוח תשובות הערבים לשאלה זו לפי דת העלה כי בקרב המוסלמים יש רוב (56.5%) המגדירים את מצבה של הדמוקרטיה הישראלית "די גרוע" או "גרוע", שעה שבקרב הנוצרים והדרוזים רק מיעוט מגדירים אותו כך (36% ו־30%).

ישראל דמוקרטית גם לערבים?

שאלה 34

נספח 2
עמ' 177

נספח 3
עמ' 214

בהקשר זה ביקשנו לדעת אם המרואיינים מסכימים או לא מסכימים עם ההיגד שהמשטר בישראל כיום הוא דמוקרטי גם לאזרחים הערבים. כפי שאפשר ללמוד מן התרשים שלהלן, יש רוב גדול בקרב היהודים שחושבים כי אכן כך הדבר – ישראל היא דמוקרטיה גם לאזרחיה הערבים. לעומת זאת, בקרב הערבים שני שלישים אינם מסכימים עם הערכה זו. אם משווים את הממצאים לנתוני השנה שעברה[7] רואים שבקרב היהודים חלה עלייה בשיעור המעריכים שישראל דמוקרטית גם עבור הערבים אבל אצל הערבים חלה ירידה בשיעור הזה בהשוואה לשנה שעברה.

תרשים 2.6 / ישראל דמוקרטית גם לערבים? 2017 ו־2018 (%, מסכימים, יהודים וערבים)

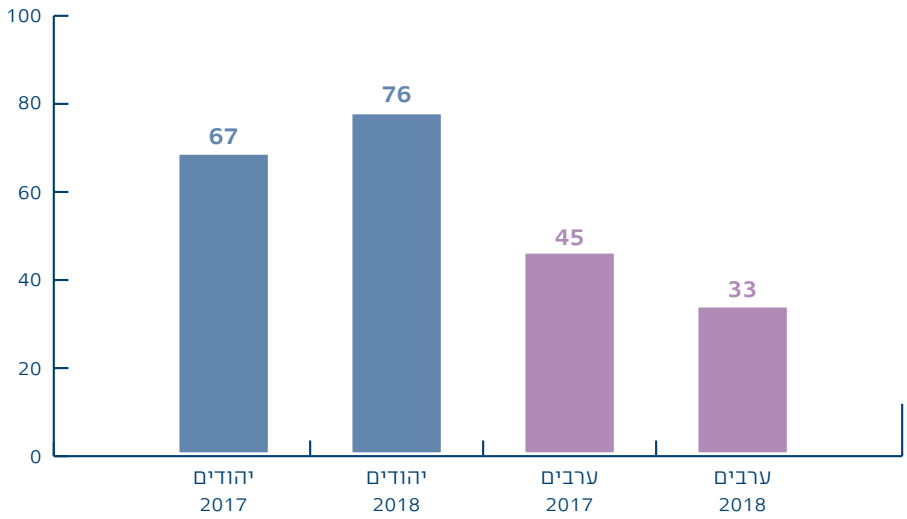

פילוח המדגם היהודי לפי מיקום עצמי על הרצף המדיני־ביטחוני מראה כי בימין ובמרכז יש רוב גדול לסבורים כי ישראל היא דמוקרטיה עבור אזרחיה הערבים (87% ו־73.5%); בשמאל, לעומת זאת, רק כמחצית (55%) סבורים כך. ניתוח המדגם הערבי לפי הצבעה לכנסת בבחירות 2015 מראה כי רק כשליש ממצביעי הרשימה המשותפת מעריכים שישראל היא דמוקרטיה גם לאזרחיה הערבים, לעומת 60% מקרב הערבים מצביעי המפלגות האחרות. מעניין במיוחד הוא ניתוח תשובות הערבים בפילוח לפי דת: מתברר שבקרב כל בני הדתות יש רוב בכיוון השלילי: 68% מהמוסלמים והנוצרים סבורים כי ישראל אינה דמוקרטיה עבור אזרחיה הערבים, וכך סבורים גם 64% מהדרוזים.

7 תמר הרמן, חנן כהן, פאדי עומר, אלה הלר וציפי לזר־שואף, **שותפות בעירבון מוגבל: יהודים וערבים, ישראל 2017**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2017.

לוח 2.8 (%, מסכימים, יהודים)

הדמוקרטיה בישראל בסכנה חמורה	2017	2018
ימין	**23**	**28**
מרכז	**48**	**55**
שמאל	**72**	**75**

פילוח לא פחות מעניין הוא של המרואיינים היהודים לפי מיקום עצמי על הרצף החרדי־חילוני: בקרב החילונים הרוב (57%) סבורים כי הדמוקרטיה בישראל בסכנה. בכל שאר הקבוצות מדובר במיעוט בלבד: מסורתיים לא־דתיים – 35%; מסורתיים דתיים – 32%; חרדים – 25.5%; דתיים – 13% בלבד.

בקרב הערבים יש כאמור רוב גדול הגורסים שהדמוקרטיה בישראל בסכנה, כך שפילוחי משנה הם מיותרים לענייננו.

התקשורת "משחירה" את המצב?

שאלה 14

נספח 2
עמ' 163

נספח 3
עמ' 205

אחת הטענות השכיחות בעת האחרונה בדרג ההנהגה וכן בציבור נגד כלי התקשורת בישראל היא שהם אינם מציגים דברים כהווייתם, אלא שמטעמים לא ענייניים כאלה ואחרים הם מציגים את המצב כאילו הוא קודר מכפי שהוא. שאלנו את המרואיינים השנה, כמו בשנה שעברה, אם הם מסכימים או לא מסכימים עם המשפט: "כלי התקשורת בישראל מתארים את המצב במדינה כאילו הוא הרבה יותר גרוע ממה שהוא באמת". אצל היהודים מצאנו בשתי המדידות רוב (זהה) שהסכימו עם המשפט. בקרב המשיבים הערבים הסכימו עם המשפט השנה רק מיעוט לעומת רוב שהסכימו איתו בשנה שעברה. יש צורך במדידות נוספות כדי לקבוע אם אכן חל מהפך בעמדות הציבור הערבי בשאלה זו או שמא מדובר במדידה חריגה חד־פעמית.

תרשים 2.8 / התקשורת מתארת את המצב גרוע מכפי שהוא באמת, 2017 ו־2018 (%, מסכימים, יהודים וערבים)

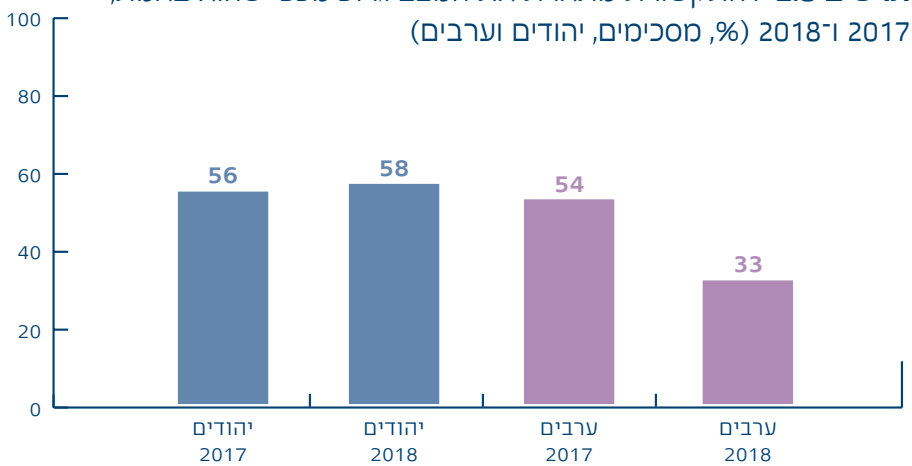

פילחנו את תשובות המרואיינים היהודים לפי מקומם ברצף המדיני־ביטחוני. כפי שמראה הלוח הבא, בימין יש רוב ברור לסבורים כי אכן כלי התקשורת מציגים תיאור מעוות לשלילה של המצב, במרכז כמחצית סבורים כך, ואילו בשמאל רק מיעוט. ממצא מעניין הוא שרמת ההשכלה – משתנה שהיה אמור לדעתנו להשפיע על תפיסת התקשורת ואמינותה – התברר כלא משפיע כלל ועיקר.

לוח **2.9** (%, יהודים)

מסכימים שכלי התקשורת מתארים את המצב גרוע מכפי שהוא באמת	
ימין	**75**
מרכז	**47**
שמאל	**28**

פילוח תשובות המרואיינים הערבים לפי הצבעה לכנסת ב־2015 מעלה כי בקרב מי שהצביעו לרשימה המשותפת שיעור המסכימים עם המשפט שלעיל הוא כשליש בלבד והרוב אינם מסכימים איתו, בעוד שהשיעור המקביל בקרב מצביעי המפלגות האחרות הוא כמעט כפול. כלומר, הערבים מצביעי המפלגות האחרות סבורים, במידה רבה כמו הרוב במדגם היהודי, שהתקשורת מעוותת את המצב בישראל לשלילה.

הנושא האחרון שיידון בפרק זה הוא הגאווה בישראליות.

גאווה בישראליות

שאלה 3

נספח 2
עמ' 155

נספח 3
עמ' 196

מחקרים רבים כבר הראו כי החברה הישראלית פטריוטית מאוד. ואכן, אחד הממצאים היציבים ביותר במדדי הדמוקרטיה הוא השיעור הגבוה של הגאים בישראליותם. כפי שמראה התרשים שלהלן, באופן שיטתי שיעור הגאים בישראליותם בקרב המשיבים היהודים הוא גבוה, ממצא לא מובן מאליו בהתחשב בחילוקי הדעות הפוליטיים העזים בתוך קבוצת הרוב היהודית במדינה. שלא במפתיע, השיעור הזה גבוה בהרבה מזה שאצל המשיבים הערבים, לפעמים כפול ואפילו יותר. אבל גם בקרב המרואיינים הערבים שיעור הגאים בישראליותם ניכר, השנה – כמחצית. יש שיאמרו שזהו שיעור גבוה משניתן היה לצפות בנסיבות הנוכחיות. בנוסף, בעוד שיעור הגאים בישראליותם בקרב היהודים הוא יציב פחות או יותר, בקרב המשיבים הערבים הוא תזזיתי מאוד. חשוב להוסיף גם כי בשלוש המדידות האחרונות ניכרת התרחקות עקבית בין קו המגמה היהודי לקו המגמה הערבי – הקו היהודי בעלייה, ואילו הקו הערבי בירידה.

תרשים 2.9 / גאווה בישראליות, 2003–2018 (%, גאים, יהודים וערבים)

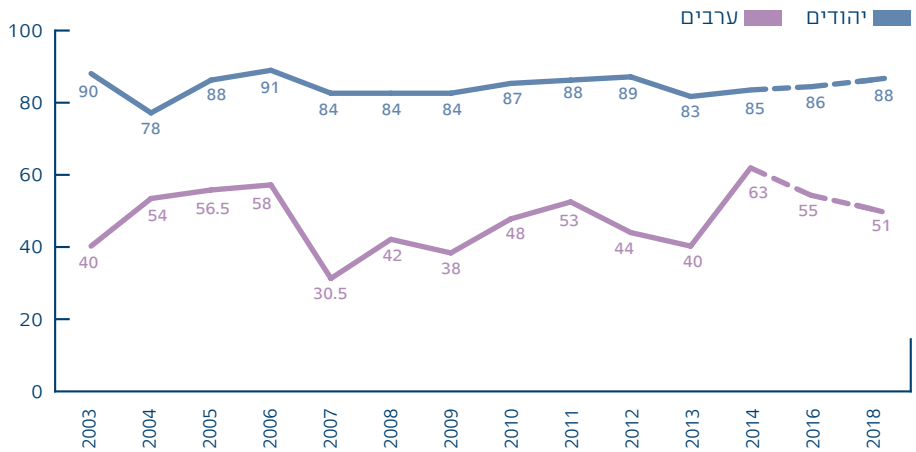

פילחנו את תשובות המדגם היהודי לשאלה זו לפי מיקום עצמי על הרצף המדיני־ביטחוני, על הרצף החרדי־חילוני ותחושת המרכזיות־שוליות בחברה. מצאנו רוב גדול בכל הקבוצות לגאים בישראליותם: הרוב הגדול ביותר נרשם בקבוצות הדתיים, המסורתיים והימין; השיעור הנמוך ביותר נרשם בקבוצות החרדים והשמאל. אצל המרואיינים הערבים בדקנו את שאלת הגאווה בישראליות לפי משתנה הדת ומשתנה ההצבעה לכנסת בבחירות האחרונות (2015) ומצאנו כי מעט פחות ממחצית ממצביעי הרשימה המשותפת גאים בישראליותם לעומת רוב גדול מאוד בקרב מצביעי המפלגות האחרות. בפילוח לפי דת התברר שאצל המוסלמים רק מיעוט גאים בישראליותם, שעה שאצל הנוצרים והדרוזים רוב גדול מרגישים גאווה בכך.

לוח 2.10 (%, יהודים וערבים)

יהודים		גאים בישראליותם
מיקום על הרצף המדיני־ביטחוני	ימין	**94**
	מרכז	**91**
	שמאל	**72**

יהודים		גאים בישראליותם
מיקום על הרצף החרדי־חילוני	חרדים	75
	דתיים	97
	מסורתיים דתיים	93
	מסורתיים לא־דתיים	95
	חילונים	84
תחושת מרכזיות־שוליות בחברה	מרגישים שייכים לקבוצות חזקות	89
	מרגישים שייכים לקבוצות חלשות	84
ערבים		
הצבעה לכנסת בבחירות 2015		

פרק 3 / יהודית ו/או דמוקרטית?

הנושאים הנידונים בפרק זה:

- ישראל – יהודית ו/או דמוקרטית?
- זכותה של ישראל להיות מדינת הלאום של העם היהודי
- הקשר בין זכות הבחירה להכרה בישראל כמדינת הלאום של העם היהודי
- שוויון זכויות בין אזרחים יהודים ולא־יהודים
- ההכרח שברוב יהודי לצורך קבלת החלטות גורליות
- שמירת הזהות הלאומית באמצעות הפרדה במגורים בין יהודים לערבים

אחד הנושאים השנויים ביותר במחלוקת בישראל בשנים האחרונות בין יהודים לערבים ובין חילונים לדתיים וחרדים הוא נושא האיזון – או האי־איזון – בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי בחיים הציבורים, בהתחשב בהגדרה המורכבת של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.

תחילה בדקנו איזה רכיב מהשניים – היהודי או הדמוקרטי – הוא לדעת הציבור חזק יותר בישראל של היום.

יהודית ו/או דמוקרטית?

שאלה 7

נספח 2
עמ' 159

נספח 3
עמ' 202

שאלנו: "ישראל מוגדרת מדינה יהודית ודמוקרטית. האם לדעתך יש או אין היום שיווי משקל/איזון נכון בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי?". כמו בשנה שעברה גם השנה השיעור הגבוה יותר של המשיבים היהודים ורוב גדול בקרב המשיבים הערבים ענו כי משקלו של הרכיב היהודי גדול מדי.

תרשים 3.1 / שיווי המשקל בישראל בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי
(%, יהודים וערבים)

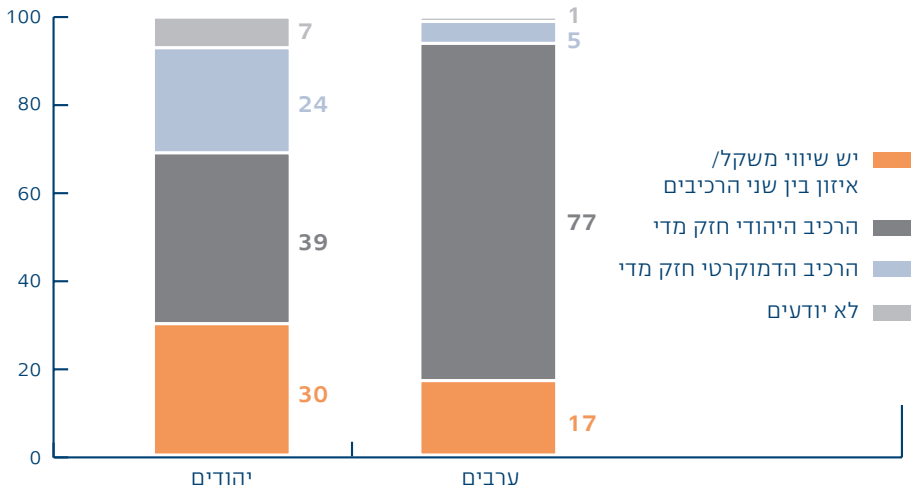

השוואה של התפלגות התשובות לשאלה זו ב־2018 לתשובות שקיבלנו לה במדידות 2016 ו־2017 מצביעה על יציבות רבה, בייחוד לנוכח העובדה שהדיון בנושא זה סוער ביותר בשנים האחרונות. בכל המדידות אצל היהודים השיעור הגבוה יותר חושבים כי הרכיב היהודי חזק מדי; אצל הערבים מדובר ברוב של ממש. יש הגורסים שהתשובות הללו בקרב היהודים מתייחסות להיבט הדתי היהודי של המדינה ולא להיבט הלאומי היהודי שלה ושההתנגדות היא לא לרכיב היהודי ככלל אלא למה שנתפס כהדתה מתחזקת. ובכל זאת אי־אפשר להתעלם מהקשר דת־לאום ביהדות ומכך שהציבור היהודי סבור שלא מתקיים היום בישראל איזון נכון בין הרכיבים הדמוקרטי והיהודי.

לוח 3.1 (%, יהודים וערבים)

יהודים	יש שיווי משקל/ איזון בין שני הרכיבים	הרכיב היהודי חזק מדי	הרכיב הדמוקרטי חזק מדי	לא יודעים	סך הכול
2016	29	39	25	7	100
2017	29	42	23	6	100
2018	30	39	24	7	100
ערבים					
2016	7	80	9	4	100
2017	16	74	6	4	100
2018	17	77	5	1	100

פילחנו את תשובות היהודים לשאלה זו לפי המיקום העצמי על הרצף החילוני־חרדי. התוצאות אינן מפתיעות: רוב החרדים סבורים שהרכיב הדמוקרטי חזק מדי כיום, ואילו רוב החילונים חושבים שהרכיב היהודי חזק מדי. אמנם השיעור הגבוה ביותר (לא רוב) אצל הדתיים סבורים שהרכיב הדמוקרטי חזק מדי, אבל שיעור קטן רק במעט אצלם סבורים כי המצב בעצם מאוזן. בקרב המסורתיים לסוגיהם ההתפלגות בין האפשרויות השונות דומה, והשכיח כאן הוא שהמצב מאוזן.

לוח 3.2 (%, יהודים)

	יש שיווי משקל/ איזון בין שני הרכיבים	הרכיב היהודי חזק מדי	הרכיב הדמוקרטי חזק מדי	לא יודעים	סך הכול
חרדים	22	7	59	12	100
דתיים	42	8	46	4	100
מסורתיים דתיים	34	32	27	7	100
מסורתיים לא־דתיים	37	28	26	9	100
חילונים	26	61	9	4	100

ניתוח נוסף של תשובות המרואיינים היהודים שעשינו הוא לפי הצבעה בבחירות 2015 לכנסת. רק אצל מצביעי הבית היהודי מצאנו רוב לסבורים שיש כיום איזון נאות בין הרכיב היהודי והדמוקרטי; אצל מצביעי הליכוד השיעור הגבוה ביותר (אך לא רוב) מצדדים בהשקפה זו. רוב מצביעי המפלגות החרדיות גורסים שהכף נוטה מדי לכיוון הדמוקרטי, ואילו רוב מצביעי המחנה הציוני, יש עתיד, כולנו וכמובן מרצ, וכן רוב הערבים, בלי קשר לאיזו מפלגה הצביעו, סבורים כי הרכיב היהודי חזק מדי.

לוח 3.3 (%, יהודים וערבים)

	הצבעה בבחירות 2015 לכנסת	יש שיווי משקל/ איזון בין שני הרכיבים	הרכיב היהודי חזק מדי	הרכיב הדמוקרטי חזק מדי	לא יודעים	סך הכול
יהודים	הליכוד	42	27	29	2	100
	המחנה הציוני	20	68	11	1	100
	יש עתיד	31	53	10	6	100
	הבית היהודי	51.5	1.5	40	7	100
	כולנו	36	41	18	5	100
	ישראל ביתנו	30	30	40	–	100

הצבעה בבחירות 2015 לכנסת		יש שיווי משקל/ איזון בין שני הרכיבים	הרכיב היהודי חזק מדי	הרכיב הדמוקרטי חזק מדי	לא יודעים	סך הכול
יהודים	מרצ	15	85	–	–	100
	יהדות התורה	12	2	77	9	100
	ש"ס	24	20	52	4	100
ערבים	הרשימה המשותפת	16	79	4	1	100
	מפלגות אחרות	41	53	6	–	100

בחנו את תשובות המרואיינים הערבים גם בפילוח לפי דת ומצאנו גם כאן קונסנזוס בין שלוש הקבוצות: בקרב המוסלמים 79% מרגישים כי הרכיב היהודי חזק מדי בישראל של היום, וכך מרגישים גם 64% מהנוצרים ו־77% מהדרוזים.

איזה רכיב היית רוצה שיהיה חזק יותר?

שאלה 8

נספח 2
עמ' 160

נספח 3
עמ' 203

בשאלה הקודמת אבחנו את תפיסת המצב הקיים, אבל רצינו גם לדעת מהו רצון הציבור בתחום הזה. חזרנו אפוא גם השנה על השאלה: "איזה רכיב היית רוצה שיהיה חזק יותר?". השאלה הוצגה רק למדגם היהודי, שכן העדפת המדגם הערבי ברורה מאליה. ההתפלגות הייתה כדלקמן: השיעור הגדול ביותר העדיפו איזון בין שני הרכיבים; במקום השני נמצא שיעור מי שרוצים שהרכיב הדמוקרטי יהיה החזק יותר; ובמקום האחרון – שיעור המעדיפים את הרכיב היהודי.

תרשים 3.2 / איזה רכיב היית רוצה שיהיה חזק יותר? (%, יהודים)

נראה שלמאבקים בנושא המאזן היהודי־דמוקרטי שהתחוללו השנה הייתה בכל זאת השפעה מסוימת, שכן בהשוואה למדידה הקודמת (2017) מצאנו הפעם ירידה בשיעור העונים "שניהם באותה מידה" לשאלה "ואיזה רכיב היית רוצה שיהיה חזק יותר?" ועלייה בשיעור מי שהשיבו "הרכיב הדמוקרטי" או "הרכיב היהודי", מה שמרמז על העמקת הפיצול בציבור היהודי בשאלה זו.

לוח 3.4 (%, יהודים)

מעדיפים:	שני הרכיבים באותה מידה	הרכיב היהודי	הרכיב הדמוקרטי	לא יודעים	סך הכול
2017	43	23	32	2	100
2018	38	26	35	1	100

פילחנו את התשובות לשאלת ההעדפה לפי המיקום העצמי על הרצף החרדי־חילוני. כפי שאפשר ללמוד מן הלוח שלהלן, רק אצל המסורתיים יש רוב המעוניינים באיזון בין הרכיב היהודי לרכיב דמוקרטי. החרדים מעוניינים, ברוב גדול, בחיזוק הרכיב היהודי, ואילו החילונים – בחיזוק הרכיב הדמוקרטי. רוב הדתיים מעוניינים בחיזוק הרכיב היהודי, אבל מיעוט ניכר בקרבם מעדיפים לראות שיווי משקל ואיזון בין שני הרכיבים.

לוח 3.5 (%, יהודים)

	מעדיפים:	שני הרכיבים באותה מידה	הרכיב היהודי	הרכיב הדמוקרטי	לא יודעים	סך הכול
מיקום על הרצף החרדי־חילוני	חרדים	14	84	2	–	100
	דתיים	41	57	1	1	100
	מסורתיים דתיים	59	31	10	–	100
	מסורתיים לא־דתיים	56	21.5	22	0.5	100
	חילונים	30	6	63	1	100

פילוח לפי ההצבעה בבחירות 2015 לכנסת העלה כי רוב בקרב מצביעי הבית היהודי (שכאמור, חלק גדול מהם סבורים שיש כיום איזון) מעוניינים בחיזוק הרכיב היהודי וכמותם גם מצביעי יהדות התורה וש"ס. בליכוד יש רוב למעוניינים לראות את שני הרכיבים חזקים באותה מידה וכך גם אצל מצביעי כולנו. לעומת זאת מצביעי המחנה הציוני, יש עתיד ומרצ מעוניינים בחיזוק הרכיב הדמוקרטי. מצביעי ישראל ביתנו חצויים בשאלה זו בין העדפת חיזוק הרכיב הדמוקרטי לבין איזון בין שני הרכיבים.

לוח 3.6 (%, יהודים)

הצבעה בבחירות 2015 לכנסת	שני הרכיבים באותה מידה	הרכיב היהודי	הרכיב הדמוקרטי	לא יודעים	סך הכול
הליכוד	52	32	16	–	100
המחנה הציוני	31	5	63	1	100
יש עתיד	40	5	55	–	100
הבית היהודי	37	56	6	1	100
כולנו	59	10	31	–	100
ישראל ביתנו	40	20	40	–	100
מרצ	19	0	81	–	100
יהדות התורה	12	88	–	–	100
ש"ס	16	84	–	–	100

מכאן עברנו לסוגיית זכותה של ישראל להיות מוגדרת מדינת הלאום של העם היהודי.

היות שבציבור היהודי יש קונסנזוס כמעט מלא בשאלה זו, היא הוצגה השנה בסקר רק למרואיינים הערבים. כמו במדידות הקודמות גם השנה מצאנו בקרבם רוב של למעלה משני שלישים (ב־2016 הרוב הגיע ליותר משלושה רבעים!) שאינם מסכימים עם ההיגד שלישראל שמורה הזכות להיות מוגדרת מדינת הלאום של העם היהודי.

ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי

שאלה 37

נספח 2
עמ' 179

נספח 3
עמ' 216

תרשים 3.3 / "לישראל יש הזכות להיות מוגדרת מדינת הלאום של העם היהודי", 2016–2018 (%, לא מסכימים, ערבים)

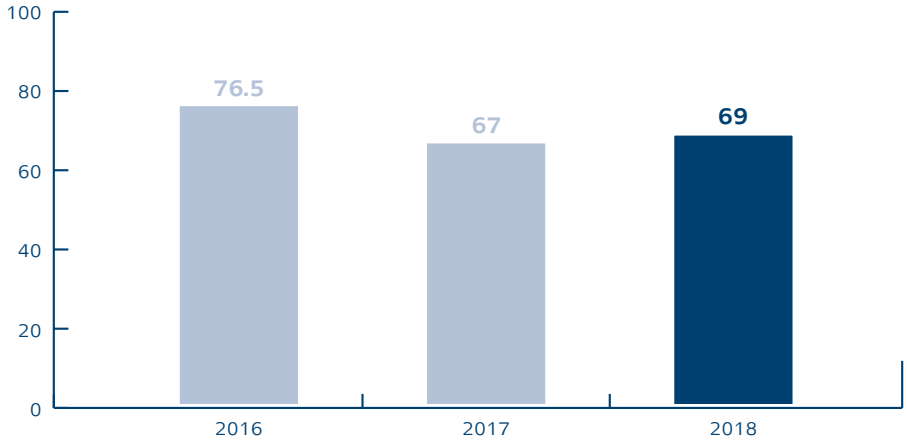

מן העבר השני, במדגם היהודי, ביקשנו לדעת מה ייעשה למי שאינו מוכן להצהיר שישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי.

הזכות להצביע וההכרה בישראל כמדינת הלאום של העם היהודי

שאלה 15

נספח 2
עמ' 163

נספח 3
עמ' 205

בדומה למדידה של שנת 2017, גם השנה מצאנו שיעור גבוה (אם כי לא רוב, כפי שמצאנו ב־2016) בקרב המרואיינים היהודים הסבורים כי יש לשלול את זכות הבחירה ממי שאינו מוכן להצהיר שישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי. שוב נראה כי העובדה שהזכות להצביע בבחירות לכנסת אינה מותנית בעמדות טרם חלחלה לתודעתם של רבים מאוד בציבור היהודי.

תרשים 3.4 / "יש לקחת את זכות ההצבעה בבחירות ממי שלא מסכים להצהיר שישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי", 2016–2018 (%, מסכימים, יהודים)

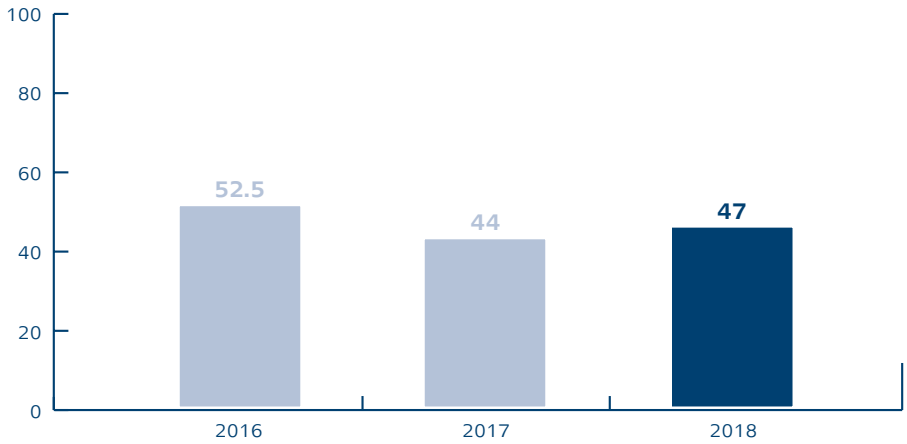

בדקנו את התפלגות התשובות במדגם היהודי לפי המיקום העצמי על הרצף החרדי־חילוני. מכל קבוצות המשנה רק אצל החילונים אין רוב למי שמוכנים לשלול את זכות הבחירה ממי שאינו מסכים להצהיר שישראל היא מדינתו של העם היהודי. בייחוד מעניינת בשאלה זו עמדתם של רוב החרדים, שרובם ככולם מגדירים את עצמם לכל הפחות לא־ציונים, אפילו אנטי־ציונים, ואשר להלכה אינם מייחסים למדינת הלאום משמעות רבה.

לוח 3.7 (%, יהודים)

יש לשלול את זכות הבחירה ממי שאינם מסכימים להצהיר שמדינת ישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי	מסכימים
חרדים	**61**
דתיים	**69.5**
מסורתיים דתיים	**57**
מסורתיים לא־דתיים	**58**
חילונים	**31.5**

היותה של מדינת ישראל מדינת הלאום של העם היהודי מעלה את שאלת זכויותיהם של מי שאינם יהודים. גם השנה ביקשנו מן המרואיינים היהודים (בלבד) להביע הסכמה או אי־הסכמה עם המשפט: "בישראל צריכות להיות לאזרחים היהודים יותר זכויות מאשר לאזרחים הלא־יהודים". גם הפעם, וביתר שאת מרוב המדידות קודמות, רוב המשיבים **לא** הסכימו עם המשפט הזה. למעשה, מבט לאחור מגלה עלייה עקבית, מאז 2013, בשיעור השוללים במובן הכללי את הרעיון שליהודים צריכות להיות זכויות יתר במדינה.

זכויות מופחתות לאזרחים לא־יהודים?

שאלה 16

נספח 2
עמ' 164

נספח 3
עמ' 206

תרשים 3.5 / זכויות יתר לאזרחים יהודים, 2013–2018 (%, לא מסכימים, יהודים)

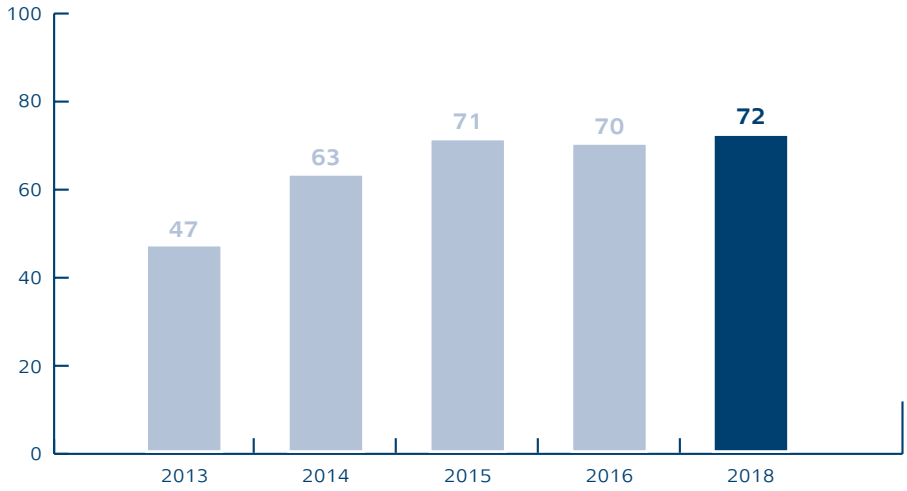

בפילוח לפי הרצף החרדי־חילוני התברר לנו שרק בקבוצת המשנה החרדית לא היה רוב למתנגדים למתן זכויות יתר לאזרחים היהודים. בשאר הקבוצות הרוב התנגדו לרעיון זה, מה שמעלה את הסברה שהטענה הנשמעת לא פעם שכל הציבור הישראלי הוא גזעני ולא דמוקרטי אינה מדויקת. עם זאת, ברי לעין שככל שעולים בסולם הדתיות, עולה שיעור המסכימים עם הרעיון של מתן זכויות יתר ליהודים.

לוח 3.8 (%, יהודים)

לאזרחים היהודים מגיעות זכויות יתר		לא מסכימים
מיקום על הרצף המדיני־ביטחוני	ימין	**61**
	מרכז	**81**
	שמאל	**92**
מיקום על הרצף החרדי־חילוני	חרדים	**44**
	דתיים	**56**
	מסורתיים דתיים	**66**
	מסורתיים לא־דתיים	**72**
	חילונים	**84**

ואף על פי כן אין לשקוט על השמרים כשמדובר בחינוך לערכים דמוקרטיים כמו שוויון, שכן לא מן הנמנע שאילו במקום "לא־יהודים" היינו כותבים בשאלה "ערבים", הנתונים היו משתנים. הערכה זו יכולה להתבסס בין השאר על התפלגות התשובות לשתי השאלות הבאות.

הכרעות גורליות בנושא שלום וביטחון – רק ברוב יהודי?

שאלה 23

נספח 2
עמ' 168

נספח 3
עמ' 208

בכל המדידות, בזו של השנה כמו בקודמותיה, מצאנו רוב גדול של המשיבים היהודים (שרק להם הוצגה השאלה) הסבורים כי החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי. במילים אחרות – בעיני המשיבים היהודים, הערבים אזרחי ישראל אינם חלק מן הרוב הרלוונטי לעניין זה, מה שמעיב במידה רבה על הדמוקרטיות כביכול של הציבור העולה מהתפלגות התשובות לשאלה הקודמת. בתרשים הבא מוצג שיעור התומכים בצורך ברוב יהודי בהכרעות גורליות בתחום הביטחון לאורך השנים. מדידת השנה (74%) דומה לממוצע הרב־שנתי (73.8%) כאשר מדובר בשיעור המסכימים לרעיון ההישענות הבלעדית על רוב יהודי בהחלטות גורליות.

תרשים 3.6 / החלטות גורליות בנושאי שלום וביטחון – רק ברוב יהודי, 2003–2018 (%, מסכימים, יהודים)

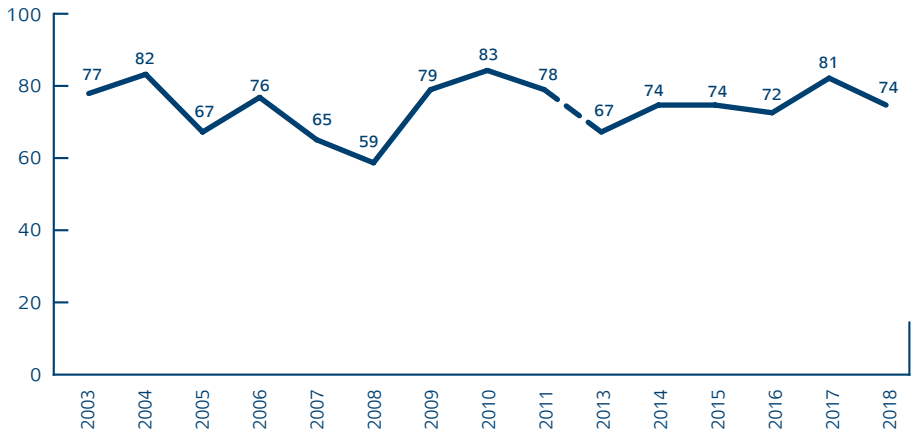

היות שיש שיגידו שאין מדובר בהדרה קבוצתית של הערבים אזרחי ישראל מהחלטות גורליות בכלל אלא בדאגה של הרוב היהודי לנושא הביטחוני, שבהקשר שלו הערבים עלולים להיקלע לניגוד עניינים, בחנו שוב את אותה שאלה גם בהקשר הממשלי־כלכלי־חברתי.

ביקשנו מן המרואיינים (היהודים) להביע הסכמה או אי־הסכמה עם המשפט: "החלטות גורליות בנושאי שיטת הממשל ומבנה הכלכלה צריכות להתקבל ברוב יהודי". גם כאן, וכמו בעבר, קיבלנו רוב, אם כי קטן מזה שבשאלה הקודמת, המצדדים בהישענות על רוב יהודי. במילים אחרות, חוסר הרצון להישען על הציבור הערבי בקבלת החלטות גורליות תקף גם בנושאים שאין להם היבטים ביטחוניים (הממוצע הרב־שנתי כאן הוא 61.5%).

תרשים 3.7 / הכרעות גורליות בנושא שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה – רק ברוב יהודי, 2011–2018 (%, מסכימים, יהודים)

פילחנו את התשובות לשתי השאלות הללו לפי אותם משתנים שהוכיחו את עצמם בעבר כמשפיעים על העמדות בנושא: מיקום עצמי על הרצפים המדיני־ביטחוני והחרדי־חילוני.

לוח 3.9 (%, יהודים)

החלטות גורליות חייבות להתקבל רק ברוב יהודי	

החלטות גורליות חייבות להתקבל רק ברוב יהודי		מסכימים – בנושאי שלום וביטחון	מסכימים – בנושאים של שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה
מיקום על הרצף החרדי־חילוני	חרדים	83	78
	דתיים	90.5	72
	מסורתיים דתיים	82.5	74
	מסורתיים לא־דתיים	89	72.5
	חילונים	60	43

כפי שאפשר ללמוד מן הלוח שלעיל, כשמדובר בהחלטות בנושאי שלום וביטחון בכל קבוצות המשנה למעט בשמאל, יש רוב – בגדלים שונים – המצדדים בעמדה שהחלטות גורליות בנושאים אלה מחייבות רוב יהודי. כשמדובר בנושאי ממשל, כלכלה וחברה יש בכל קבוצות המשנה רוב של מסכימים (תמיד קטן יותר מזה שבנושאי שלום וביטחון), אבל הפעם חוץ משתי קבוצות – החילונית והשמאלנית.

הפרדה במגורים בין יהודים לערבים

שאלות 35.1, 35.2

נספח 2
עמ' 177, 178

נספח 3
עמ' 214, 215

האם העמדה בנושא קבלת ההחלטות בנושאים גורליים "גולשת" גם לעמדה כלפי החיים במשותף? ביקשנו מהמרואיינים במדגם היהודי לחוות את דעתם על המשפט: "כדי לשמור על הזהות **היהודית** עדיף שהיהודים והערבים בישראל יחיו בנפרד אלה מאלה". את המרואיינים במדגם הערבי שאלנו "כדי לשמור על הזהות **הערבית**, עדיף שהיהודים והערבים בישראל יחיו בנפרד אלה מאלה". כפי שמראה התרשים הבא, בשני המדגמים היה השנה רוב נגד הפרדה כזו, ובקרב הערבים ההתנגדות עולה על זו של היהודים. ואולם, בעוד שבקרב היהודים חלה השנה עלייה מסוימת בהתנגדות להפרדה (מ־45% ל־53%), בקרב הערבים חלה בה ירידה מסוימת (מ־77% ל־70%). ייתכן שהדבר הוא תוצאה של הקשרי המדידה השונים: שלא כמו מדידת 2018, הלקוחה מסקר מדד הדמוקרטיה, הנתון של 2017 לקוח מסקר שעסק כולו בנושא יחסי יהודים־ערבים. ובכל זאת אפשר שמדובר בשינוי. נוכל להכריע בשאלה זו רק כשיהיו בידינו מדידות נוספות.

תרשים 3.8 / "כדי לשמור על הזהות היהודית/ערבית עדיף שהיהודים והערבים בישראל יחיו בנפרד אלה מאלה", 2017 ו־2018 (%, לא מסכימים, יהודים וערבים)

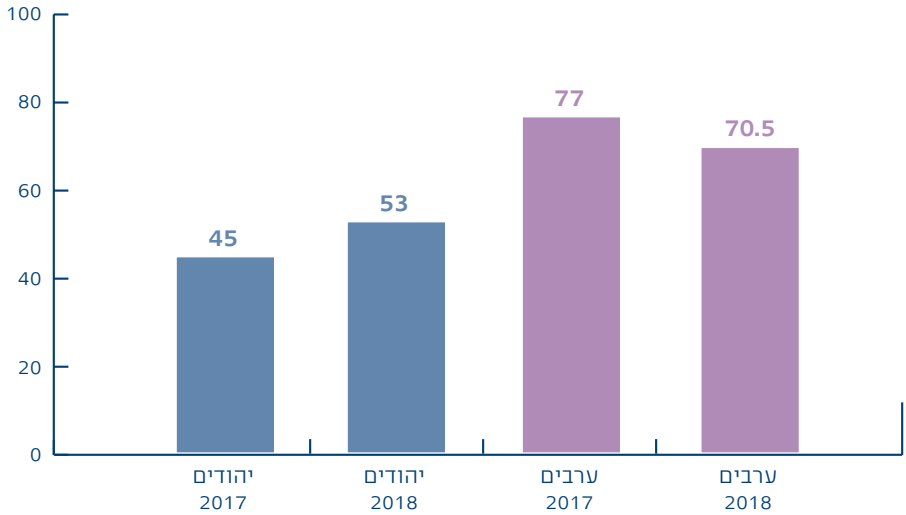

פילחנו את עמדות המדגם היהודי לפי המיקום העצמי על הרצף המדיני־ביטחוני ועל הרצף החרדי־חילוני ולפי תחושת המרכזיות־שוליות בחברה. הלוח שלהלן מציג את שיעור **התומכים** בהפרדה במגורים בכל אחת מקבוצות המשנה. כפי שאפשר לראות, כשמדובר במיקום על הרצף החרדי־חילוני הקו המבחין עובר בין החרדים, הדתיים והמסורתיים הדתיים, שרובם מצדדים בהפרדה לשם שמירת הזהות, לבין המסורתיים הלא־דתיים והחילונים, שרק מיעוט מהם מצדדים בהפרדה במגורים בין יהודים לערבים. ניתוח לפי המיקום על הרצף המדיני־ביטחוני מבחין בין הימין, שבו יש רוב לחפצים בהפרדה מצד אחד, לבין המרכז והשמאל, שאצלם הרוב אינם חפצים בכך. ניתוח לפי תחושת מרכזיות־שוליות בחברה מעלה כי בקרב מי שמרגישים שייכים לקבוצות חזקות בחברה הרוב מתנגדים להפרדה, בעוד שבקרב מי שמרגישים שייכים לקבוצות חלשות בחברה הרוב מצדדים בכך. בכל קבוצות המשנה שבדקנו אצל הערבים רק מיעוטם מצדדים בהפרדה שכזאת.

לוח 3.10 (%,יהודים וערבים)

יהודים		תומכים בהפרדה במגורים כדי לשמור על הזהות היהודית/ערבית
מיקום על הרצף המדיני־ביטחוני	ימין	**55**
	מרכז	**36**
	שמאל	**21**
מיקום על הרצף החרדי־חילוני	חרדים	**76**
	דתיים	**55**
	מסורתיים דתיים	**53.5**
	מסורתיים לא־דתיים	**43**
	חילונים	**30.5**
תחושת מרכזיות־שוליות בחברה	מרגישים שייכים לקבוצות חזקות	**40**
	מרגישים שייכים לקבוצות חלשות	**53**
ערבים		
דת	מוסלמים	**29**
	נוצרים	**36**
	דרוזים	**27**
הצבעה בבחירות 2015 לכנסת	הרשימה המשותפת	**32.5**
	מפלגות אחרות	**43**

פרק 4 / דמוקרטיה, שלטון, אזרחים

הנושאים הנידונים בפרק זה:

- עניין בפוליטיקה
- תחושת השפעה על מדיניות הממשלה
- תפקוד חברי הכנסת
- להיכנס לפוליטיקה?
- אמון במוסדות
- כוונת הצבעה חוזרת לאותה מפלגה
- שלילת הסמכות מבית המשפט לבטל חוקים שהכנסת חוקקה

כפי שהדבר משתקף גם במדדים הבינלאומיים שהצגנו בפרק 1, הציבור הישראלי מצטיין ברמת המודעות וההשתתפות הפוליטית שלו. חזרנו אפוא גם השנה על השאלה: "באיזו מידה אתה מתעניין בפוליטיקה?". מצאנו עניין פוליטי רב בקרב המדגם היהודי ועניין פוליטי מועט יותר בקרב המדגם הערבי.

עניין בפוליטיקה

שאלה 27

נספח 2
עמ' 172

נספח 3
עמ' 212

תרשים 4.1 / מתעניינים בפוליטיקה (%, יהודים וערבים)

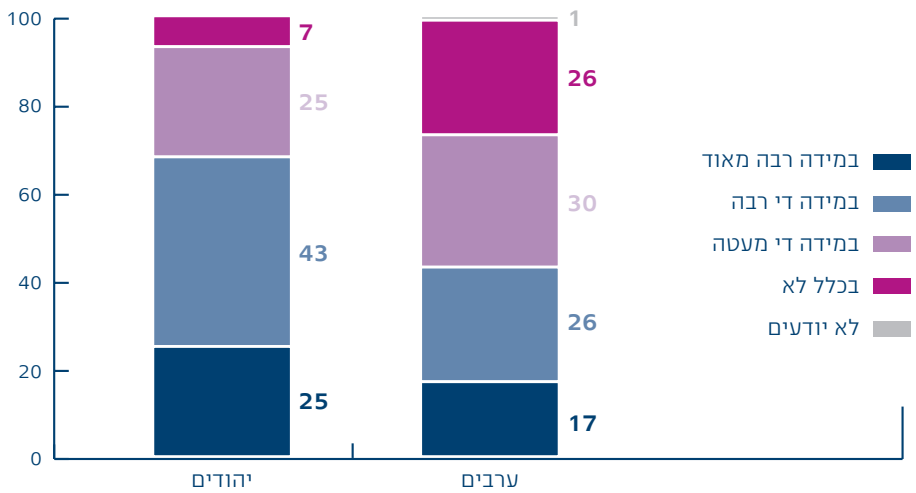

טענה שכיחה היא שצעירים מתעניינים בפוליטיקה פחות ממבוגרים. בדקנו זאת על ידי פילוח התשובות לשאלה זו לפי גיל. בקרב היהודים מצאנו רוב למתעניינים בפוליטיקה בכל קבוצות הגיל, אלא שהוא רוב קטן יותר אצל הצעירים מאשר אצל קבוצות הגיל המבוגרות יותר: מתעניינים בקרב גילאי 18–34 – 61%; בקרב גילאי 35–54 – 66%; ובקרב גילאי 55 ומעלה – 76%. אצל הערבים לא מצאנו שיטתיות כלשהי בקשר שבין גיל להתעניינות בפוליטיקה.

האם השכלה היא גורם משפיע בארץ על התעניינות בפוליטיקה? בקרב היהודים מצאנו מעט יותר עניין בפוליטיקה אצל בעלי ההשכלה האקדמית בהשוואה לאחרים, ואילו בקרב הערבים לא נמצא קשר שיטתי.

לעומת זאת, מין נמצא גורם משפיע במידה מסוימת: בקרב היהודים הביעו עניין רב בפוליטיקה 75% מהגברים לעומת 61% מהנשים. בקרב המרואיינים הערבים (שם, כזכור, לא היה רוב למתעניינים) לא מצאנו הבדל משמעותי בין גברים לנשים בנושא זה.

האם המיקום העצמי על הציר המדיני־ביטחוני קשור במידת העניין בפוליטיקה? התשובה לכך חיובית. 86% אצל

מהתרשים אנו למדים כי לאורך כל שנות המדידה היה שיעור המתעניינים בפוליטיקה בקרב היהודים (ממוצע רב־שנתי: 71.5%) גבוה משיעורם בקרב הערבים (ממוצע רב־שנתי: 50.8%), למעט חריגה בשנת 2008, אז עלה שיעור הערבים המרואיינים שדיווחו על עניין בפוליטיקה על שיעור היהודים. יש לציין ששנת 2008 "הצטיינה", כפי שהראו הסקרים דאז, בכעס אזרחי של הציבור היהודי על השלטון וברמת ניכור גדולה, ככל הנראה בעקבות מלחמת לבנון השנייה (2006), והדבר משתקף, כנראה, בשיעור הנמוך של היהודים שדיווחו באותה שנה על התעניינות בפוליטיקה. כך או כך, בשני הציבורים מדובר בציון ממוצע שנתי המשקף רוב למתעניינים בפוליטיקה, סימן טוב מבחינה דמוקרטית.

הצלבנו את התשובות במדגם היהודי לשאלת מצב הדמוקרטיה בישראל עם התשובות לשאלת העניין בפוליטיקה. לא מצאנו קשר שיטתי בין התשובות לשתי השאלות. כלומר, העניין בפוליטיקה אינו מכתיב את ההערכה של מצב הדמוקרטיה וכך גם לא להפך.

תחושת השפעה פוליטית של האזרחים

שאלה 28

נספח 2
עמ' 173

נספח 3
עמ' 212

החדשות כאן ישנות ולא טובות: רוב המשיבים, יהודים כערבים, מרגישים שהשפעתם על מדיניות הממשלה מעטה או כלל לא קיימת. כפי שאפשר ללמוד מן התרשים הבא, בכלל המדגם ולאורך כל השנים היה רוב – מינימום: 63%; מקסימום: 82%; ממוצע: 75.2% – למי שהרגישו שהשפעתם על מדיניות הממשלה מעטה או אפסית, תופעה מדאיגה מאוד מבחינה דמוקרטית.

תרשים 4.3 / מרגישים שהשפעתם על מדיניות הממשלה מעטה או שאין להם השפעה בכלל, 2003–2018 (%, כלל המדגם)

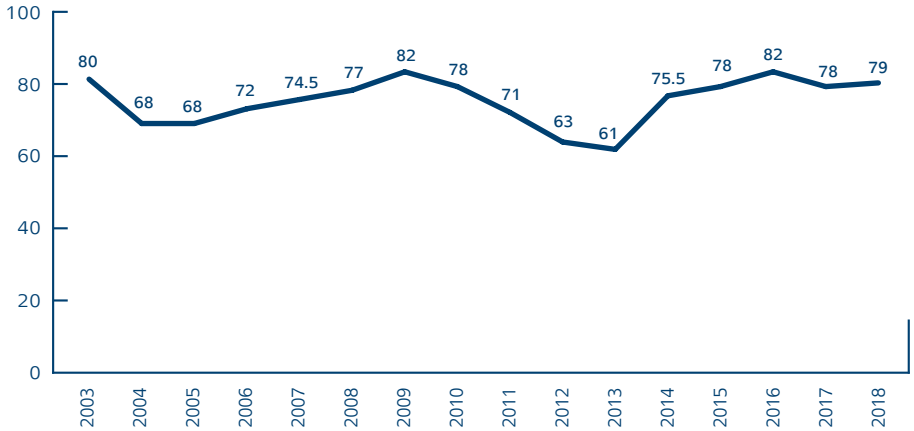

בקרב המרואיינים היהודים ההבדלים בין קבוצות הגיל השונות היו קטנים ולא מובהקים. אמנם גם אצל הצעירים הערבים מצאנו תחושת יכולת השפעה נמוכה, אבל פחות נמוכה מזו שבקבוצות הגיל המבוגרות יותר. ממצא זה תומך, אולי, בתזת "הדור [הצעיר] הזקוף" לעומת "הדור [המבוגר] השפוף" – מרגישים שהשפעתם נמוכה או שאין להם השפעה בכלל (ערבים): גילים 18–34 – 61%; 35–55 – 74%; 55 ומעלה – 81%.

רמת ההשכלה נמצאה כלא משפיעה באופן שיטתי על תחושת יכולת ההשפעה הן בקרב יהודים והן בקרב ערבים. בשני הציבורים לא מצאנו הבדלים גם על בסיס מין: רוב גדול בקרב הגברים והנשים כאחת, בשני הציבורים, מרגישים שהשפעתם על מדיניות הממשלה מעטה עד אפסית.

בדקנו אם מי שהצביעו למפלגות שנמצאות היום בקואליציה חשים שיש להם השפעה יותר ממי שהמפלגות שהם הצביעו להן יושבות באופוזיציה. מצאנו כי בכל המפלגות רוב המצביעים מרגישים חסרי השפעה, אבל יש בכל זאת הבדלים בין מי שהצביעו למפלגות הקואליציה (מרגישים חוסר השפעה – ממוצע: 76.6%) לבין מי שהצביעו למפלגות האופוזיציה (85% מרגישים כך).[9]

לוח 4.1 (%, יהודים וערבים)

יהודים		מרגישים שיש להם השפעה מעטה על מדיניות הממשלה או שאין להם השפעה בכלל
הצביעו בבחירות 2015 למפלגות הקואליציה	הליכוד	**71.5**
	הבית היהודי	**73.5**
	כולנו	**72**
	ישראל ביתנו	**90**
	יהדות התורה	**81**
	ש"ס	**72**
הצביעו בבחירות 2015 למפלגות האופוזיציה	המחנה הציוני	**83**
	יש עתיד	**86**
	מרצ	**85**
ערבים		
הצביעו בבחירות 2015 ל:[10]	הרשימה המשותפת	**62**
	מפלגות אחרות	**53**
דת	מוסלמים	**72**
	נוצרים	**77**
	דרוזים	**52**

9 הממוצעים אינם משוקללים לפי גודל המפלגות.

10 בקרב המרואיינים הערבים שדיווחו שלא הצביעו בבחירות 2015 יותר מ־82% אמרו שאין להם כל השפעה על מדיניות הממשלה.

ביקשנו מהמרואיינים בסקר להביע את דעתם על המשפט הבא: "בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר". גם השנה, רוב המרואיינים היהודים (56%) ורוב המרואיינים הערבים (60%) לא הסכימו עם טענה זו, אבל רוב זה קטן משיעורי הרוב שנמדדו בשנים האחרונות (כלל המדגם: 56% השנה, לעומת הממוצע הרב־שנתי – 59%).

לוח 4.2 (%, כלל המדגם)

	2011	2012	2013	2015	2016	2017	2018
לא מסכימים עם ההיגד שרוב חברי הכנסת עובדים קשה וממלאים את תפקידם בסדר	63	62	48	54	64	68	56

פילחנו את נתוני השנה לפי ההצבעה בבחירות 2015 לכנסת. הציון הממוצע של מצביעי מפלגות הקואליציה (47.5%) נמוך מהציון של מצביעי מפלגות האופוזיציה (60.5%). כלומר, למרות שתי מפלגות חריגות (הליכוד והבית היהודי) מצביעי מפלגות הקואליציה מרוצים יותר מתפקוד חברי הכנסת.

לוח 4.3 (%, יהודים וערבים)

	הצבעה בבחירות 2015 לכנסת	לא מסכימים עם ההיגד שרוב חברי הכנסת עובדים קשה וממלאים את תפקידם בסדר
יהודים	הליכוד	49
	המחנה הציוני	64
	יש עתיד	64
	הבית היהודי	38
	כולנו	54
	ישראל ביתנו	50
	מרצ	60.5
	יהדות התורה	42
	ש"ס	64
ערבים	הרשימה המשותפת	55.5
	מפלגות אחרות	35

ביקשנו לדעת אם יש הבדל בהערכת התפקוד של חברי הכנסת בין מי שמעריכים בחיוב למי שמעריכים

אמון במוסדות

אחד מעמודי התווך של משטרים דמוקרטיים הוא האמון של האזרחים במנהיגיהם ובמוסדות השלטון. האמון הוא הבסיס למנדט שניתן לנבחרים לקבל החלטות שמשפיעות על גורל העם, שהוא הריבון. אף על פי כן, ולמרות שרוב המרואיינים מעריכים את מצב המדינה כשפיר, האמון של האזרחים הישראלים בהנהגת המדינה לא רק שאינו מלא אלא אפילו נמצא בעשורים האחרונים במגמת ירידה. אלו הם פני הדברים בישראל כמו גם במדינות דמוקרטיות רבות אחרות. בסעיף זה ננתח את מערכת יחסי ה(אי)־אמון בין הישראלים למערכות השלטון במדינה.

אמון במוסדות

שאלות 6.1–6.10

נספח 2
עמ' 157–159

נספח 3
עמ' עמ' 197–202

השנה בדקנו את האמון בעשרה מוסדות וממלאי תפקידים. שמונה מהם נבדקים כל שנה: צה"ל, נשיא המדינה, בית המשפט העליון, המשטרה, התקשורת, הממשלה, הכנסת והמפלגות. כבכל שנה הוספנו גם הפעם שני מוסדות שאיננו בודקים בקביעות – את מוסד היועץ המשפטי לממשלה, שעמד בלב מחלוקת קשה בנוגע לחקירות ראש הממשלה, ואת הרשות המקומית שבה מתגוררים הנשאלים, לקראת הבחירות המוניציפליות באוקטובר 2018.

כפי שמראה התרשים הבא, גם השנה, כמו בשנים קודמות, יש הבדל גדול מאוד במידת האמון במוסדות השונים בין אזרחי ישראל היהודים והערבים: בנוגע לכל המוסדות וממלאי התפקידים שהצגנו האמון של היהודים עולה בהרבה על האמון של הערבים. ואולם השנה הפער הזה עולה על כל מה שמדדנו בעבר. יתר על כן, מתוך 10 המוסדות וממלאי התפקידים שבדקנו בקרב המרואיינים היהודים – 5 קיבלו רוב של נותני אמון. לעומת זאת אצל המרואיינים הערבים לא מצאנו רוב של נותני אמון בשום מוסד. רק מיעוט קטן מתוכם אמרו שהם נותנים אמון בכל ה־10, ובכל המקרים שיעורם נמוך מ־36% (בית המשפט העליון). היות שממצאי השנה במדגם הערבי חריגים במובן זה בהשוואה לממצאי הסקרים הקודמים, אנו סבורים כי יש צורך בבדיקות נוספות קודם שיהיה אפשר לתקף את המסקנה המתבקשת מנתוני השנה – שחלה ירידה גדולה באמון של הציבור הערבי במוסדות המדינה ובממלאי התפקידים בה.

תרשים 4.5 / נותנים אמון במוסדות ובממלאי תפקידים (%, אמון רב או די רב, יהודים וערבים)

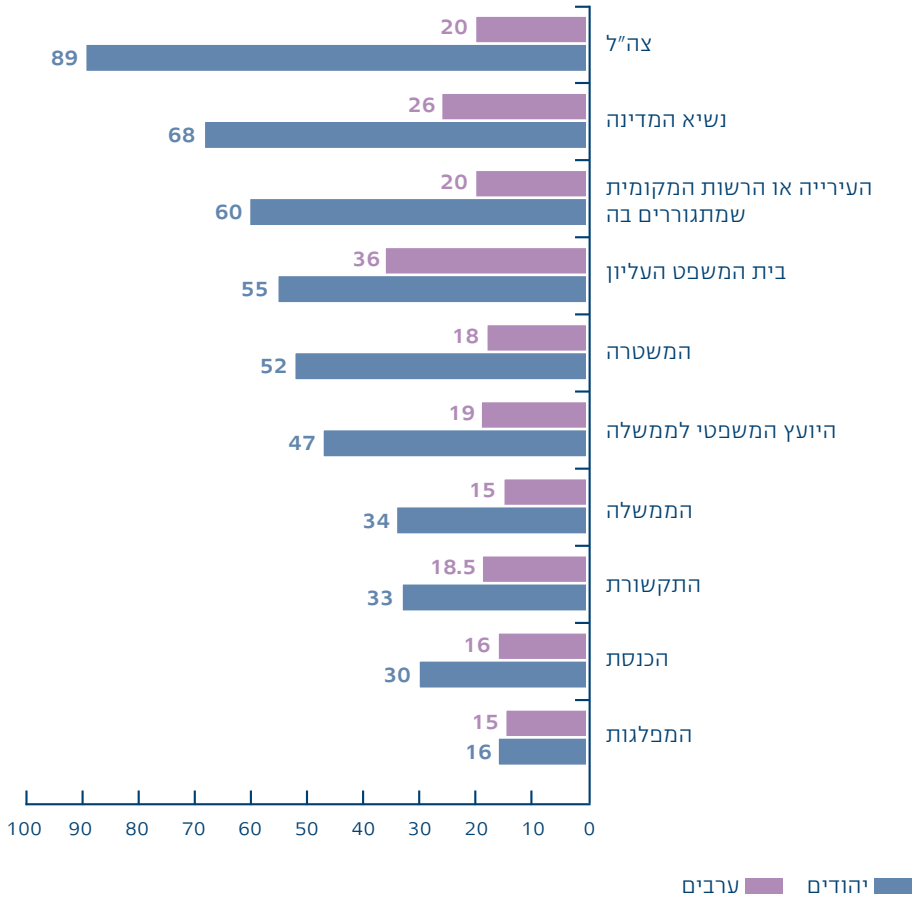

כפי שאפשר ללמוד מהתרשים, שיעורי נותני האמון בקרב הציבור היהודי השנה (בסדר יורד) היו:

1. צה"ל (89%)
2. נשיא המדינה (68%)
3. העירייה או הרשות המקומית שמתגוררים בה (60%)
4. בית המשפט העליון (55%)
5. המשטרה (52%)
6. היועץ המשפטי לממשלה (47%)
7. הממשלה (34%)
8. התקשורת (33%)

9. הכנסת (30%)
10. המפלגות (16%)

שיעורי נותני האמון בקרב הציבור הערבי (בסדר יורד) היו:

1. בית המשפט העליון (36%)
2. נשיא המדינה (26%)

(20%

לוח 4.5 (%, יהודים וערבים)

המוסד	נותני אמון ב־2018 (יהודים)	נותני אמון ב־2017 (יהודים)	כיוון (2018 לעומת 2017)	הממוצע הרב־שנתי (יהודים)	נותני אמון ב־2018 (ערבים)	נותני אמון ב־2017 (ערבים)	כיוון (2018 לעומת 2017)	הממוצע הרב־שנתי (ערבים)
צה"ל	89	88	+	88.4	20	41	–	30.6
נשיא המדינה	68	71	–	67.8	26	34	–	38.6
בית המשפט העליון	55	57	–	62.6	36	54	–	58.7
המשטרה	52	42	+	49.5	18	29	–	42.3
הממשלה	34	30	+	40.5	15	22.5	–	30.6
התקשורת	33	30	+	39.3	18.5	18		45.8
הכנסת	30	29	+	39	16	19	–	36.2
המפלגות	16	15	+	24	15	16	–	25.9

באשר ליועץ המשפטי לממשלה, תפקיד שמהותו המלאה ידועה לחלקים קטנים בציבור אבל שבולטותו עלתה לאחרונה במידה רבה בהקשר של חקירות ראש הממשלה – בכלל המדגם אנו רואים יציבות בשיעור הנותנים בו אמון בהשוואה לשנה שעברה – בשתי השנים, 2017 ו־2018, מדובר ב־42%.

באשר לרשויות המקומיות – למרות כל הטרוניות והחקירות נגד ראשי רשויות לאורך השנים מצאנו גם השנה, כמו במדידה הקודמת, רוב קטן של נותני אמון: 2016 – 51.5%; 2018 – 53%.

כפי שמראה הלוח הבא, גם השנה מצאנו כי לכל אחד משלושת המחנות הפוליטיים (יהודים) יש "ליגת אמון" משלו. כמו כן, כמו בעבר, שיעור האמון של מחנה הימין במוסדות נופל מהאמון בהם בשמאל ובמרכז.

לוח 4.6 (%, יהודים)

נותנים אמון	מקום ראשון	מקום שני	מקום שלישי
ימין	**צה"ל** (89)	**נשיא המדינה** (53)	**ממשלה** (50)
מרכז	**צה"ל** (93)	**נשיא המדינה** (83)	**בית המשפט העליון** (76)
שמאל	**נשיא המדינה** (94)	**צה"ל** (88) **בית המשפט העליון** (88)	

התרשימים הבאים מראים את התנודות באמון של היהודים והערבים לאורך השנים.

בקרב היהודים צה"ל, הנשיא (למעט המדידה הנמוכה בתקופת החקירה של הנשיא משה קצב) ובית המשפט העליון נמצאים תמיד למעלה. בתחתית נמצאות תמיד המפלגות. האמון במשטרה הוא מהתזזיתיים ביותר, וכנראה יש לייחס את העלייה השנה לתפקוד של המשטרה בחקירות ראש הממשלה. 3 מוסדות – הממשלה, התקשורת והכנסת – חוו השנה עלייה מסוימת באמון הציבורי בהם, אם כי הם עדיין נהנים רק מאמון של מיעוט בציבור היהודי.

בציבור הערבי המוסד שנהנה תמיד ממידת האמון הגבוהה ביותר הוא בית המשפט העליון, אבל באמון בו, כמו באמון בכל שאר הגופים, חלה השנה (לפי הממצאים, שכאמור יש לתקפם במדידות נוספות) ירידה של ממש. כך או כך, מידות האמון בציבור הערבי הן לאורך כל השנים יציבות פחות מהמקבילות שלהן בציבור היהודי. יש להניח כי הסיבה לכך היא תחושת שייכות חלשה הרבה יותר של הערבים למוסדות המדינה בהשוואה ליהודים, ולכן גדולה יותר ההשפעה עליהם של אירועים מזדמנים.

תרשים 4.6 / אמון במוסדות, 2008–2018 (%, יהודים)

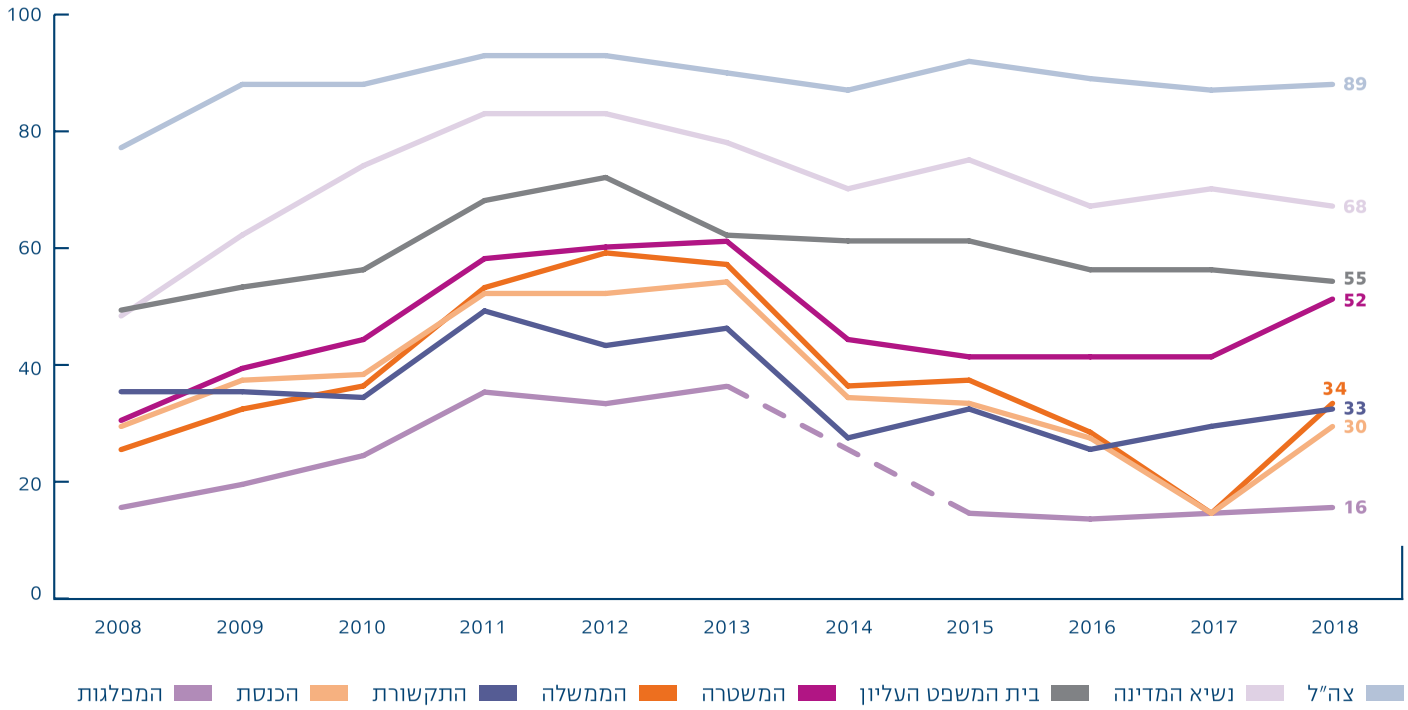

תרשים 4.7 / אמון במוסדות, 2008–2018 (%, ערבים)

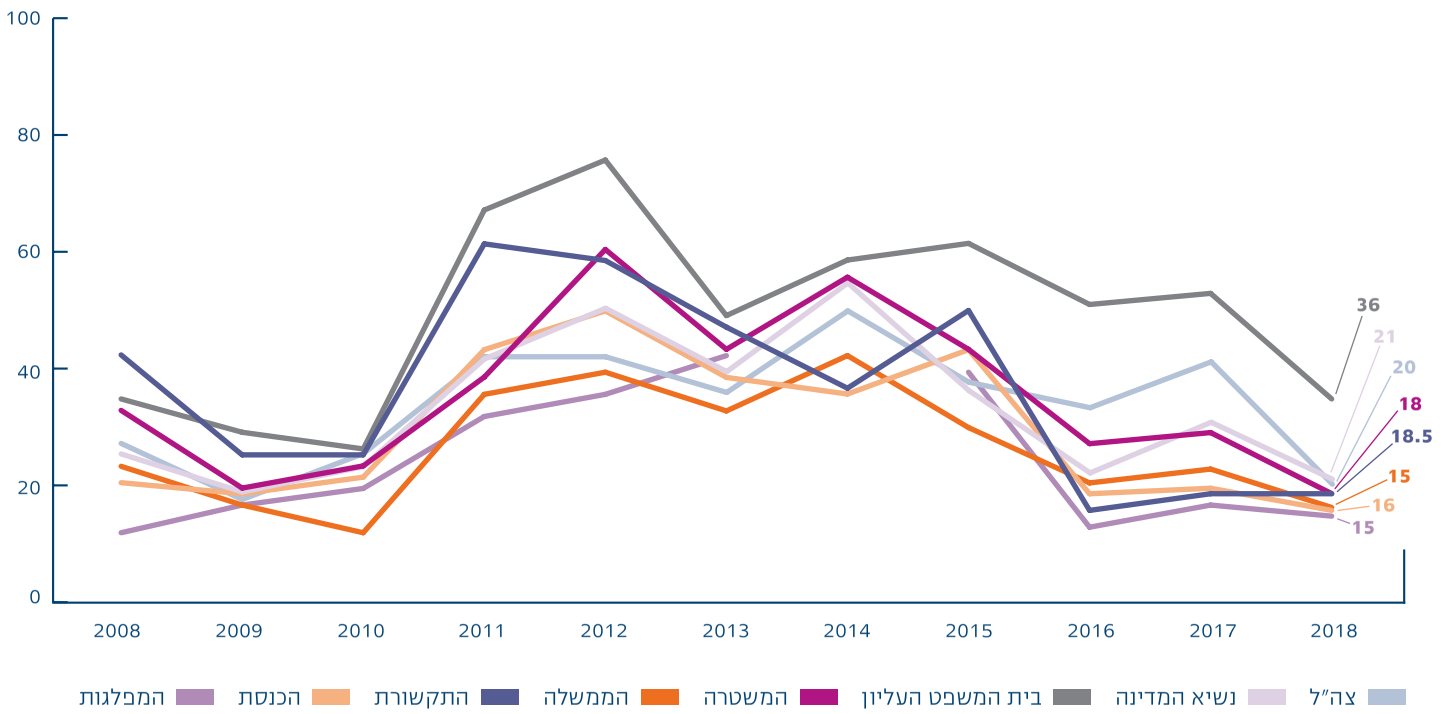

בעקבות האמון הנמוך שמצאנו במפלגות והאמון הגבוה יחסית בבית המשפט העליון שאלנו שתי שאלות להבהרת משמעות הדברים.

הצבעה חוזרת לאותה מפלגה

שאלה 9

נספח 2
עמ' 160

נספח 3
עמ' 203

שאלנו: "אילו היו מתקיימות בקרוב בחירות, האם היית מצביע שוב לאותה מפלגה שהצבעת לה בבחירות האחרונות (בשנת 2015) או שהיית מצביע למפלגה אחרת?". מתברר כי הרוב בטוחים או משערים שיצביעו לאותה מפלגה. בנושא זה לא היה השנה בממצאים שינוי של ממש לעומת ממצאי השנה שעברה (57% השנה לעומת 54% ב־2017). כלומר, אירועי השנה החולפת לא השפיעו כמעט או בכלל על הנאמנות המפלגתית.

תרשים **4.8** / הצבעה חוזרת לאותה מפלגה (%, כלל המדגם)

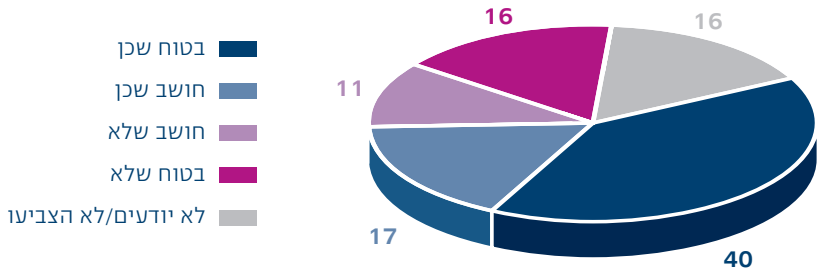

בחנו את התשובות לשאלה זו לפי המפלגה שהמרואיינים הצביעו לה בבחירות הקודמות (2015). כפי שמורה הלוח, בקרב המרואיינים הערבים רוב של מצביעי כל המפלגות בטוחים או חושבים שיצביעו שוב לאותה מפלגה אם יתקיימו בחירות בקרוב. לעומת זאת בקרב היהודים יש מפלגות שכלל לא ברור שייהנו שוב מקולם של בוחריהן בבחירות הקודמות, בראש ובראשונה המחנה הציוני וכולנו, שפחות ממחצית מבוחריהן ב־2015 חושבים או בטוחים שיצביעו להן שוב בבחירות הבאות.

לוח **4.7** (%, יהודים וערבים)

	הצבעה בבחירות 2015	חושבים או בטוחים שיצביעו שוב לאותה מפלגה
יהודים	הליכוד	**73**
	המחנה הציוני	**48**
	יש עתיד	**54**
	הבית היהודי	**73.5**

	הצבעה בבחירות 2015	חושבים או בטוחים שיצביעו שוב לאותה מפלגה
יהודים	כולנו	38
	ישראל ביתנו	60
	מרצ	81
	יהדות התורה	91
	ש"ס	56
ערבים	הרשימה המשותפת	70
	מפלגות אחרות	65

השאלה האחרונה שתידון בפרק זה עוסקת בנושא שהיה השנה בכותרות וידוע בכינוי "פסקת ההתגברות".

סמכותו של בית המשפט לבטל חוקים שהכנסת חוקקה

שאלה 21

נספח 2
עמ' 167

נספח 3
עמ' 207

חזרנו על השאלה משנים קודמות בעניין ההצעה לקחת מבית המשפט את הסמכות לבטל חוקים שאושרו בכנסת על ידי חברי הכנסת שנבחרו לתפקידם בידי האזרחים. כפי שמראה התרשים שלהלן, כמו בעבר גם השנה הרוב בציבור הישראלי עדיין מתנגדים לנטילת סמכות זו מבית המשפט העליון. ואולם – כנראה כתוצאה מן העיסוק הציבורי האינטנסיבי בנושא בעת האחרונה והעמדה הנחרצת בנושא של צמרת השלטון – אפשר להצביע על עלייה איטית בשיעור מי שכן מסכימים עם מהלך כזה ובד בבד על ירידה מסוימת בשיעור מי שאינם מסכימים איתו. כמו כן ניכרת ירידה בשיעור מי שאינם יודעים כרגע לקבוע מה דעתם בסוגיה.

לוח 4.8 (%, כלל המדגם)

	2015	2017	2018
מסכימים	32	36	40.5
לא מסכימים	56	58	56
לא יודעים	12	6	3.5
סך הכול	100	100	100

פילחנו את התשובות לשאלה זו לפי ההצבעה בבחירות האחרונות לכנסת ב־2015 ומצאנו כי יש הבדלים גדולים מאוד בעניין זה בין מצביעי המפלגות השונות: התמיכה הגבוהה ביותר בשלילת סמכות זו מבית המשפט העליון נמצאה בקרב מצביעי יהדות התורה, והנמוכה ביותר – בקרב מצביעי מרצ.

תרשים 4.9 / "יש לשלול מבית המשפט העליון את הסמכות לבטל חוקים שחוקקה הכנסת, לפי הצבעה בבחירות 2015 לכנסת" (%, מסכימים, כלל המדגם)

פילוח המדגם הערבי לפי הצבעה בבחירות האחרונות (2015) העלה כי גם בקרב מצביעי הרשימה המשותפת וגם אצל מצביעי המפלגות האחרות הכף נוטה נגד נטילת הסמכות הזאת מבית המשפט העליון.

פילחנו את תשובות המדגם היהודי לשאלה זו גם לפי מיקום עצמי על הרצף החרדי־חילוני ועל הרצף המדיני־ביטחוני. בקרב החרדים, הדתיים והמסורתיים הדתיים הרוב תומכים בלקיחת הסמכות מבית המשפט (81%, 71%, 52%). לעומת זאת בקרב המסורתיים הלא־דתיים והחילונים הרוב נגד מהלך שכזה (59%, 76%). במחנה הימין הרוב (58%) מצדדים בנטילת הסמכות מבית המשפט העליון לבטל חוקים שחוקקה הכנסת ובמרכז ובשמאל הרוב מתנגדים לכך (72.5%, 87%).

פילחנו את התשובות לשאלה זו גם לפי הערכת מצב הדמוקרטיה בישראל ומצאנו כי בקרב מי שמעריכים את מצבה "גרוע" או "ככה־ככה" יש רוב למתנגדים ללקיחת הסמכות מבית המשפט העליון

פרק 5 / שחיתות

הנושאים הנידונים בפרק זה:

- מהי שחיתות?
- תכונות רצויות של אנשי ציבור
- רמת השחיתות של הנהגת ישראל
- כולם מושחתים?
- שחיתות במוסדות
- היחשפות אישית לשחיתות
- אמצעים למאבק בשחיתות
- הון־שלטון
- חקירות שחיתות

השנה תפסו השחיתות והמאבק בה מקום מרכזי ביותר בשיח הציבורי בישראל. אמנם בסקרי מדד הדמוקרטיה בשנים עברו כבר בדקנו את עמדות הציבור בנושא, אבל השנה הצבנו אותו במרכז הדיון וכללנו בשאלון מספר שאלות גדול שעסקו בו כך או אחרת. נפתח את הדיון במקבץ שאלות שמטרתו הייתה להבהיר אילו פעולות נחשבות בעת הזו בעיני הציבור כשחיתות ואילו לא.

מהי שחיתות?

שאלות 42–45

נספח 2
עמ' 181–183

הצגנו למרואיינים התנהגויות ופעולות שכיחות בישראל ושאלנו אם הן בבחינת שחיתות בעיניהם. התרשים הבא מציג את שיעור המעריכים כל אחת מן ההתנהגויות והפעולות הללו כמשקפות שחיתות.

תרשים 5.1 / האם זו שחיתות? (%, כן, יהודים וערבים)

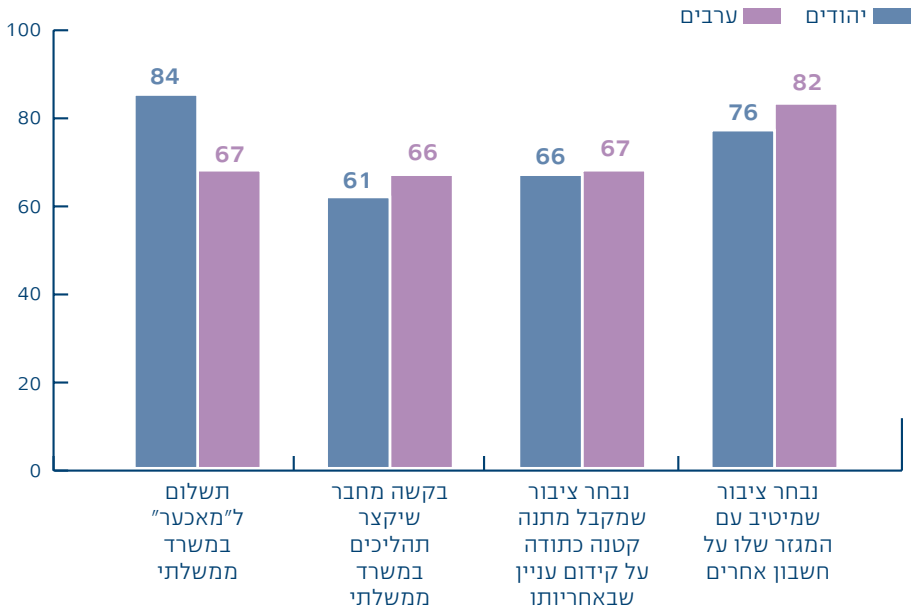

כפי שהתרשים מראה, כל ארבע ההתנהגויות והפעולות ששאלנו עליהן נתפסו בעיני רוב המרואיינים, יהודים וערבים, כמשקפות שחיתות. אצל היהודים השימוש (השכיח כנראה) בשירותיהם של "מאכערים" נתפס בשיעור הגבוה ביותר כמעשה שחיתות, ואילו אצל הערבים – הטבה עם מגזר מסוים על חשבון האחרים. ובכל זאת אין להתעלם גם מכך שמיעוט בגדלים שונים – בין כ־33% לכ־10%, לפי הפעולה ושיעור ה"לא־יודעים" – לא ראו בהתנהגויות ובפעולות אלה מעשי שחיתות.

בדקנו מה יכול להשפיע על תפיסת פעולה זו או אחרת כשחיתות. הממצאים לא היו טריוויאליים. למשל, פילוח לפי מיקום עצמי על הרצף המדיני־ביטחוני, משתנה שסייע בידינו לאורך רוב הסקר להסביר הבדלים בין העדפות כאלה ואחרות, לא העלה כאן הבדלים משמעותיים: בשלושת המחנות רוב דומה סברו שכל הפעולות הללו משקפות שחיתות. פילחנו את תשובות המדגם היהודי גם לפי מיקום עצמי על הרצף החרדי־חילוני. כאן כבר ניכרו הבדלים משמעותיים יותר: באופן עקבי קבוצת המשנה החרדית העריכה בשיעורים נמוכים מהקבוצות האחרות תופעות אלה כמעשי שחיתות. יתרה מזו, למשל בנוגע לבקשת עזרה מחבר להסדיר עניינים במשרד ממשלתי וקבלת מתנה קטנה על ידי איש ציבור רק מיעוט מהמרואיינים החרדים (לעומת רוב בכל קבוצות המשנה האחרות) סברו שמדובר בשחיתות.

בדקנו גם אם יש הבדלים בין מי שמשייכים את עצמם לקבוצות חזקות בחברה למי שמשייכים את עצמם לקבוצות חלשות (כלל המדגם), ומצאנו שיש ביניהם הבדל בעיקר בַּיחס לקבלת מתנה קטנה על ידי נבחר ציבור: כאן 68.5% מהקבוצות החזקות ראו בכך שחיתות, לעומת כ־60% מהקבוצות החלשות.

חישבנו מה שיעורם של אלה המגדירים כמעשי שחיתות את כל ארבע הפעולות שהוצגו בשאלה בקרב מצביעי המפלגות השונות בבחירות 2015 לכנסת:

1. יש עתיד – 55%
2. המחנה הציוני – 54%
3. מרצ – 52%
4. כולנו – 45%
5. הליכוד – 31%
6. ש"ס – 24%
7. הבית היהודי – 22%
8. ישראל ביתנו – 20%
9. יהדות התורה – 7%

במילים אחרות, מצביעי מפלגות האופוזיציה נוטים להגדיר פעולה או התנהגות כשחיתות יותר משנוטים לכך מצביעי מפלגות הקואליציה.

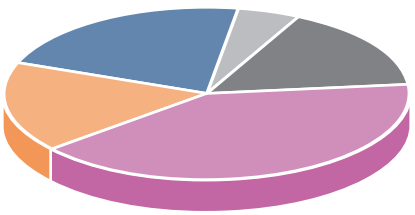

לוח 5.1 (%, יהודים)

		סבורים כי ניקיון כפיים היא התכונה החשובה ביותר אצל נבחר ציבור
מיקום על הרצף המדיני־ביטחוני	ימין	**33**
	מרכז	**50**
	שמאל	**49**
מיקום על הרצף החרדי־חילוני	חרדים	**32**
	דתיים	**39**
	מסורתיים דתיים	**44**
	מסורתיים לא־דתיים	**38**
	חילונים	**44**
הצבעה בבחירות 2015 לכנסת	הליכוד	**30**
	המחנה הציוני	**60**
	יש עתיד	**46**
	הבית היהודי	**38**
	כולנו	**34**
	ישראל ביתנו	**20**
	מרצ	**46**
	יהדות התורה	**33**
	ש"ס	**36**

כפי שראינו לעיל, בציבור היהודי בשני המקומות הראשונים בסולם התכונות הנדרשות מאיש ציבור פוליטי עומדים ניקיון הכפיים וכושר הביצוע. ניסינו להבין את הדילמה הזו מעט יותר לעומק.

"עיגול פינות" ויעילות בביצוע

שאלות 38, 47

נספח 2
עמ' 179, 184

שאלנו את המרואיינים אם הם סבורים שלפעמים אנשי ציבור אכן מוכרחים לעקוף חוקים ונהלים ולעגל פינות כדי לקדם ביעילות נושאים בעלי חשיבות לאומית, או שמא אין הדבר כך. הרוב בציבור שללו את הטענה שלעיתים אין מנוס מעיגול פינות, אם כי מיעוט גדול כן הסכימו שאכן כך צריך ואין ברירה. בקרב הערבים שיעור הלא־מסכימים עלה בשאלה זו בהרבה על שיעורם בקרב היהודים (65% לעומת 54.5%).

תרשים 5.3 / "לפעמים אנשי ציבור מוכרחים לעקוף חוקים ונהלים ולעגל פינות כדי לקדם ביעילות נושאים בעלי חשיבות לאומית" (%, כלל המדגם)

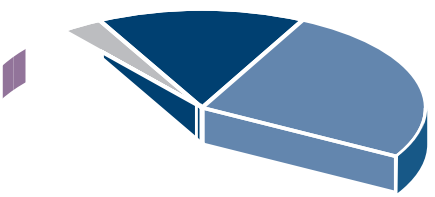

לפחות במישור התיאורטי, אם כן, הציבור מבין את החשיבות שבשלטון חוק ושמירה על הסדר הטוב, אם כי הבנה זו אינה מתחלקת שווה בשווה בין כל קבוצות המשנה בחברה. וכך, ניתוח התשובות של שני המדגמים – היהודי והערבי – העלה כי עלייה ברמת ההשכלה מלווה בעלייה ברמת חוסר ההסכמה עם המשפט. כלומר, אנשים בעלי השכלה נמוכה יותר מוכנים לקבל עיגול פינות כאמצעי להשגת מטרה יותר מבעלי ההשכלה הגבוהה יותר. כשבוחנים את תשובות המדגם היהודי לפי מיקום עצמי על הרצף החרדי־חילוני רואים כי ככל שרמת הדתיות עולה, כך רמת חוסר ההסכמה עם המשפט דנן יורדת. למעשה, כפי שאפשר ללמוד מהלוח הבא, שיעור החרדים שאינם מסכימים עימו הוא כמעט שליש משיעור החילונים המחזיקים בדעה זו.

לוח 5.2 (%, יהודים וערבים)

		לא מסכימים שלפעמים איש ציבור מוכרח לעגל פינות	
		יהודים	**ערבים**
מיקום על הציר החרדי־חילוני	חרדים	**23**	
	דתיים	**43**	
	מסורתיים דתיים	**46**	
	מסורתיים לא־דתיים	**54**	
	חילונים	**67**	
השכלה	יסודית או תיכונית חלקית	**41**	**59**
	תיכונית מלאה או על־תיכונית	**47**	**62**
	אקדמית חלקית או מלאה	**61**	**79**

מנגד, ביקשנו מן המרואיינים לחוות את דעתם על ההיגד: "עדיף מנהיג שעוקף לפעמים נהלים וחוקים ומעגל פינות אבל מצליח לקדם ביעילות נושאים לאומיים חשובים מאשר מנהיג שהוא ישר כמו סרגל ולא מפר שום חוק או כלל אבל לא מצליח לקדם ביעילות נושאים כאלה". כאן מצאנו הבדל של ממש בין תשובות המרואיינים היהודים ותשובות המרואיינים הערבים. בקרב היהודים היה רוב מסוים שהסכימו עם ההיגד הזה, שעה שבקרב המרואיינים הערבים רק מיעוט (אם כי גדול) הסכימו עימו. התשובות לשתי השאלות הללו מרמזות כי במישור העקרוני לפחות, היהודים סובלנים יותר לעיגול פינות מהערבים.

תרשים 5.4 / "עדיף מנהיג שעוקף לפעמים נהלים וחוקים ומעגל פינות אבל מצליח לקדם ביעילות נושאים לאומיים חשובים מאשר מנהיג שהוא ישר כמו סרגל ולא מפר שום חוק או כלל אבל לא מצליח לקדם ביעילות נושאים כאלה" (%, מסכימים, יהודים וערבים)

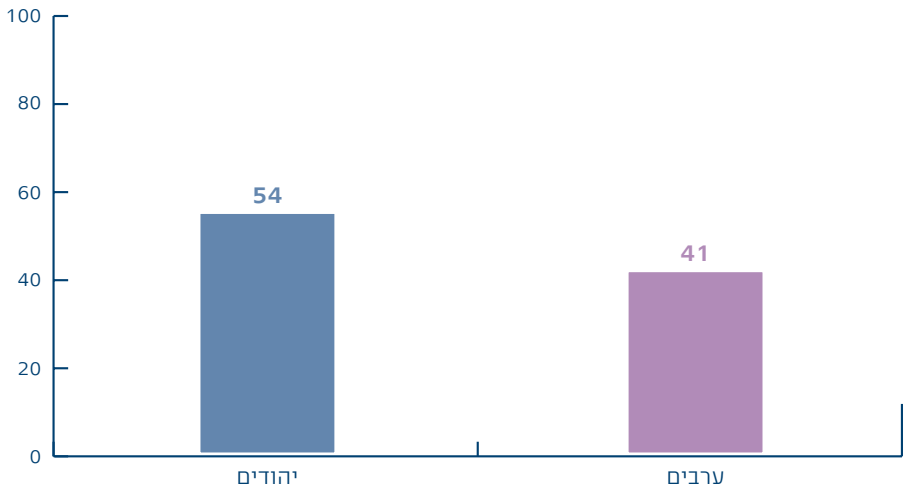

בדקנו את התפלגות התשובות של המרואיינים היהודים לשאלה זו לפי מיקום עצמי על הרצף המדיני־ביטחוני. בקרב מי שזיהו את עצמם כימין היה רוב (55.5%) שהסכימו עם הטענה בדבר העדיפות של מנהיג שלפעמים עוקף נהלים וחוקים אבל מקדם עניינים לעומת מיעוט בלבד במרכז ובשמאל שהסכימו עם עמדה זו (36.5%, 23%). בפילוח לפי מיקום עצמי על הרצף החרדי־חילוני התברר כי רוב מכריע של החרדים, הדתיים והמסורתיים הסכימו עם ההיגד, לעומת רוב של החילונים שלא הסכימו עימו.

ומהי אפוא רוח הדברים הכללית בישראל באשר למידת השחיתות הקיימת? האם בעיני אזרחיה הנהגת המדינה היא מושחתת או לא מושחתת?

המרואיינים בסקר התבקשו לתת להנהגת ישראל ציון בסולם שבין 1 ל־5 שבו 1 משמעו שהיא מושחתת מאוד ו־5 שהיא אינה מושחתת כלל. התרשים שלהלן מראה כי שיעור הסבורים כי ההנהגה לא כל כך מושחתת או בכלל לא מושחתת (19%) נופל בהרבה משיעור מי שסבורים שהיא די מושחתת או מאוד מושחתת (47%). השאר (32%) סבורים כי היא בין לבין.

ציון השחיתות של הנהגת ישראל

שאלה 17

נספח 2
עמ' 164

נספח 3
עמ' 206

תרשים 5.5 / רמת השחיתות של ההנהגה בישראל בסולם שבו 1 = הנהגת המדינה מאוד מושחתת ו־5 = הנהגת המדינה בכלל לא מושחתת (%, כלל המדגם)

כדי להקל על ההשוואות לאורך זמן – כלומר, כדי להבין אם הישראלים משנים את דעתם בכיוון זה או אחר באשר למידת השחיתות של הנהגת המדינה – חישבנו ציון ממוצע לכל שנה שבה נשאלה השאלה. כפי שמראה הלוח שלהלן, הציון הממוצע בשנים עברו נטה קלות לכיוון המושחת יותר (ציון האמצע בסולם זה הוא 3, וכל הציונים היו נמוכים ממנו). הציון השנה קרוב מאוד לציוני השנים הקודמות, אם כי אין להתעלם מכך שהוא – בדומה לציון של 2014 – אחד משני הציונים ה"יותר טובים" שהתקבלו בחמש המדידות האחרונות. במילים אחרות, כל החשדות לשחיתות שהמשטרה חוקרת בימים אלה לא שינו מהותית את הערכת הציבור לגבי (אי)־ניקיון הכפיים של הנהגת המדינה, אולי משום שהמאבק בשחיתות מצד הרשויות נתפס בעיני רבים כמוּנע פוליטית.

לוח 5.3 (ממוצע שנתי, כלל המדגם)

	2014	2015	2016	2017	2018
ציון שחיתות שנתי ממוצע להנהגת המדינה	2.5	2.4	2.3	2.4	2.5

השוואה בין הציונים שנתנו להנהגת ישראל המרואיינים היהודים והערבים מראה כי גם השנה, כמו בשנה שעברה, הערבים נוטים לראות את הנהגת המדינה כהרבה יותר מושחתת מהיהודים (ציון ממוצע, 2018: ערבים – 1.9; יהודים – 2.6).

האם יש הבדל בהערכת מידת השחיתות בין מצביעי המפלגות הנמצאות כיום בקואליציה לבין מצביעי המפלגות הנמצאות באופוזיציה? מן הלוח שלהלן עולה כי בקרב מצביעי מפלגות הקואליציה רק מיעוט (בגדלים שונים) מגדירים את הנהגת ישראל מושחתת, לעומת רוב (בגדלים שונים) בקרב מצביעי מפלגות האופוזיציה המגדירים את הנהגת ישראל כך. כלומר, המיקום של המפלגה שלה הצביע המרואיין בבחירות האחרונות לכנסת (2015) – בתוך או מחוץ לממשלה – הכתיב את תחושותיהם

כלפי מידת השחיתות של הנהגת המדינה, מה שמחזק את נוכחות המניע הפוליטי שהזכרנו לעיל. מעניין לציין כי מצביעי הבית היהודי ייחסו את מידת השחיתות הפחותה ביותר להנהגת המדינה, בדיוק ההפך ממצביעי מרצ, המייחסים, יותר מכולם, רמת שחיתות גבוהה להנהגת המדינה.

לוח 5.4 (%, כלל המדגם)

	חושבים שהנהגת המדינה מושחתת	
הצביעו למפלגות הקואליציה	הבית היהודי	**15**
	ישראל ביתנו	**20**
	הליכוד	**23.5**
	יהדות התורה	**37**
	כולנו	**38**
	ש"ס	**40**
הצביעו למפלגות האופוזיציה	יש עתיד	**58**
	המחנה הציוני	**67**
	הרשימה המשותפת	**67**
	מרצ	**78**

ניסינו גם לבדוק אם יש קשר בין הערכת מצבה של המדינה כיום לבין הערכת מידת השחיתות של ההנהגה. ואכן מצאנו קשר חזק מאוד. כך, בקרב מי שהגדירו את מצב המדינה "רע", רוב ברור (83%) העריכו את הנהגתה כמושחתת; מתוך מי שהגדירו את מצב המדינה "ככה־ככה", 59% העריכו את ההנהגה מושחתת; ואילו מתוך מי שהגדירו את מצב המדינה "טוב", רק 29% הגדירו את ההנהגה מושחתת.

גם השנה חזרנו לבדוק אם הציבור חושב שפוליטיקאים בכירים באשר הם מושחתים.

כדי להגיע לצמרת חייבים להיות מושחתים?

שאלה 48

נספח 2
עמ' 184

נספח 3
עמ' 216

אולי בגלל השיח האינטנסיבי השנה בנושא השחיתות והפרשנויות הפוליטיות שניתנו לו ואולי מסיבה אחרת – השנה, שלא כמו בשנים עברו, רוב המרואיינים לא הסכימו עם המשפט: "כדי להגיע היום לצמרת הפוליטית בישראל צריך להיות מושחת". למעשה, זו השנה הראשונה שמצאנו רוב בכלל המדגם של "לא מסכימים".[11]

תרשים 5.6 / בישראל כדי להגיע לצמרת חייבים להיות מושחתים, 2018–2003 (%, לא מסכימים, כלל המדגם)

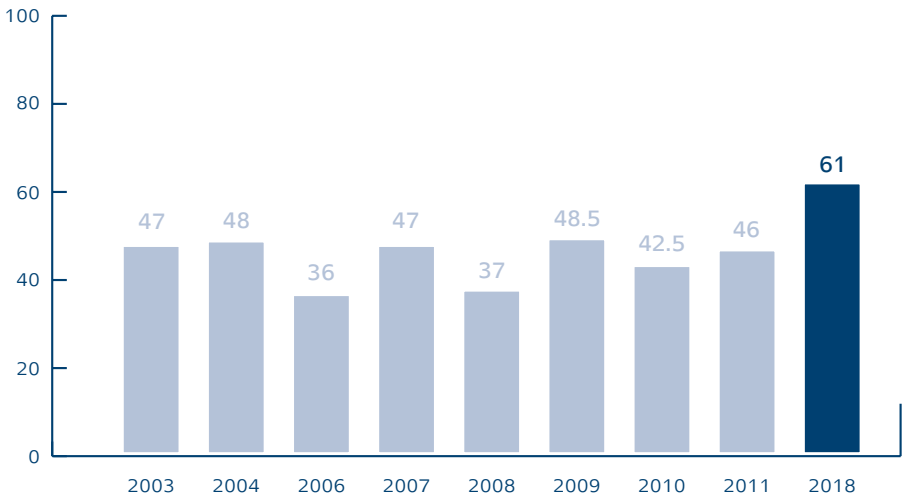

אפשר שההסבר לעלייה בשיעור הלא־מסכימים נובע מכך שתומכי נתניהו "קראו" הפעם לתוך השאלה מעין האשמה עקיפה נגדו. ואכן, פילוח לפי מיקום עצמי על הרצף המדיני־ביטחוני העלה כי בימין שני שלישים אינם מסכימים עם האמירה שכדי להגיע לצמרת חייבים להיות מושחתים, שעה שבמרכז ובשמאל כ־55% כן הסכימו עימה. פילוח לפי הצבעה בבחירות 2015 לכנסת תומך עוד יותר בהשערה דלעיל: בקרב מצביעי הליכוד והבית היהודי כשלושה רבעים התנגדו למשפט הזה, במפלגות החרדיות – כשני שלישים, ובשאר המפלגות – מעט למעלה ממחצית. במילים אחרות, המענה על שאלה זו היה במידה רבה "פוליטי".

העמדות בשאלה זו נמצאו קשורות גם להערכת מצבה של הדמוקרטיה בארץ כיום. כך, בקרב מי שהגדירו את מצב הדמוקרטיה בישראל "גרוע", 48% השיבו שכדי להגיע לצמרת הפוליטית צריך להיות מושחת; בקרב מי שהגדירו אותה "ככה־ככה" – 40% החזיקו באותה דעה; אבל בקרב מי שהגדירו את מצב הדמוקרטיה בישראל "טוב" או "מצוין" – רק 26% חשבו שהגעה לצמרת כרוכה בהכרח בהתנהלות מושחתת.

11 כדי שההשוואה בין השנים תהיה אפשרית חילקנו את נתוני קטגוריית הביניים הלא־זוגית לפי שתי הקטגוריות המופיעות בשאלה בנוסחה הנוכחי. לפיכך יש הבדל - לכאורה בלבד - בין הנתונים בתרשים כאן לבין נתוני השאלה בנספח 3.

מכאן עברנו להציג למרואיינים גופים שונים כדי לברר אם כל אחד מהם הוא בעיניהם מושחת או לא מושחת.

בדומה לשאלת האמון שדנו בה בפרק הקודם, גם כאן הצגנו למרואיינים רשימת מוסדות, ועל כל אחד מהם שאלנו אם לדעתם יש או אין בו שחיתות. כפי שהתרשים הבא מראה, רמת השחיתות שהמרואיינים איתרו במוסדות השונים אינה נמוכה כלל וכלל (מה שמעלה את השאלה כיצד ייתכן שכה מעטים נתקלו באופן אישי בשחיתות, כפי שדיווחו במענה לשאלה הבאה...).

בעניין זה מתגלים הבדלים מסוימים בין המשיבים היהודים והערבים. בעיני רוב המשיבים היהודים, שלושה מהגופים שהצגנו אינם מושחתים: צה"ל, בית המשפט העליון, ובמידה פחותה – המשטרה. בעיני רוב המשיבים הערבים כל הגופים שהם נשאלו עליהם לוקים בשחיתות. בייחוד בולט הפער ביניהם לבין המרואיינים היהודים בדעתם על משטרת ישראל ובית המשפט העליון. בשלושה מהמקרים רק מיעוט בקרב היהודים נתנו לגוף המדובר ציונים גרועים, שמשמעם שאותו מוסד לוקה בשחיתות רבה (ציון 3 וציון 4): צה"ל – 16%; בית המשפט העליון – 30%; והמשטרה – 42%. אצל הערבים, לעומת זאת, הרוב נתנו ציונים גרועים שכאלה לשניים מתוך שלושת המוסדות: לבית המשפט העליון נתנו ציון גרוע 56% מהמרואיינים הערבים ולמשטרה – 68%. כלומר, בניגוד לציבור היהודי, רוב בציבור הערבי מעריכים את בית המשפט העליון, ועוד יותר ממנו את המשטרה, כמוסדות שיש בהם שחיתות.

שחיתות מוסדות

שאלות 52.1–52.8

נספח 2
עמ' 186–190

נספח 3
עמ' 217–220

תרשים 5.7 / מייחסים למוסד שחיתות רבה (ציונים 3 ו־4) (%, יהודים וערבים)

בתוך המדגם היהודי מצאנו הבדלים גדולים מאוד בפילוח לפי מיקום עצמי על הרצף המדיני־ביטחוני. בראש "מצעד הגופים המושחתים" של הימין עומדים כלי התקשורת, בזה של המרכז – הרבנות, ובזה של השמאל – הממשלה. פילוח לפי מיקום עצמי על הרצף החרדי־חילוני מראה כי בראש ה"ליגה" של המוסדות המושחתים עומדת אצל החרדים ואצל הדתיים התקשורת. אצל שתי קבוצות המסורתיים – הממשלה, ואילו אצל החילונים – הרבנות.

לוח 5.5 (% יהודים)

חושבים שיש במוסד שחיתות רבה (ציונים 3 ו־4)		צה"ל	בית המשפט העליון	הממשלה	הכנסת	התקשורת	הרשויות המקומיות	הרבנות	המשטרה
מיקום על הרצף המדיני־ביטחוני	ימין	17	44	62	61	71.5	67	53.5	46
	מרכז	15	18.5	80	67	43	71	82	38
	שמאל	9	6	89	72	29	74	85	33
מיקום על הרצף החרדי־חילוני	חרדים	28	67	52	55	86	52	16	51
	דתיים	15	53	50.5	51	74	57	39	48
	מסורתיים דתיים	15	32	71	68	60	71	58	38
	מסורתיים לא־דתיים	15	26	77	73	62	73	70	42
	חילונים	13	17	81	68	41	73	87	39

בדקנו את הקשר בין מידת האמון במוסד נתון לבין ההערכה שהוא מושחת או לא מושחת. כצפוי, יש קשר הדוק בין הדברים: ככל שמוסד נתפס כמושחת יותר, כך רמת האמון בו נמוכה יותר. לדוגמה, בקרב מי שנותנים אמון בצה"ל 79% סבורים שהוא לא מושחת בכלל, שעה שבקרב מי שאין להם אמון בצה"ל, רק 2% סבורים שאין בו שחיתות בכלל. ולהפך – בקרב מי שאינם נותנים אמון בצה"ל 51% סבורים שיש בו שחיתות רבה, לעומת רק 2% שחושבים כך בקרב מי שכן נותנים בו אמון.

מטעמים ברורים אי־אפשר לשאול את המרואיינים אם הם עצמם פעלו באופן מושחת ולקוות לקבל תשובת אמת, אבל כן אפשר, ואכן שאלנו אותם, אם הם – אישית – נתקלו במעשי שחיתות.

כפי שהתרשים הבא מראה, רוב היהודים ורוב הערבים השיבו – ולנוכח האמור לעיל תשובתם תמוהה, אם כי אולי מובנת – כי הם עצמם לא נתקלו אף פעם בשחיתות.

היתקלות אישית בשחיתות

שאלה 51

נספח 2
עמ' 186

תרשים 5.8 / היתקלות אישית בשחיתות (%, יהודים וערבים)

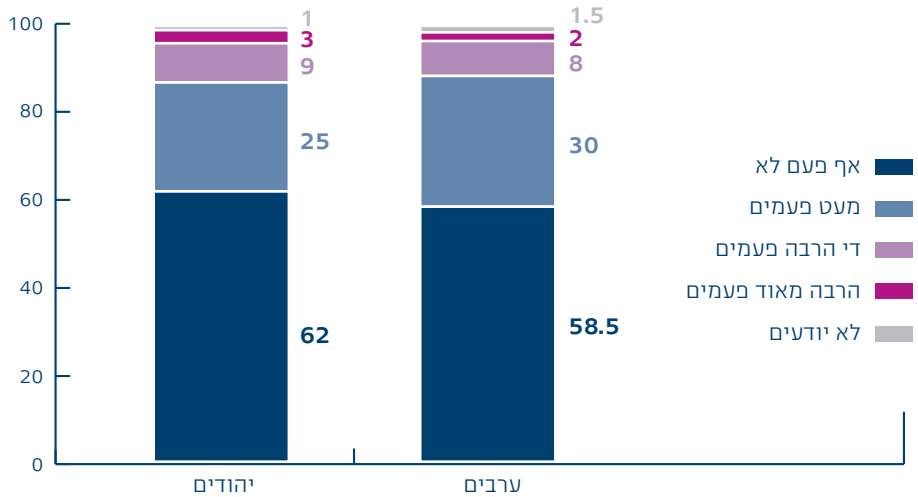

פילוח לפי משתנים כמו הכנסה, עמדה פוליטית, הערכת מצבה של הדמוקרטיה בישראל ותחושת מרכזיות־שוליות בחברה לא הניבו הבדלים של ממש: בכל הקבוצות רוב ברור ענו שמעולם לא נתקלו אישית בשחיתות.

אמצעים יעילים למאבק בשחיתות

שאלה 54

נספח 2
עמ' 191

מהם האמצעים שבעיני הציבור נחשבים היעילים ביותר למאבק בשחיתות? החמרת הענישה, כך מתברר, מובילה בפער גדול על כל האמצעים האחרים שהצגנו (עידוד הציבור לדווח על מעשי שחיתות על ידי מתן הגנה ראויה למדווחים, הבהרת כללי המותר והאסור לאנשים בתפקידים ציבוריים או חשיפה בתקשורת של אי־סדרים בגופים ציבוריים).

תרשים 5.9 / האמצעי היעיל ביותר למאבק בשחיתות שלטונית (%, כלל המדגם)

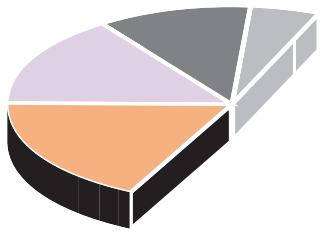

ממצא מעניין הוא שכאשר מדובר בהבהרת כללי המותר והאסור, שיעור מי שהצביעו על כך כאמצעי היעיל ביותר היה גבוה בהרבה בקרב מצביעי המפלגות החרדיות (יהדות התורה – 37%; ש"ס – 28%) מזה שבקרב מצביעי המפלגות ה"חילוניות" במובהק (יש עתיד – 8%; המחנה הציוני – 4.5%; מרצ – 4%).

בשאלה הקודמת הצגנו כאחת האפשרויות למאבק בשחיתות גם דיווח של הציבור. כידוע, במהלך השנה כמה וכמה מקורבי ראש הממשלה הסכימו לחתום על הסכם עד מדינה נגדו, וראש סיעת הליכוד בכנסת, ח"כ דוד אמסלם, גינה זאת והגדיר את מי שמסייע למשטרה בחקירה "מלשן". תהינו אם גם הציבור שותף לעמדה זו. הצגנו אפוא למרואיינים את המשפט "מי שמעיד על שחיתויות בסביבתו הקרובה ומסייע למשטרה בחקירה הוא 'מלשן' ", וביקשנו מהם לומר לנו אם הם מסכימים או לא מסכימים עם האמור. התרשים הבא מראה כי הרוב הגדול אינם סבורים שמי שמעיד על שחיתות ומסייע למשטרה בחקירה הוא מלשן.

תרשים 5.10 / "מי שמעיד על שחיתויות בעת חקירתו במשטרה הוא מלשן" (%, כלל המדגם)

הדבר נכון גם בפילוח לפי מדגמים (ערבי ויהודי), אבל בקרב הערבים המיעוט שכן הסכימו עם ההגדרה הזו היה גבוה מהמיעוט שבקרב היהודים (23% לעומת 16%).

ממצא מעניין מאוד מתייחס לקשר בין מיקום עצמי על הרצף החרדי־חילוני לבין העמדה בשאלת שיתוף הפעולה עם המשטרה בעת חקירה. מתברר כי שיעור הסבורים ששיתוף פעולה בחקירה הוא הלשנה יורד חדות עם הירידה בדתיות. כך, בקרב החרדים 44% מסכימים עם ההיגד שמי שמשתפים פעולה עם המשטרה הם מלשנים; בקרב הדתיים – 25%; בקרב המסורתיים הדתיים – 16%; בקרב המסורתיים הלא־דתיים – 11%; בקרב החילונים – רק 9%.

המפלגות שבקרב מצביעיהן בבחירות 2015 לכנסת שיעור המסכימים עם דברי אמסלם גדול במיוחד הן ש"ס (52%) ויהדות התורה (49%). לעומת זאת בליכוד, מפלגתו של אמסלם, רק 29% מסכימים עם עמדתו. בשאר המפלגות התמיכה נמוכה בהרבה.

אחת התופעות המאפיינות משטרים מושחתים היא קשרים בין מקבלי ההחלטות לקבוצות לחץ וקבלת החלטות המשרתות את האינטרסים של קבוצות הלחץ אך פוגעות בשאר הציבור. רצינו לדעת אם בעיני הציבור זה אכן המצב בישראל.

בישראל קבוצה קטנה של עשירים משפיעה על השלטון?

שאלה 12

נספח 2
עמ' 162

נספח 3
עמ' 204

חזרנו גם השנה על הבקשה מן המרואיינים להביע הסכמה או אי־הסכמה עם המשפט: "ישראל היא לא דמוקרטיה אמיתית מפני שקבוצה קטנה של עשירים משפיעה על השלטון כך שהוא מקבל החלטות לטובת העשירים ונגד האנשים הפשוטים". הן בקרב המרואיינים היהודים הן בקרב המרואיינים הערבים מצאנו רוב למסכימים עם אפיון זה.

תרשים 5.11 / "בישראל קבוצה קטנה של עשירים משפיעה על השלטון" (%, כלל המדגם)

האם יש בעניין זה הבדל בין מי שהממון מצוי בכיסו לבין מי שלא ובין מי שמרגיש שייך לקבוצה חזקה בחברה לבין מי שמרגיש שייך לקבוצה חלשה? פילחנו את תשובות המדגם היהודי לפי שני משתנים: הכנסה ותחושת מרכזיות־שוליות בחברה. בקרב בעלי ההכנסה הנמוכה והממוצעת היה רוב למסכימים עם המשפט שהעשירים בישראל משפיעים על השלטון ושכתוצאה מכך הדמוקרטיה בישראל לוקה, שעה שבקרב מי שהכנסתם מעל הממוצע רק מיעוט הסכימו עם התיאור הזה. כאשר

פילחנו את התשובות לפי תחושת מרכזיות או שוליות בחברה מצאנו בשתי הקטגוריות רוב למסכימים עם המשפט בעניין ההשפעה הקלוקלת של בעלי ההון על התנהלות השלטון בישראל, אבל הרוב הזה היה גדול בהרבה בקרב מי שהעידו על עצמם שהם מרגישים שייכים לקבוצות חלשות בחברה. מעניין שאצל הערבים הדפוס הפוך: דווקא בעלי ההכנסה מעל הממוצע הסכימו יותר עם טענת ההשפעה של העשירים על השלטון לטובתם הם. הוא הדין בתחושת מרכזיות־שוליות בחברה – אמנם גם במשייכים את עצמם לקבוצות חזקות וגם במשייכים את עצמם לקבוצות חלשות הרוב הסכימו עם הקביעה, אבל הרוב היה גדול יותר דווקא אצל מי שמרגישים חזקים. אולי הערבים המרגישים שייכים לקבוצות חזקות חשופים יותר לעניין הקיפוח המובנה במצב בישראל דווקא משום שיש בידיהם הון כלכלי ואנושי, שעל בסיסו הם היו מצפים לקבל יחס טוב יותר מהממשלה ולא להידחק מפני בעלי הממון.

לוח 5.6 (%, יהודים וערבים)

יהודים		מסכימים שבישראל קבוצה קטנה של עשירים משפיעה על השלטון
הכנסה	מתחת לממוצע	**61**
	כמו הממוצע	**55.5**
	מעל הממוצע	**47**
תחושת מרכזיות־שוליות בחברה	מרגישים שייכים לקבוצות חלשות	**69**
	מרגישים שייכים לקבוצות חזקות	**51**
ערבים		
הכנסה	מתחת לממוצע	**55**
	כמו הממוצע	**52**
	מעל הממוצע	**82**
תחושת מרכזיות־שוליות בחברה	מרגישים שייכים לקבוצות חלשות	**58**
	מרגישים שייכים לקבוצות חזקות	**51.5**

פילוח המדגם היהודי לפי מיקום עצמי על הרצף המדיני־ביטחוני העלה רוב למסכימים עם המשפט בדבר השפעת העשירים על השלטון בישראל היום והפגיעה בדמוקרטיה בקרב השמאל (65%) והמרכז (60%). בקרב מי שהגדירו את עצמם ימין לא היה רוב כזה: 45% הסכימו עם המשפט דנן.

בדקנו גם אם יש קשר בין מידת ההסכמה עם משפט זה ובין הערכת מצבה של הדמוקרטיה בישראל. ואכן מצאנו כי בקרב מי שמגדירים את מצב הדמוקרטיה בישראל "גרוע" למעלה מ־66% מסכימים איתו ובקרב מי שמגדירים אותו "ככה־ככה" כ־60% מסכימים, אבל בקרב מי שמגדירים אותו "טוב" או "מצוין" רק כ־40% סבורים כי הדמוקרטיה בישראל לקויה בגלל השפעתם של בעלי הון על החלטות השלטון.

לסיום בדיקת נושא השחיתות הצגנו ארבע שאלות בעניין חקירות המשטרה שתפסו בשנה החולפת נתח גדול מתשומת הלב הפוליטית, התקשורתית והציבורית. השאלה הראשונה עסקה במידה שבה החקירות מעידות על אופייה של הדמוקרטיה הישראלית; השאלה השנייה עסקה בסוגיית היחס שמקבלים נחקרים החשודים בשחיתות; השאלה השלישית בדקה את השפעת החקירות על כוונות ההצבעה לעתיד; והשאלה הרביעית התמקדה בטענה שהמאמצים שנעשים היום לגילוי שחיתות הם מוגזמים וגורמים נזק למדינה.

חקירות השחיתות — מסמנות חוזק דמוקרטי או חולשה דמוקרטית?

שאלה 46

נספח 2
עמ' 183

שאלנו את המרואיינים: "עם איזו דעה אתה מסכים יותר: 'החקירות ואישומי השחיתות הרבים לאחרונה מלמדים על החולשה של הדמוקרטיה הישראלית' או 'החקירות ואישומי השחיתות הרבים מצביעים דווקא על החוזק של הדמוקרטיה הישראלית'?". בשאלה זו מצאנו הבדל גדול מאוד בין עמדות המרואיינים היהודים והמרואיינים הערבים: רוב המשיבים היהודים ראו בחקירות עדות לחוזק של הדמוקרטיה הישראלית, ואילו רוב גדול אפילו יותר של המרואיינים הערבים ראו בכך אות לחולשה.

תרשים 5.12 / החקירות ואישומי השחיתות – עדות לחוזקה של הדמוקרטיה הישראלית או לחולשתה? (%, יהודים וערבים)

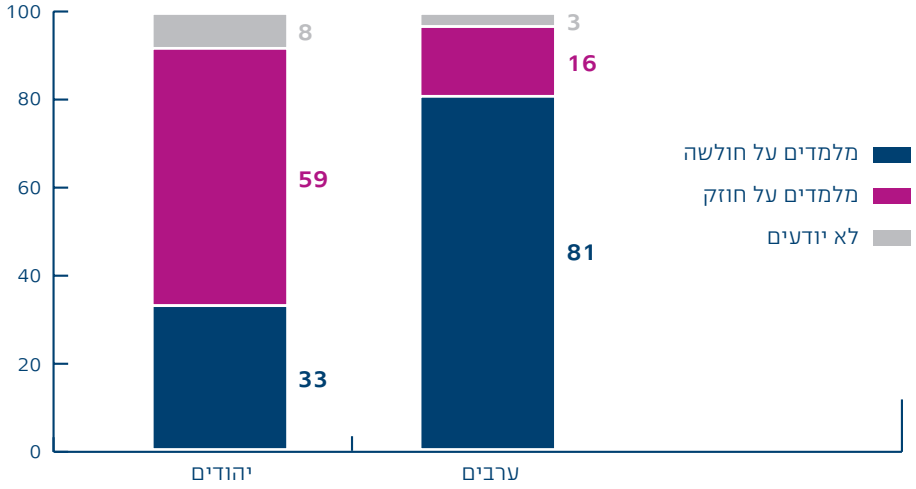

מיקום עצמי על הרצף החרדי־חילוני הציב בצד אחד את קבוצת המשנה החרדית, שבה רוב של כשני שלישים ראו בחקירות אות לחולשה, ובצד האחר את כל שאר קבוצות המשנה, שבהן הרוב ראו בתהליכים אלה אות לחוזקה של הדמוקרטיה הישראלית (דתיים – 54%; מסורתיים דתיים ומסורתיים לא־דתיים – 61%; חילונים – 68%).

פילוח המדגם היהודי לפי מיקום עצמי על הרצף המדיני־ביטחוני הראה כי בכל הקבוצות יש רוב לסוברים שהחקירות והאישומים הם עדות לחוזקה של הדמוקרטיה הישראלית. אבל בעוד שבימין מדובר במחצית שזו דעתם, במרכז ובשמאל מדובר ברוב ברור (69%, 75%).

מעבר לשאלה את מי חוקרים ואת מי לא, עלתה בשיח התקשורתי והציבורי גם השאלה אם כל הנחקרים מקבלים אותו יחס או שיש בתהליך החקירה "שווים יותר ושווים פחות". ממצא מדאיג מנקודת המבט הדמוקרטית הוא שרוב הציבור סבור כי אין שוויון ביחסן של רשויות אכיפת החוק לנחקרים השונים.

תרשים 5.13 / "כל החשודים מקבלים מרשויות אכיפת החוק יחס שווה" (%, כלל המדגם)

פילוח עמדות הציבור היהודי לפי מיקום עצמי על הרצף המדיני־ביטחוני העלה כי במחנה הימין חוסר האמון בהוגנות של רשויות החוק הוא החזק ביותר – 69% סבורים כי חשודים שונים מקבלים יחס שונה. במרכז 57% מחזיקים בדעה זו, ואילו השמאל פחות או יותר חצוי בשאלה זו, עם נטייה קלה לאי־אמון בהוגנות התהליך. פערים גדולים עוד יותר מצאנו בניתוח לפי מיקום עצמי על הרצף החרדי־חילוני.

לוח 5.7 (%, יהודים)

מיקום על הרצף החרדי־חילוני	חושבים או בטוחים שהנחקרים לא מקבלים יחס שווה
חרדים	**82**
דתיים	**70.5**
מסורתיים דתיים	**66**
מסורתיים לא־דתיים	**66**
חילונים	**53**

השאלה השלישית בנושא החקירות עסקה בהשפעת החקירות על ההעדפה האלקטורלית.

החקירות ישפיעו על ההצבעה?

שאלה 53

נספח 2
עמ' 190

שאלנו: "האם החקירות המתנהלות היום יקטינו, יגדילו או לא ישנו את הסיכויים שתצביע למפלגה כלשהי גם אם ראשיה חשודים בשחיתות?". בכלל הציבור השיעור הגבוה ביותר אמרו כי החקירות יקטינו את הסיכוי שיצביעו למפלגה שראשיה נחקרים. במדגם היהודי רק כ־10% אמרו שחקירה של העומדים בראש מפלגה מסוימת תגדיל את הסיכוי שהם יצביעו לה בבחירות. לעומת זאת, בקרב הערבים 49.5% אמרו שהחקירות יגדילו את הסיכוי שהם יצביעו למפלגה שראשיה נחקרים.

תרשים 5.14 / הסיכויים שיצביעו שוב למפלגה שראשיה נמצאים בחקירה בחשד לשחיתות (%, כלל המדגם)

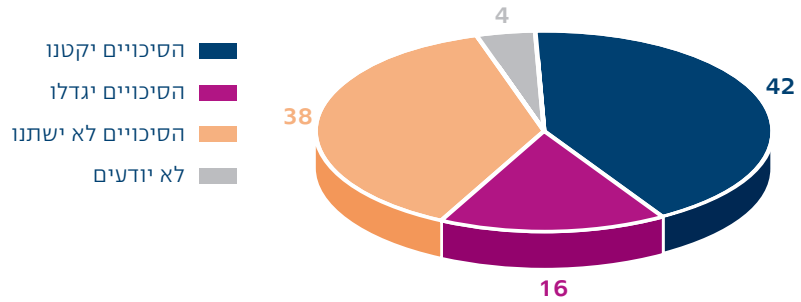

פילחנו את תשובות המדגם היהודי לפי הצבעה בבחירות 2015 לכנסת למפלגות שנמצאות היום בקואליציה או באופוזיציה ומצאנו כי מלבד מצביעי כולנו, מצביעי מפלגות הקואליציה לא ישנו את הצבעתם בעקבות החקירות של ראשי המפלגה שהצביעו לה בעבר. לעומת זאת בקרב מצביעי מפלגות האופוזיציה הרוב אמרו שחקירות יקטינו את הסיכוי שהם יצביעו לאותה מפלגה.

לוח 5.8 (%, יהודים)

	הצביעו בבחירות 2015 לכנסת ל:	לא ישנו את הצבעתם הקודמת בעקבות חקירות ראשי המפלגה	החקירות של ראשי המפלגה יקטינו את הסיכויים שהם יצביעו לאותה מפלגה
מפלגות הקואליציה	יהדות התורה	**70.5**	
	הליכוד	**55**	
	ש"ס	**56**	
	הבית היהודי	**51**	
	ישראל ביתנו	**30**	**30**
	כולנו		**51**
מפלגות האופוזיציה	יש עתיד		**60**
	המחנה הציוני		**62.5**
	מרצ		**54**

פילוח לפי מיקום עצמי על הרצף החרדי־חילוני העלה כי בקבוצות המשנה החרדית, הדתית והמסורתית הדתית הרוב דיווחו כי המציאות הזו לא תשפיע על הצבעתם העתידית למפלגה זו או אחרת (72%, 55%, 50%). לעומת זאת בקבוצות המסורתיים הלא־דתיים והחילונים הרוב אמרו כי מציאות של חקירות נגד מנהיגי מפלגה מסוימת תקטין את הסיכויים שהם יצביעו לה (52%, 50%).

אצל הערבים הרוב אמרו שלא ישנו את הצבעתם אם ראשי המפלגה ייחקרו, כנראה משום שהם רואים בחקירות התנכלות של השלטונות לנציגיהם.

8 שהם 1030(וּם שהם יצב 89 89 879 /(17.6ט60 0ח /ח 3"ול)63 3"רול)208 10[(סובלים מעודך חקירות".

תרשים 5.15 / חקירות השחיתות מוגזמות ומזיקות? (%, כלל המדגם)

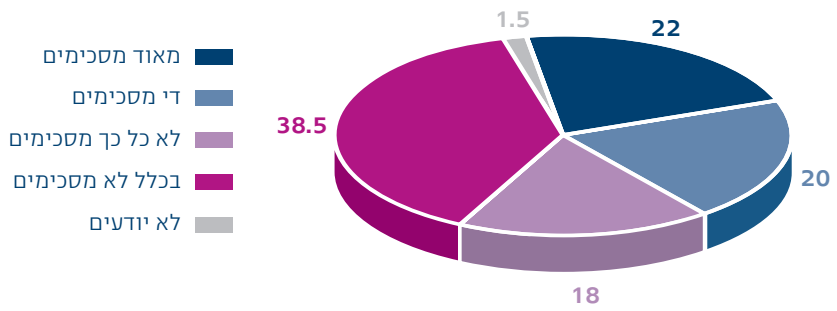

ניתוח תשובות היהודים לפי מיקום עצמי על הרצף החרדי־חילוני העלה כי בקרב החרדים והדתיים הרוב העריכו כי החקירות מוגזמות וגורמות נזק למדינה (74%, 61%). לעומת זאת בקרב המסורתיים הדתיים, המסורתיים הלא־דתיים והחילונים רק מיעוט סברו כך (44%, 46%, 26.5%).

פילוח התשובות לפי הצבעה בבחירות 2015 לכנסת העלה כי רוב מצביעי מפלגות הקואליציה, למעט כולנו, סבורים כי החקירות מוגזמות ומזיקות. מצביעי מפלגות האופוזיציה, למעט הרשימה המשותפת, שראשיה מזומנים לחקירות חדשים לבקרים ואשר מצביעיה היו חריגים גם בשאלה הקודמת, סבורים כי הן אינן מוגזמות או מזיקות.

לוח 5.9 (%)

הצבעה בבחירות 2015 לכנסת	סבורים שהחקירות מוגזמות ומזיקות
הליכוד	**61.5**
המחנה הציוני	**17**
יש עתיד	**23**
הבית היהודי	**62**
כולנו	**28**
ישראל ביתנו	**50**
מרצ	**2**
יהדות התורה	**79**
ש"ס	**80**
הרשימה המשותפת	**54**

פילוח המדגם היהודי לפי מיקום עצמי על הרצף ימין־שמאל מדיני־ביטחוני מעלה כי בימין הרוב (55.5%) סבורים שהחקירות מוגזמות ומסיבות נזק למדינה, לעומת 25% במרכז ו־18% בשמאל.

פרק 6 / החברה בישראל

הנושאים הנידונים בפרק זה:

- הערכת הסולידריות של החברה הישראלית־יהודית
- המתחים העיקריים בחברה הישראלית
- היחסים בין יהודים לערבים
- היחסים בין הערבים אזרחי ישראל והממסד

השאלה הזו נשאלה כבר בעבר שלוש פעמים. הלוח הבא מציג את הציון הממוצע של כלל המדגם ושל המדגמים היהודי והערבי בכל מדידה ומלמד כי השנה – הן בקרב הערבים והן בקרב היהודים – נרשמה ירידה ממשית בהערכת הסולידריות של החברה הישראלית־יהודית. הציון של 2018 נמצא אפילו מתחת לציון של 2011, אז נערך הסקר לפני פרוץ המחאה החברתית אבל תחושת האי־נחת בחברה האזרחית כבר "רתחה" מתחת לפני השטח.

לוח 6.1 (ציון ממוצע, כלל המדגם, יהודים, ערבים)

הסולידריות של החברה הישראלית־יהודית	כלל המדגם	יהודים	ערבים
2011	5.8	5.8	6.1
2012	6.0	6.2	5.4
2014	6.0	6.1	5.7
2018	5.6	5.7	4.5

האם קבוצות משנה בתוך הציבור היהודי מעריכות באופן שונה את מידת הסולידריות של החברה הישראלית־יהודית? חישבנו ציונים ממוצעים לכל אחת מן הקבוצות על פי המיקום העצמי על הרצפים החרדי־חילוני והמדיני־ביטחוני ועל פי תחושת המרכזיות־שוליות החברתית. מתברר כי, באופן כללי, כולם נמצאים אי שם באמצע הסולם ולא באף אחד מן הקצוות. על הרצף החרדי־חילוני הדתיים מעריכים את החברה הישראלית־יהודית כסולידרית יותר מהאחרים, ואחריהם (בסדר יורד) – החרדים, המסורתיים דתיים, המסורתיים הלא־דתיים והחילונים. חלוקה לפי מיקום עצמי על הרצף המדיני־ביטחוני העלתה הבדל ניכר בין הימין, שם הציון הממוצע הוא הגבוה ביותר, לבין המרכז והשמאל, שם הציון הממוצע נמוך במידה ניכרת. כלומר, אנשי הימין רואים לנגד עיניהם חברה ישראלית־יהודית סולידרית יותר מזו שרואים אנשי המרכז והשמאל. כשמדובר בתחושת מרכזיות־שוליות חברתית, מי שמשייכים את עצמם לקבוצות חזקות בחברה מייחסים לחברה הישראלית־יהודית רמה מעט גבוהה יותר של סולידריות.

לוח 6.2 (ציון ממוצע, יהודים)

		2018
מיקום על הרצף החרדי־חילוני	חרדים	5.8
	דתיים	6.7

		2018
מיקום על הרצף החרדי־חילוני	מסורתיים דתיים	5.8
	מסורתיים לא־דתיים	5.8
	חילונים	5.5
מיקום על הרצף המדיני־ביטחוני	ימין	6.2
	מרכז	5.4
	שמאל	5.2
תחושת מרכזיות־שוליות בחברה	מרגישים שייכים לקבוצות חזקות	5.8
	מרגישים שייכים לקבוצות חלשות	5.6

האם יש הבדלים בהערכת הסולידריות של החברה הישראלית על ידי קבוצות משנה בציבור הערבי? לא מצאנו הבדלים גדולים בין המוסלמים, הנוצרים והדרוזים בהערכה שלהם את הסולידריות של החברה הישראלית־יהודית אף שהדרוזים נמצאים במגע הדוק יותר משתי קבוצות המשנה האחרות עם החברה היהודית. לעומת זאת מצאנו הבדלים גדולים בין מצביעי הרשימה המשותפת, הנוטים להפחית ברמת הסולידריות הזו, ובין מצביעי המפלגות האחרות, הנוטים יותר לראות את החברה הישראלית־יהודית כסולידרית.

מכאן עברנו לאבחון המתחים השונים בחברה הישראלית בכללותה.

מנינו לפני המרואיינים חמישה מתחים ושאלנו על כל אחד מהם אם להערכתם הוא כיום חזק, בינוני או חלש. גם כאן ניכרים הבדלים בהערכת המרואיינים היהודים והערבים.

לוח 6.3 (%, כלל המדגם, יהודים, ערבים)

המתח		חזק	בינוני	חלש / אין בכלל מתח	אחר	סך הכול
בין אשכנזים למזרחים	כלל המדגם	22	44	33	1	100
	יהודים	21	43.5	35	0.5	100
	ערבים	24	46.5	21	8.5	100

המתחים העיקריים בחברה הישראלית

שאלות 25.1-25.5, 26

נספח 2
עמ' 169–171, 172

נספח 3
עמ' 209–211, 211

המתח		חזק	בינוני	חלש / אין בכלל מתח	אחר	סך הכול
בין דתיים לחילונים	כלל המדגם	54	34	11	1	100
	יהודים	57.5	33	9	0.5	100
	ערבים	38	38	20	4	100
בין ימין לשמאל	כלל המדגם	65	25	9	1	100
	יהודים	71.5	22	6	0.5	100
	ערבים	33	39.5	23	4.5	100
בין עשירים לעניים	כלל המדגם	39	40.5	18	2.5	100
	יהודים	41	39	17	3	100
	ערבים	27	46.5	230	3.5	100
בין ערבים ליהודים	כלל המדגם	52.5	39	8	0.5	100
	יהודים	56	38	5	1	100
	ערבים	35	44	20	1	100

בכלל המדגם רק שני מתחים הוגדרו ברמה בינונית: בין עשירים לעניים ובין אשכנזים למזרחים. שאר המתחים הוגדרו חזקים. כלומר, מדובר בחברה שתחושת הפיצול בה חריפה.

השוואה לאורך זמן (ראו נספח 3) מראה כי המתח בין עשירים לעניים, שהוגדר בכל המדידות הקודמות (כלל המדגם) חזק, ירד הפעם לרמת בינוני בעוצמתו. המתח בין אשכנזים למזרחים הוערך בכל המדידות כבינוני, וכך גם השנה. שאר המתחים נותרו חזקים.

איזה מתח מוערך השנה כחזק מכולם? אצל היהודים חל היפוך: המתח בין ימין לשמאל עלה למקום הראשון ואילו המתח בין יהודים לערבים, שעמד בכל המדידות הקודמות בראש הטבלה, ירד הפעם למקום השני. בקרב הערבים המתח היהודי־ערבי עדיין "מככב" כחזק ביותר ברשימת המתחים שמנינו.

תרשים 6.2 / איזה מתח הכי חזק היום בעיניך בחברה הישראלית?
(%, יהודים וערבים)

בחנו את קבוצות המשנה שכל אחד מן המתחים נוגע להן ישירות כדי לדעת אם הערכתן דומה או שונה. כבר ציינו כי הערבים שמים את המתח היהודי־ערבי מבחינת עוצמתו היחסית מעל לכל המתחים האחרים בעוד היהודים שמים אותו במקום השני. פילוח המדגם היהודי לפי הרצף החרדי־חילוני הראה כי החרדים שמים בראש את המתח היהודי־ערבי, לעומת כל קבוצות המשנה האחרות על הרצף הזה –

דתיים לחילונים. גם אצל הנוצרים המתח היהודי־ערבי יצא החזק ביותר, אבל במידה פחותה מזו שאצל המוסלמים, וממש בסמוך לו נמצא המתח בין דתיים לחילונים. אפילו אצל הדרוזים, "האחים לדם", המתח היהודי־ערבי יצא הראשון, ושיעור הממקמים אותו כך עלה אפילו במעט על השיעור אצל הנוצרים. ממש בצמוד אליו נמצא המתח בין דתיים לחילונים. פילוח לפי הצבעה בבחירות 2015 לכנסת הראה כי בקרב מצביעי הרשימה המשותפת הפיזור בין המתחים היה הרבה יותר גדול: שיעור מי שהגדירו את המתח הדתי־חילוני המתח החזק ביותר היום היה הגבוה ביותר (32%), ואילו השאר התפזרו בין המתחים האחרים. אצל מצביעי המפלגות האחרות הרוב התקבצו סביב המתח היהודי־ערבי (57%).

נכונות לשלם מיסים גבוהים יותר לטובת צמצום פערים

שאלה 30

נספח 2
עמ' 174

נספח 3
עמ' 213

חזרנו השנה על השאלה אם המרואיינים מוכנים לשלם יותר מיסים אם ייעשה שימוש בכסף לטובת צמצום הפערים החברתיים־כלכליים במדינה. הן בקרב המרואיינים היהודים הן בקרב הערבים הרוב (הלא־גדול) דחו את הרעיון (53%, 59%). שיעורי 2018 דומים מאוד לאלה שמצאנו ב־2014.

האם יש קבוצות המוכנות יותר מאחרות לשלם מיסים גבוהים יותר כדי לסייע בצמצום הפער? ניתוח לפי רמת ההכנסה מראה כי בכל הקבוצות הרוב לא מוכנים להגדיל את המס שהם משלמים, אבל בעלי ההכנסה הגבוהה מהממוצע מוכנים יותר מבעלי ההכנסה הממוצעת והנמוכה מן הממוצעת לשלם יותר (מוכנים: בעלי הכנסה מעל הממוצע – 47%; כמו הממוצע – 40%; מתחת לממוצע – 40%). פילוח המדגם היהודי לפי המיקום העצמי על הרצף המדיני־ביטחוני העלה הבדלים הרבה יותר גדולים. בשמאל הרוב מוכנים לשלם יותר מיסים לעומת מיעוט במרכז ובימין, מה שמשקף היטב את ההבדלים בין תפיסות העולם של מחנות אלה בנוגע לחברה וכלכלה ומרמז על הלימה בין תפיסות של אנשים במישור אחד (הביטחוני־מדיני) לתפיסותיהם במישור אחר (הכלכלי־חברתי).

תרשים 6.3 / נכונות לשלם מיסים גבוהים יותר כדי לצמצם פערים חברתיים־כלכליים, לפי מיקום על הרצף המדיני־ביטחוני (%, מוכנים, יהודים)

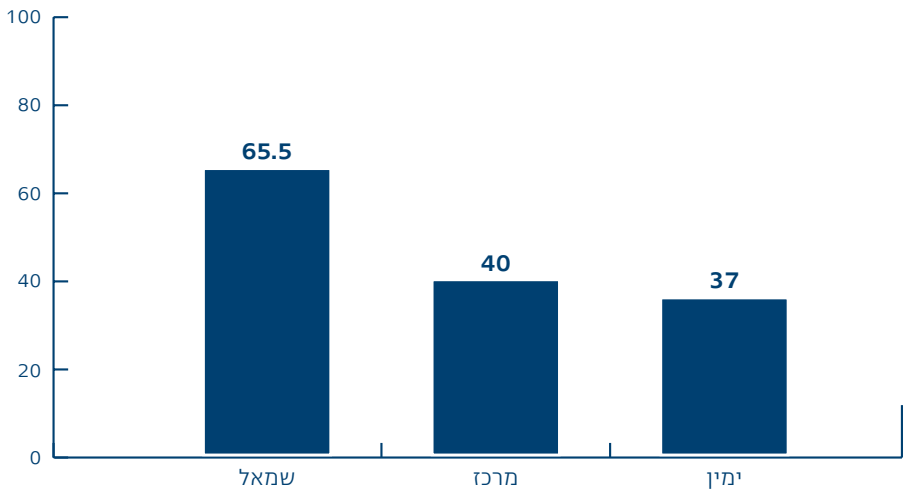

למרות שהשנה "איבד" המתח היהודי־ערבי אצל המרואיינים היהודים את המקום הראשון לטובת המתח בין ימין לשמאל (כאמור, בעיני המרואיינים הערבים הוא עדיין החזק ביותר), אין ספק שמדובר בגורם רב השפעה על החברה ועל הפוליטיקה בישראל. נקדיש לו אפוא מכאן ועד סוף הפרק תשומת לב מיוחדת.

היחסים בין יהודים לערבים

שאלה 5

נספח 2
עמ' 156

נספח 3
עמ' 197

מה מצב היחסים בין יהודים לערבים בישראל של היום? הנתונים של סקר השנה מראים כי התפלגות התשובות במדגם היהודי ובמדגם הערבי דומה מאוד: בשני המדגמים ההערכה השכיחה היא "ככה־ככה". עם זאת, ושוב לא בפעם הראשונה, שיעור המשיבים הערבים שהעריכו את היחסים כטובים או טובים מאוד גדול מהשיעור המקביל אצל המשיבים היהודים.

תרשים 6.4 / מצב היחסים היום בין אזרחי ישראל היהודים והערבים (%, יהודים וערבים)

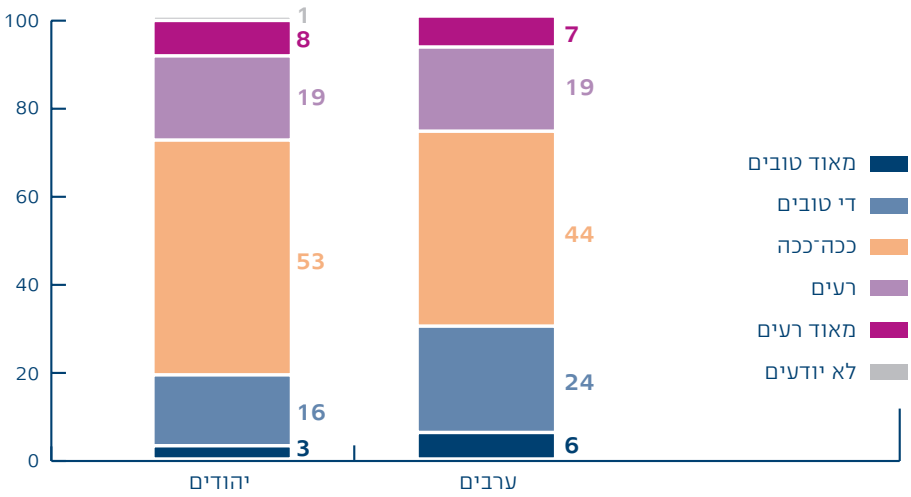

השוואה למדידה הקודמת ב־2017 מצביעה על יציבות בהערכה בשאלה זו הן בקרב היהודים הן בקרב הערבים, עם שיפור זעיר לטובה השנה בהערכת היהודים את מצב היחסים.

לוח 6.4 (%, יהודים וערבים)

	מצב היחסים היום בין היהודים והערבים בישראל	טוב או טוב מאוד	ככה־ככה	רע או רע מאוד	לא יודעים	סך הכול
יהודים	2017	16	51	31	2	100
	2018	19	53	27	1	100
ערבים	2017	30	42	27	1	100
	2018	30	44	26	0	100

פילחנו את תשובות המדגם היהודי לשאלה זו לפי משתנה המיקום המדיני־ביטחוני, שהוא הרלוונטי ביותר לעניין זה. מצאנו כי יש כמעט הסכמה מלאה בין שלושת המחנות הפוליטיים: בכולם הרוב חושבים שהיחסים בין שני הציבורים הם "ככה־ככה" ורק מיעוט סבורים שהם טובים. שוב, דווקא בימין מיעוט הסבורים כי מצב היחסים טוב גדול מהמיעוט המקביל במרכז ובשמאל.

לוח 6.5 (%, יהודים)

מצב היחסים היום בין היהודים והערבים בישראל	טוב או טוב מאוד	ככה־ככה	רע או רע מאוד	לא יודעים	סך הכול
ימין	21	51	27	1	100
מרכז	18	55	26	1	100
שמאל	13	56	31	–	100

רצון הערבים להשתלב בחברה הישראלית

שאלה 20

נספח 2
עמ' 167

אחת המסקנות הבולטות בדוח שפרסמנו בשנה שעברה "שותפות בעירבון מוגבל: יהודים וערבים, ישראל 2017" הייתה שהציבור הערבי מעוניין מאוד להשתלב בחברה הישראלית, גם אם יש לו השגות כבדות על יחסו של השלטון הישראלי אליו ועל יכולתם של הערבים אזרחי ישראל להביא לידי ביטוי את השתייכותם הלאומית הפלסטינית. באותו סקר הביעו רבים מהמרואיינים היהודים עמדות אחרות בשאלה זו, כשהטילו למשל ספק באפשרות של נאמנות בו־זמנית לישראל וללאום הפלסטיני. הפעם ביקשנו לשמוע מהמרואיינים אם הם מסכימים או לא מסכימים עם הקביעה שרוב הערבים אזרחי ישראל מעוניינים להשתלב בחברה הישראלית ולהיות חלק ממנה. הממצאים מורים כי רוב דומה מאוד בקרב המרואיינים היהודים והמרואיינים הערבים, כשני שלישים, מסכימים עם ההיגד הזה.

תרשים 6.5 / "רוב הערבים אזרחי ישראל רוצים להשתלב בחברה הישראלית ולהיות חלק ממנה" (%, מסכימים, יהודים וערבים)

ניסינו לבחון באילו קבוצות משנה בציבור היהודי גדול באופן בולט שיעור מי ש**אינם** סבורים שהאזרחים הערבים מעוניינים להשתלב בחברה הישראלית. ובכן, פילוח לפי מיקום עצמי על הרצף המדיני־ביטחוני העלה רוב בכל שלושת המחנות לסבורים כי הערבים מעוניינים להשתלב, ובכל זאת התגלו הבדלים גדולים בשיעור מי שחושבים ההפך, כלומר שהערבים אינם מעוניינים להשתלב בחברה הישראלית (ימין – 42%; מרכז – 22%; שמאל – 11%). בפילוח לפי הרצף החרדי־חילוני הקבוצה שבה גדול ביותר המיעוט שאינו מאמין ברצונם של הערבים בהשתלבות היא הקבוצה החרדית (45.5%), והקבוצה שבה המיעוט הזה הוא הקטן ביותר היא הקבוצה החילונית (22%). השאר נמצאות אי שם בתווך.

האם יש הבדלים בין קבוצות המשנה בציבור הערבי? פילוח לפי דת הראה רוב למסכימים שהערבים מעוניינים להשתלב אבל הוא התגלה כגדול ביותר בקרב הנוצרים – 77%, לעומת 68% בקרב הדרוזים 2015 639 1 /1 לכנסת שוב העלה רוב למסכימים בשתי

האזרחים הערבים הם סיכון ביטחוני לישראל?

שאלה 36

נספח 2
עמ' 178

נספח 3
עמ' 215

אמנם, כפי שהראינו, הרוב במדגם היהודי סבורים כי הערבים אזרחי ישראל מעוניינים להשתלב בחברה הישראלית. אבל ביקשנו בכל זאת לדעת אם הם נתפסים, או שאינם נתפסים, בעיני המרואיינים היהודים כאיום ביטחוני. מצאנו רוב (58%) בקרב היהודים שלא הסכימו עם העמדה שהאזרחים הערבים הם איום ביטחוני. שיעור זה כמעט זהה לשיעורי שתי המדידות הקודמות (2015 – 55%; 2016 – 57%).

מי הן קבוצות המשנה בציבור היהודי שבהן גבוה יותר שיעורם של מי שכן רואים בערבים אזרחי ישראל סיכון ביטחוני? כפי שאפשר ללמוד מהתרשים שלהלן, כשמדובר בפילוח לפי מיקום עצמי על הרצף המדיני־ביטחוני – בימין יש רוב ברור לרואים כך את אזרחי ישראל הערבים, ואילו כשמדובר בפילוח לפי קבוצות המשנה הדתיות – רוב (בגדלים שונים) מחזיקים בדעה זו בקרב החרדים, הדתיים והמסורתיים הדתיים.

תרשים 6.6 / "האזרחים הערבים הם סיכון ביטחוני לישראל" (%, מסכימים, יהודים, לפי מיקום על הרצף המדיני־ביטחוני והרצף החרדי־חילוני)

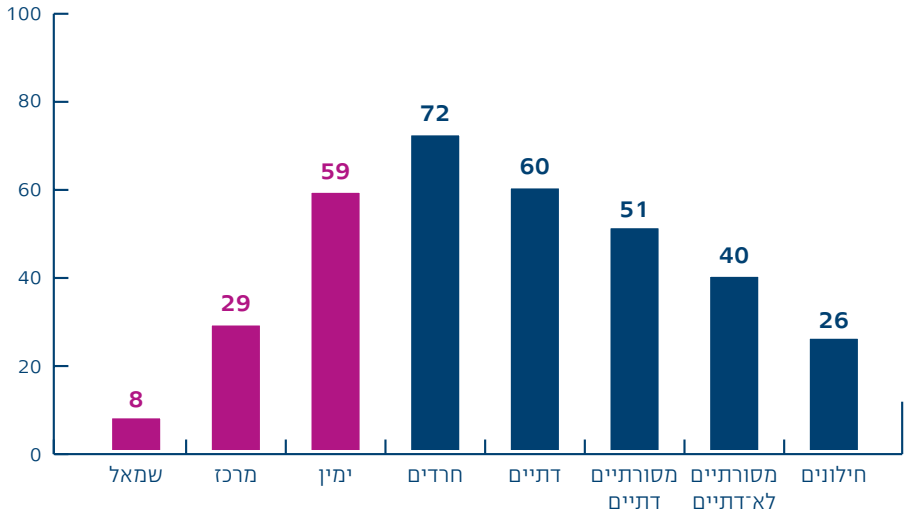

פילוח תשובות המדגם היהודי לשאלה זו לפי גיל מעלה כי שיעור ההסכמה עם הקביעה שהערבים הם סיכון ביטחוני יורד עם העלייה בגיל. במילים אחרות, קבוצות הגיל הצעירות יותר מעריכות את הערבים אזרחי ישראל כסיכון ביטחוני בשיעורים גדולים מהשיעורים המעריכים כך בקרב המבוגרים יותר (הצעירים ביותר – 51%; המבוגרים ביותר – 32%; שאר הקבוצות – באמצע, בסדר יורד של הסכמה).

המצב היחסי של המזרחים והאשכנזים ושל הערבים והיהודים

שאלות 18, 29

נספח 2
עמ' 165, 173

סיום פרק זה הוא "שלב השאלה הזהה" בנושאים שנדונו לעיל בנוגע למעמד היחסי בישראל של שתי קבוצות משנה – האזרחים הערבים והאזרחים היהודים המזרחים. שאלנו: "היום, האם המצב של המזרחים יותר טוב, יותר רע או דומה למצב של האשכנזים?" ו"היום, האם המצב של הערבים אזרחי ישראל טוב יותר, רע יותר או דומה למצב של היהודים אזרחי ישראל?" (שאלה דומה נשאלה גם על המצב היחסי של נשים וגברים. נדון בה בפרק 8).

הממצאים היו מפתיעים למדי. בשאלה על מצב האשכנזים והמזרחים מצאנו במדגם היהודי רוב גדול (64%) שסברו כי מצבם בישראל של היום דומה. אצל המשיבים הערבים בשאלה זו מצאנו שהשיעור הגבוה ביותר, אך לא רוב (38%), היו שותפים להערכה זו. פילוח תשובות המדגם היהודי לפי הגדרה עצמית עדתית העלה כי בקרב מי שהגדירו את עצמם מזרחים 34% סברו כי מצב המזרחים בישראל גרוע ממצב האשכנזים; בקרב מי שהגדירו את עצמם אשכנזים רק 12.5% השיבו שהם רואים כך את הדברים.

כאשר מדובר בהשוואה בין מצב היהודים והערבים מצאנו רוב זהה בקרב המרואיינים הערבים ובקרב המרואיינים היהודים שסברו שמצב אזרחי ישראל הערבים גרוע היום ממצבם של אזרחי ישראל היהודים (51%, 50.5%). מי בקרב היהודים לא הסכימו עם הטענה שמצב הערבים בישראל פחות טוב ממצב היהודים? פילוח לפי מיקום עצמי על הרצף החרדי־חילוני הראה כי רק אצל החילונים יש רוב ממשי (65%) הסבורים כי מצב הערבים בישראל דהיום מעט או הרבה יותר גרוע ממצב היהודים. בשאר הקבוצות מדובר במיעוט בגדלים שונים: חרדים – 34%; דתיים – 32%; מסורתיים דתיים – 36%; מסורתיים לא־דתיים – 48%. פילוח לפי מיקום עצמי על הרצף המדיני־ביטחוני העלה הבדלים עוד יותר גדולים: בימין רק 33% העריכו כי מצב הערבים אזרחי ישראל היום גרוע ממצב היהודים אזרחי ישראל; במרכז – 63%; ובשמאל – 84%.

פרק 7 / דמוקרטיה ותרבות

הנושאים הנידונים בפרק זה:

- מימון מטעם המדינה לתרבות וזכות ההשפעה שלה על התכנים
- סוגי תרבות שעל המדינה לממן וכיצד ייקבעו
- ההשפעה של יצירות תרבות ואמנות על עמדות פוליטיות
- שלילת מימון תרבות מטעם המדינה ממי שמבקר את השלטון

בשנים האחרונות נמצא בכותרות, בעולם ובישראל, נושא מקומן של התרבות והאמנות בזירה הדמוקרטית והמידה הנאותה של מעורבות המדינה בשדה פעילות זה. בישראל ניצבים בצד אחד שרת התרבות והספורט ותומכיה, ובצד השני – חלקים גדולים בקהילת היוצרים והאמנים. ברוב המקרים העמדות בארץ בנושא הזה נחלקות לפי "קו השבר" ימין־שמאל, למרות שמהותית אין קשר הכרחי בין הדברים. מכל מקום, החלטנו בסקר השנה להכניס שאלות אחדות שעניינן הקשר בין התרבות והאמנות מחד גיסא ובין המדינה והמשטר הדמוקרטי מאידך גיסא.

ביקשנו תחילה לדעת כמה תרבות הציבור בישראל צורך.

צריכת תרבות

שאלה 61

נספח 2
עמ' 194

שאלנו: "האם ביקרת בשנה האחרונה בתערוכה, במוזיאון, בקונצרט, בהצגת תיאטרון או בקולנוע?". כפי מראה התרשים הבא, אצל היהודים מקובלת מאוד צריכת תרבות מהסוגים האלה, ורק מיעוט העידו על עצמם שבשנה האחרונה לא הלכו לשום אירוע או מוסד תרבות מאלו שהזכרנו בשאלה. לעומת זאת, צריכת התרבות מהסוגים המוזכרים בשאלה של הציבור הערבי נמוכה; למעשה, כמחצית מהמרואיינים הערבים לא נדרשו לתרבות כזו בכלל בשנה האחרונה.

תרשים 7.1 / צריכת תרבות בשנה האחרונה (%, יהודים וערבים)

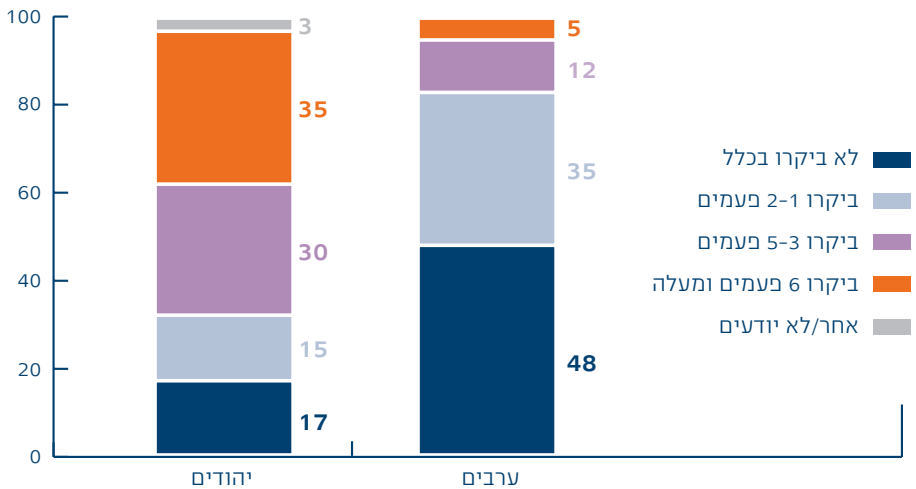

ברור שצריכת תרבות היא תולדה של מגוון גורמים: היצע וסוג ההיצע, הכנסה, השכלה, מידת הלגיטימציה הקהילתית ועוד. הנתונים שלנו מאששים זאת. פילוח לפי משתנה ההכנסה הראה כי במדגם היהודי 27% ממי שהכנסתם מתחת לממוצע אמרו שלא צרכו כלל תרבות כזו בשנה האחרונה, לעומת 14% ממי שהכנסתם ממוצעת ו־9% בלבד ממי שהכנסתם מעל הממוצע. בחינת התשובות לפי משתנה ההשכלה באותו מדגם הראתה כי 45.5% ממי שהשכלתם יסודית או תיכונית חלקית לא צרכו תרבות כזו, לעומת 23% ממי שהשכלתם תיכונית מלאה או על־תיכונית ו־8.5% ממי שהשכלתם אקדמית. פילוח על בסיס מיקום עצמי על הרצף החרדי־חילוני העלה כי מקרב החרדים 58% לא צרכו בשנה האחרונה תרבות מהסוגים האלה, בהשוואה ל־22% מהדתיים, 16% מהמסורתיים הדתיים, 10% מהמסורתיים הלא־דתיים ו־9% מהחילונים. פילוח לפי מיקום עצמי על הרצף המדיני־ביטחוני הראה כי אצל מי שמיקמו את עצמם בימין 22% אמרו שלא צרכו כלל בשנה האחרונה תרבות מהסוגים המוזכרים בשאלה, לעומת 13% במרכז ו־6% בלבד בשמאל.

במדגם הערבי מצאנו הבדלים ניכרים בפילוח לפי דת: רוב (51%) מהמוסלמים אמרו כי בשנה האחרונה לא צרכו תרבות כזו, לעומת 41% מהנוצרים ו־38% מהדרוזים. פילוח לפי השכלה העלה רוב בקרב מי שהשכלתם יסודית (51%) או תיכונית (53%) שלא צרכו תרבות כזו בשנה האחרונה, לעומת מיעוט בקרב בעלי ההשכלה האקדמית (37%).

השאלה השנייה בהקשר הזה התייחסה לנחיצות שבמימון תרבות מצד המדינה – הן ליוצרים הן לתוצרי תרבות.

האם המדינה צריכה לממן תרבות?

שאלה 55

נספח 2
עמ' 191

שאלנו: "היות שתקציב המדינה מוגבל, האם לדעתך המדינה צריכה או לא צריכה לממן או להשתתף במימון של תרבות?". מתברר כי גם המרואיינים היהודים וגם המרואיינים הערבים צידדו כמעט כולם במימון של המדינה לתרבות ולאמנות.

תרשים 7.2 / האם המדינה צריכה לממן תרבות ואמנות? (%, כלל המדגם)

מי חושבים שהמדינה אינה צריכה לממן תרבות ואמנות או להשתתף במימונן? שליש מהחרדים סוברים שהמדינה אינה אמורה לעשות כן. פרט להם לא מצאנו במדגמים היהודי והערבי קבוצה שיש בה מיעוט מובחן כלשהו שאינם תומכים במימון מטעם המדינה של תרבות ואמנות.

מימון מדינתי לתרבות והשפעה על תכנים

שאלה 56

נספח 2
עמ' 192

עוד עלתה במהלך הפולמוס הציבורי השאלה אם מתן מימון מקנה למדינה גם את הזכות להתערב בתכנים האמנותיים והתרבותיים. בנושא זה הציבור חלוק בדעתו, עם נטייה קלה לכיוון הגורס כי מימון אינו מקנה זכות התערבות כזו.

תרשים 7.3 / האם מימון תרבות ואמנות מטעם המדינה צריך להקנות למדינה גם זכות השפעה על התכנים? (%, כלל המדגם)

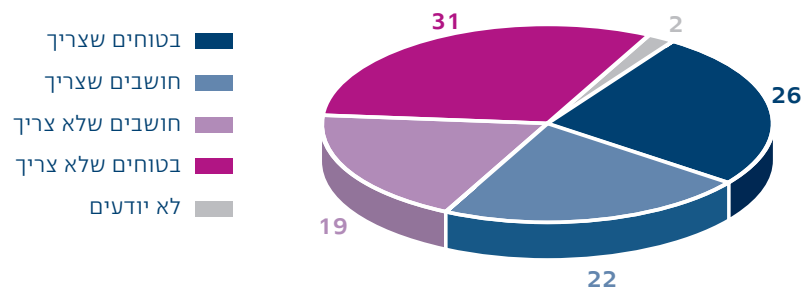

מי חושבים שמימון מדינתי כן צריך להקנות למדינה זכות השפעה על התכנים? פילוח לפי מיקום עצמי על הרצף החרדי־חילוני העלה כי רק הקבוצה החילונית מתנגדת ברובה (72%) לאפשר השפעה שכזו של המדינה על התכנים בתמורה למימון. בכל שאר קבוצות המשנה הרוב מצדדים בהתערבות כזו מצד המדינה (חרדים – 56%; דתיים – 79%; מסורתיים דתיים – 58%; מסורתיים לא־דתיים – 50%). פילוח לפי מיקום עצמי על הרצף המדיני־ביטחוני מעלה רוב של כשני שלישים בימין המצדדים בהתליה כזו בין מימון לזכות השפעה על תכנים. במרכז ובשמאל הרוב מתנגדים לכך (69%, 88%).

פילחנו את תשובות המדגם היהודי לשאלה זו גם לפי צריכת תרבות, על פי הפרמטר שאליו התייחסה השאלה הקודמת, דהיינו מספר הפעמים שהנשאלים ביקרו בתיאטרון, בקונצרט ובקולנוע. מצאנו כי בקרב מי שלא ביקרו כלל במופעי תרבות או במוסדות תרבות, בקרב מי שביקרו בשנה האחרונה פעם או פעמיים ובקרב מי שעשו כן 3-5 פעמים היה רוב לסבורים כי אם המדינה מממנת, יש לה גם זכות להתערב בתכנים. לעומת זאת בקרב מי שצרכו תרבות מהסוג דלעיל 6 פעמים ומעלה בשנה האחרונה פחות משליש חושבים כך.

בקרב הערבים שרואיינו לצורך הסקר היה רוב שגרסו שאם המדינה מממנת, יש לה גם הזכות להשפיע על התכנים. ואולם בטרם נסיק כאן מסקנות מרחיקות לכת, יש לחזור ולבדוק את העניין, שכן רק לאחרונה היה מאבק קשה בין גורמים בחברה הערבית לבין משרד התרבות בשאלה זו; טענת הגורמים האלה הייתה שקישור כזה הוא לא דמוקרטי בעליל.

		תרבות "איכות"	תרבות פופולרית	באותה מידה
גיל	34-18	26	52	16.5
	54-35	26	43	22
	+55	30	39	22
מיקום על הרצף המדיני־ביטחוני	ימין	25	53	14
	מרכז	28	39	23
	שמאל	33	29	32
מיקום על הרצף החרדי־חילוני	חרדים	29.5	51	8
	דתיים	29	49	14
	מסורתיים דתיים	21	52	19
	מסורתיים לא־דתיים	26	50	18
	חילונים	28	38	25

פילוח התשובות לשאלה זו במדגם הערבי לפי השכלה העלה כי בקרב בעלי ההשכלה היסודית והתיכונית היה רוב קטן המעדיפים תרבות פופולרית, בעוד בקרב בעלי ההשכלה האקדמית השיעור הגבוה יותר, אבל לא רוב, העדיפו מימון של תרבות פופולרית.

פילחנו את התשובות לשאלה זו גם לפי צריכת תרבות, על פי הפרמטר שאליו התייחסה השאלה הקודמת, דהיינו מספר הפעמים שהנשאלים ביקרו בתיאטרון, בקונצרט או בקולנוע. מצאנו כי בכל הקבוצות בכלל המדגם – מי שלא ביקרו בכלל, מי שביקרו 1-2 פעמים, 3-5 או 6 פעמים ומעלה – העדפת המימון היא לתרבות הפופולרית, אם כי בקרב מי שביקרו 6 פעמים ומעלה שיעור גבוה היו מעדיפים שרוב המימון מטעם המדינה יהיה לתרבות "איכות".

היות שהרוב הסכימו, כאמור, שמן הראוי שהמדינה תממן פעילויות תרבות ואמנות והיות שאין הסכמה מלאה אילו פעילויות יש לממן, רצינו לדעת מי המרואיינים צריך לקבוע אילו פעילויות ומוסדות תרבות יזכו במימון המדינה. כפי שאפשר ללמוד מן התרשים הבא, בקרב היהודים יש העדפה לנציגים של קבוצות שונות בחברה, ואילו בקרב הערבים ההעדפה היא לאמנים עצמם. קרוב למחצית מהערבים הם חסרי עמדה בנושא.

מי צריך לקבוע אילו פעילויות תרבות ואמנות המדינה תממן?

שאלות 57

נספח 2
עמ' 192

תרשים 7.5 / מי צריך לקבוע אילו פעילויות תרבות ואמנות המדינה תממן? (%, יהודים וערבים)*

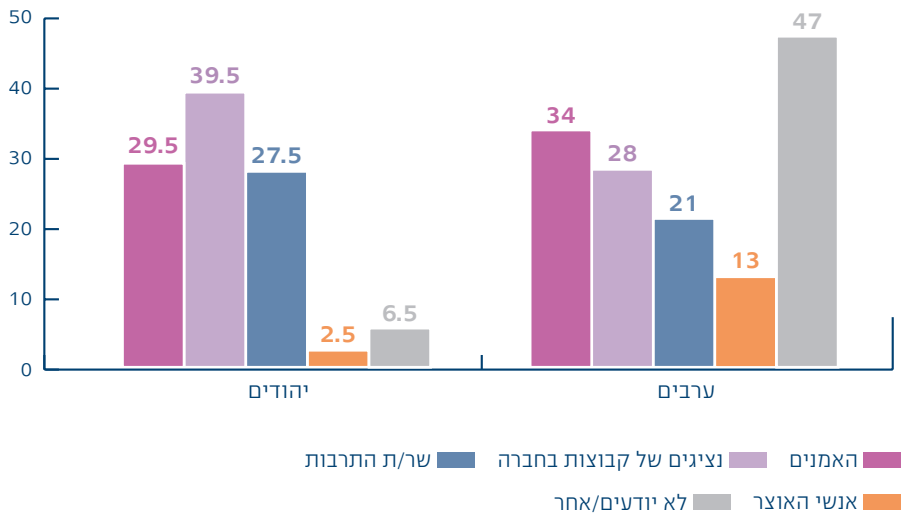

* המרואיינים יכלו לבחור יותר מאפשרות אחת, ולכן הסך הכול גבוה מ־100%.

בדקנו את התשובות לשאלה גם לפי המיקום העצמי על הרצף המדיני־ביטחוני. בימין השיעור הגבוה ביותר (41%) סברו כי יש להפקיד את ההחלטה בידי שר/ת התרבות. המרכז חצוי בין הסבורים – בשיעור זהה (40%) – שיש להפקיד את ההחלטה בידי נציגי קבוצות בחברה או בידי האמנים עצמם או מי מטעמם. בשמאל השיעור הגבוה ביותר (48%) חושבים כי האמנים או מי מטעמם הם שצריכים לקבל את ההחלטה כיצד להקצות את המימון.

מה כוח ההשפעה המיוחס ליצירות ולפעילויות תרבות ואמנות על תפיסותיהם של אנשים? מתברר שלדעת רוב המרואיינים בסקר, יצירות ופעילויות כאלה אכן יכולות לשנות דעות פוליטיות.

צריכת תרבות ושינוי עמדות פוליטיות

שאלה 60

נספח 2
עמ' 194

תרשים 7.6 / ההשפעה של יצירות ופעילויות תרבות ואמנות על הדעות הפוליטיות של אנשים (%, כלל המדגם)

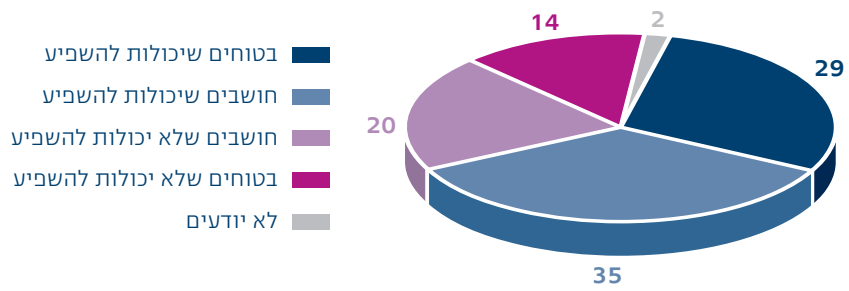

לא מצאנו הבדלים של ממש בין קבוצות המשנה בסקר בעניין זה.

קיצוץ במימון למוסד או לאמן המותחים ביקורת חריפה על המדינה

שאלה 59

נספח 2
עמ' 193

השאלה אם ראוי "להעניש" מוסד תרבות או אמנים המותחים ביקורת חריפה על המדינה עמדה לאחרונה בלב ויכוחים עזים מאוד. ממצאי הסקר מלמדים כי דעת הקהל בנושא הזה חצויה, עם נטייה מסוימת להסכים עם מהלך ענישה כזה (51% לעומת 46%).

מי מסכימים עם רעיון הקיצוץ בתקציב מטעם המדינה לאמן או למוסד המותחים ביקורת פוליטית חריפה?

תרשים 7.7 / קיצוץ במימון למוסד או לאמן המותחים ביקורת חריפה על המדינה (%, תומכים, יהודים, לפי מיקום על הרצף המדיני־ביטחוני)

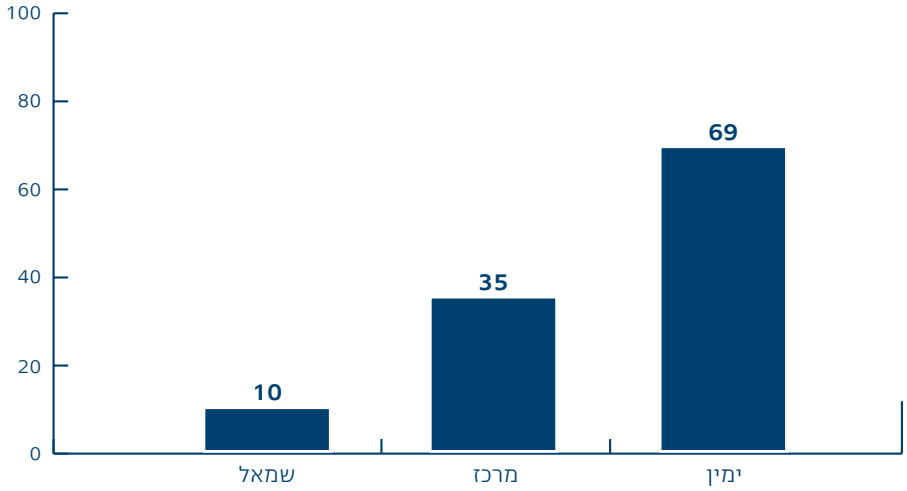

פילוח תשובות המדגם היהודי לפי מיקום עצמי על הרצף החרדי־חילוני מראה כי רק בקרב החילונים אין רוב לסבורים שמוצדק לקצץ תמיכה מדינתית במקרים כאלה (השיעור הגבוה ביותר של תומכים בקיצוץ כזה נמצא בקבוצה הדתית – 77%). פילוח לפי מיקום עצמי על הרצף המדיני־ביטחוני מראה רוב למצדדים ברעיון בקרב מי שהגדירו את עצמם ימין (69%, לעומת 35% במרכז ו־10% בלבד בשמאל). ומה באשר למצביעי המפלגות השונות? כפי שמראה הלוח שלהלן, בקרב המצביעים למפלגות הקואליציה יש רוב המצדדים ב"ענישה" כזו; בקרב המצביעים למפלגות האופוזיציה רק מיעוט תומכים בכך.

לוח 7.2 (%, מסכימים, יהודים)

הצבעה בבחירות 2015 לכנסת		מסכימים שיש לקצץ במימון למוסד או לאמן המותחים ביקורת חריפה על המדינה
למפלגות הקואליציה	ישראל ביתנו	**90**
	יהדות התורה	**84**
	ש"ס	**80**
	הבית היהודי	**76.5**
	הליכוד	**64**
	כולנו	**59**
למפלגות האופוזיציה	יש עתיד	**34**
	המחנה הציוני	**20**
	מרצ	**2**

פרק 8 / נשים בישראל

הנושאים הנידונים בפרק זה:

- מצבן של הנשים בישראל בהשוואה למצבם של הגברים
- עידוד הייצוג של נשים בגופים פוליטיים
- הרחבת התפקידים הפתוחים לפני נשים בצה"ל
- שכר שווה לנשים ולגברים

ככלל, התשובות מורות על מודעות גבוהה יותר בציבור היהודי מזו שבציבור הערבי למצבן הגרוע יותר של הנשים לעומת הגברים. ניתוח תשובות המדגם היהודי לפי משתנה המין העלה הבדל גדול: רק מיעוט מהגברים מעריכים שמצבן של הנשים היום בישראל גרוע ממצבם של הגברים, בעוד רוב בקרב הנשים סבורות כך. ניתוח לפי מיקום עצמי על הרצף החרדי־חילוני מעלה כי רק בקרב החילונים יש רוב הסבורים שמצבן של הנשים גרוע ממצבם של הגברים. יתרה מזו, ככל שעולים בסולם הדתיות, כך יורד שיעור הסבורים שמצבן של הנשים גרוע משל הגברים. גיל התברר כמשתנה חסר השפעה על העמדה בשאלה זו. לעומת זאת, משתנה ההשכלה התגלה כמבחין בבירור בשאלה זו בין בעלי ההשכלה הנמוכה שם רק מיעוט סבורים שמצב הנשים בישראל כיום גרוע ממצב הגברים, ובין בעלי ההשכלה הבינונית והגבוהה, שאצלם זו התשובה השכיחה (אם כי לא תשובת הרוב).

במדגם הערבי לא מצאנו שיטתיות ברורה ברוב המשתנים, אם כי נשים, מעט יותר מגברים, סברו שמצבן של הנשים בחברה גרוע יותר. כאשר הפילוח נעשה לפי דת מתברר כי הדרוזים הם שענו בשיעור הגבוה ביותר שמצבן של הנשים בחברה הישראלית היום גרוע משל הגברים. עוד מצאנו כי המבוגרים מעריכים יותר משכבת הגיל הצעירה ביותר כי מצבן של הנשים גרוע מזה של הגברים. השכלה לא הוכחה במדגם הערבי כמשתנה בעל השפעה עקבית.

לוח 8.1 (%,יהודים וערבים)

מצב הנשים בישראל היום הרבה יותר או קצת יותר גרוע ממצבם של הגברים			מסכימים
יהודים	**מין**	נשים	**52**
		גברים	**35**
	מיקום על הרצף החרדי־חילוני	חרדים	**15**
		דתיים	**32**
		מסורתיים דתיים	**37**
		מסורתיים לא־דתיים	**46**
		חילונים	**54**
	גיל	34-18	**40.5**
		54-35	**45**
		+55	**45**

מצב הנשים בישראל היום הרבה יותר או קצת יותר גרוע ממצבם של הגברים			מסכימים
יהודים	השכלה	יסודית או תיכונית חלקית	20
		תיכונית מלאה או על־תיכונית	41
		אקדמית	49
ערבים	מין	נשים	23
		גברים	25.5
	דת	מוסלמים	24.5
		נוצרים	14
		דרוזים	32
	השכלה	יסודית או תיכונית חלקית	22.5
		תיכונית מלאה או על־תיכונית	17
		אקדמית	34
	גיל	34-18	18
		54-35	28
		+55	28

השאלה השנייה ששאלנו עסקה בעידוד ייצוג של נשים בגופים פוליטיים.

ביקשנו מהמרואיינים לומר אם הם מסכימים או לא מסכימים עם המשפט: "המדינה צריכה לעודד ייצוג גבוה יותר של נשים בגופים הפוליטיים, למשל להתנות מימון מפלגות בכך שברשימת המפלגה בבחירות יהיה ייצוג נאות לנשים". בקרב המרואיינים היהודים היה רוב למי שהסכימו עם המשפט הזה, ובקרב המרואיינים הערבים היה רוב למי שלא הסכימו איתו.

התניית מימון מפלגות בייצוג נאות של נשים ברשימה בבחירות

שאלה 22

נספח 2

עמ' 168

תרשים 8.2 / התניית מימון מפלגות בייצוג נאות של נשים ברשימה בבחירות (%, מסכימים, יהודים וערבים)

פילוח תשובות המדגם היהודי בשאלה זו העלה כי רוב של נשים ורוב של גברים אכן מצדדים בהתניית מימון המפלגות בייצוג נאות של נשים, אבל הרוב הזה בקרב המרואיינות עלה בבירור על הרוב בקרב המרואיינים. משתנה המיקום העצמי על הרצף החרדי־חילוני העלה כי רק בקרב קבוצת המשנה החרדית הרוב התנגדו לקישור בין מימון המפלגות לייצוג הנשים (כידוע, ברשימות החרדיות לכנסת אין ולא הייתה מעולם לאורך השנים מועמדת אישה). עם זאת אין להתעלם מכך שכחמישית מן המשיבים החרדים כן הסכימו עם המשפט האמור.

באשר לגיל – העלייה בגיל לוותה בשיעור גבוה יותר של המצדדים בהתניית המימון בייצוג נאות. הסיבה לכך יכולה להיות שמרנות גדולה יותר של הצעירים, אבל גם השיעור הגבוה יותר של החילונים בקבוצות הגיל המבוגרות בישראל, ולהפך – השיעור הגבוה יותר של חרדים ודתיים בקבוצת הגיל הצעירה ביותר. באשר להשכלה – ההבדלים בין קבוצות המשנה השונות, שבכולן היה רוב למצדדים בהתניית המימון בייצוג שווה, היו קטנים מאוד.

במדגם הערבי לא מצאנו הבדל בין גברים לנשים בשאלה זו. בפילוח לפי דת מצאנו בקרב הנוצרים

לוח 8.2 (%, מסכימים, יהודים וערבים)

	יש להתנות מימון מפלגות בייצוג נאות של נשים ברשימה בבחירות		מסכימים
יהודים	מין	נשים	73
		גברים	60
	מיקום על הרצף החרדי־חילוני	חרדים	22
		דתיים	52
		מסורתיים דתיים	77
		מסורתיים לא־דתיים	80
		חילונים	74
	גיל	34-18	62
		54-35	67
		+55	72.5
	השכלה	יסודית או תיכונית חלקית	64
		תיכונית מלאה או על־תיכונית	69
		אקדמית	67
ערבים	מין	נשים	38
		גברים	37
	דת	מוסלמים	30
		נוצרים	64
		דרוזים	50

יש להתנות מימון מפלגות בייצוג נאות של נשים ברשימה בבחירות			מסכימים
ערבים	**השכלה**	יסודית או תיכונית חלקית	**33**
		תיכונית מלאה או על־תיכונית	**43**
		אקדמית	**36**
	גיל	34-18	**32**
		54-35	**35**
		+55	**47**
	הצבעה בבחירות 2015 לכנסת	הרשימה המשותפת	**33**
		מפלגות אחרות	**59**

הרחבת מגוון התפקידים לנשים בצה"ל

שאלה 10

נספח 2
עמ' 161

הוויכוח על השירות המשותף בצה"ל, שהגיע לשיאים חדשים השנה, כלל גם דיון בהרחבת התפקידים הצבאיים הפתוחים לפני נשים בצבא. שאלנו את המרואיינים אם הם מסכימים או מתנגדים למשפט: "המדיניות הנוכחית של הצבא להרחיב את מגוון התפקידים הפתוחים לפני חיילות היא נכונה". רוב גדול מהמרואיינים היהודים וכמחצית מהמרואיינים הערבים (שעבורם הנושא כמעט שאינו רלוונטי) הסכימו עם מדיניות הרחבת התפקידים.

תרשים 8.3 / הרחבת מגוון התפקידים לנשים בצה"ל (%, מסכימים, יהודים, לפי מיקום עצמי על הרצף החרדי־חילוני)

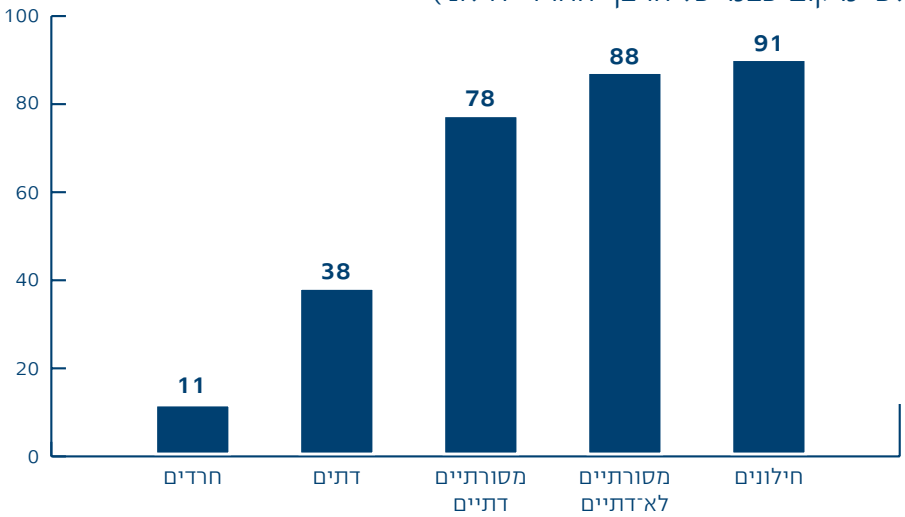

פילחנו את תשובות המדגם היהודי לפי מין. רוב הגברים ורוב הנשים צידדו במדיניות ההרחבה, אם כי הרוב בקרב הנשים היה מעט גדול יותר. הפילוח השני היה לפי מיקום עצמי על הרצף החרדי־חילוני: כפי שמראה התרשים בעמוד הקודם, החרדים וגם הדתיים מתנגדים למדיניות הרחבת התפקידים, שעה ששתי קבוצות המסורתיים והחילונים תומכים בה ברוב ברור. פילוח לפי גיל העלה רוב בכל שלוש קבוצות המשנה, שגדל עם העלייה בגיל. פילוח לפי השכלה, משתנה המוכר כבעל השפעה רבה על היחס למעמדן של נשים בחברה, התגלה גם כאן כמשפיע, אבל לא בעוצמה חזקה: בכל שלוש קבוצות המשנה היה רוב למצדדים במדיניות ההרחבה, והוא היה מעט גדול יותר בקרב בעלי ההשכלה הגבוהה יותר.

לוח 8.3 (%, מסכימים, יהודים)

מדיניות הרחבת התפקידים לנשים בצה"ל		מסכימים
מין	נשים	**76**
	גברים	**71**
מיקום על הרצף החרדי־חילוני	חרדים	**11**
	דתיים	**38**
	מסורתיים דתיים	**78**
	מסורתיים לא־דתיים	**87**
	חילונים	**91**
גיל	34-18	**64**
	54-35	**74**
	+55	**82.5**
השכלה	יסודית או תיכונית חלקית	**67**
	תיכונית מלאה או על־תיכונית	**72**
	אקדמית	**76**

השאלה האחרונה שנתייחס אליה כאן נוגעת בסוגיית השוויון בשכר.

חוק שכר שווה לנשים ולגברים

שאלה 39

נספח 2
עמ' 180

רצינו לדעת אם הציבור בישראל של היום תומך או מתנגד לחוק המחייב שכר שווה לנשים ולגברים באותו תפקיד. מצאנו שבקרב המרואיינים היהודים רוב גדול מצדדים בשוויון בשכר, אך בקרב המרואיינים הערבים רק מיעוט מחייבים זאת.

תרשים 8.4 / חוק שכר שווה לנשים ולגברים (%, תומכים, יהודים וערבים)

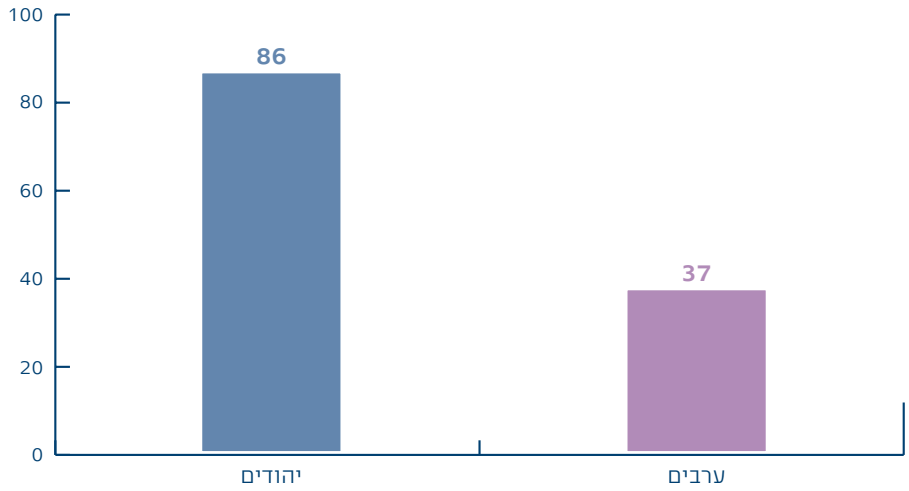

היות שבציבור היהודי יש רוב חד־משמעי בזכות השוויון בשכר, אין טעם בניתוח לפי קבוצות משנה. ובכל זאת כדאי לומר כי בעוד שבקרב הגברים התמיכה בחוק היא בשיעור של 77%, בקרב הנשים התמיכה בו היא כמעט מלאה (95%). אצל הערבים מצאנו הבדל גדול על בסיס דת: בקרב המוסלמים 33% תמכו בחוק שוויון בשכר; בקרב הדרוזים – 39%; ואילו בקרב הנוצרים רוב של 55% תמכו בחוק. השכלה שוב הוכחה כמשתנה לא עקבי. באופן פרדוקסלי, הנשים הערביות תמכו פחות מהגברים הערבים בחוק לשוויון בשכר עבור עבודה שווה (32%, 40.5%).

נספחים

נספח 1

הדמוקרטיה הישראלית בהשוואה בינלאומית

ההשוואה הבינלאומית כללה השנה 13 מדדים של 6 מכוני מחקר בעולם ונחלקה ל־4 תחומים: זכויות וחירויות דמוקרטיות, התהליך הדמוקרטי, משילות ושחיתות. כל אחד מהמדדים נבחן ב־3 צירים: מקומה היחסי של ישראל לעומת שאר מדינות העולם, מקומה היחסי של ישראל לעומת מדינות ה־ והציון של ישראל בשנת 2018 לעומת הציון באותו המדד לאורך השנים.

לוח נ־1.1 / המדדים הבינלאומיים

המדינות ואופן ההשוואה

לכל אחד ממכוני המחקר רשימה משלו של המדינות שהוא סוקר (בין 167 מדינות ל־209). כדי ליצור בסיס משותף ההשוואה בין ישראל לשאר מדינות העולם מוצגת באחוזונים המבטאים את המקום היחסי של ישראל בכל אחד מהמדדים. הימצאות באחוזון גבוה פירושה דירוג טוב מבחינה דמוקרטית באותו מדד, והימצאות באחוזון נמוך משמעה דירוג פחות טוב.

שתי הערות הבהרה:

ראשית, השינוי בדירוג של מדינה מסוימת בשנה נתונה והציון שלה לא בהכרח תואמים זה את זה. כך, מדינה יכולה לקבל שנתיים ברצף את אותו הציון אך לעלות או לרדת במקומה לעומת מדינות אחרות. כלומר, אם הציונים של מדינות אחרות עלו, מקומה בסולם יכול לרדת גם אם ציונה נותר כשהיה. ולהפך: אם מדינות אחרות ירדו בציוניהן, מקומה של מדינה מסוימת בסולם יכול לעלות גם אם לא חל שיפור בביצועיה הדמוקרטיים.

שנית, כאשר אנו מציינים מדדי שנה מסוימת, הכוונה היא לשנה שבה הם פורסמו, אף שבדרך כלל הפרסום מבוסס על נתונים מן השנה הקודמת. ולכן המדדים שאנו מכנים "מדדי 2018" משקפים על פי רוב את תפקוד המדינה כפי שהוא נבחן בשנת 2017.

ישראל במדדי 2018 בהשוואה למדינות אחרות

מן ההשוואה של מקומה היחסי של ישראל השנה לעומת השנה שעברה עולה כי ב־4 מדדים חלה עלייה, ב־4 אחרים חלה ירידה, וב־5 אין שינוי.

לוח נ1.2 / ישראל במדדי 2018 בהשוואה למדינות אחרות

המדד	המקום ב־2018	האחוזון ב־2018	המקום ב־2017	האחוזון ב־2017	השינוי
זכויות פוליטיות	54-46 (מתוך 209)	78-74	57-49 (מתוך 209)	77-73	▲
זכויות אזרחיות	85-83 (מתוך 209)	60-59	82-79 (מתוך 209)	62-61	▼
חופש עיתונות	87 (מתוך 180)	52	91 (מתוך 180)	49	▲
ייצוג ואחריותיות	58 (מתוך 204)	72	58 (מתוך 204)	72	=
השתתפות פוליטית	4-2 (מתוך 167)	99-98	4-2 (מתוך 167)	99-98	=
שוויון זכויות דמוקרטי	53-52 (מתוך 178)	71-70	52-51 (מתוך 178)	71	=

g

המדד	המקום ב־2018	האחוזון ב־2018	המקום ב־2017	האחוזון ב־2017	השינוי
השתתפות אזרחית	59-56 (מתוך 178)	69-67	67-60 (מתוך 178)	66-62	▲
דמוקרטיה דליברטיבית	68-67 (מתוך 178)	62	67-65 (מתוך 178)	63-62	=
תרבות פוליטית דמוקרטית	26-18 (מתוך 167)	89-84	22-19 (מתוך 167)	89-85	=
תפקוד הממשלה	31-27 (מתוך 167)	84-82	29-27 (מתוך 167)	84-83	=
שלטון החוק	40 (מתוך 209)	82-81	33 (מתוך 209)	84	▼
שליטה בשחיתות (The World Bank)	39 (מתוך 209)	81	44 (מתוך 209)	79	▲
תפיסת השחיתות (Transparency Internat onal)	32 (מתוך 180)	82	28 (מתוך 180)	84	▼

▲ שיפור במקומה של ישראל לעומת הדירוג הקודם

= אין שינוי במקומה של ישראל לעומת הדירוג הקודם

▼ הרעה במקומה של ישראל לעומת הדירוג הקודם

המדדים הבינלאומיים: תיאור ומקורות

Freedom House

מכון המחקר Freedom House מפרסם מדי שנה, החל משנת 1972, את מדד החופש בעולם – Freedom in the World. המדד מציג את הציונים של מכלול הזכויות הפוליטיות והאזרחיות של התושבים ב־209 מדינות ברחבי העולם. בפרק ההשוואתי הסתמכנו על הנתונים המדווחים בפרסום Freedom in the World 2018: Democracy in Crisis.

המדד לבחינת הזכויות הפוליטיות (Political Rights) נחלק ל־3 מחוונים עיקריים: תפקוד הממשלה, תהליך הבחירות ופלורליזם פוליטי והשתתפות בבחירות. הציונים במדד זה נעים על סולם שבין 0 (היעדר זכויות פוליטיות) ל־40 (זכויות פוליטיות מלאות). הציון של ישראל במדד זה השנה הוא 36, כמו בשנה שעברה.

במדד לבחינת הזכויות האזרחיות (Civil Liberties) 15 מחוונים, והציונים בו נעים בין 0 ל־60. המדד מחולק ל־7 מדרגות – החל במדינות שהזכויות האזרחיות בהן מלאות (1) וכלה במדינות שאין בהן זכויות אזרחיות בכלל (7). הציון של ישראל ירד השנה בנקודה אחת (מ־44 ל־43) וגרר גם ירידה בשלב

אחד בדירוג העולמי – מהקבוצה השנייה לקבוצה השלישית – ולהגדרה של ישראל מדינה שהזכויות האזרחיות מתקיימות בה באופן חלקי.

The Economist

מחלקת המחקר של השבועון The Economist מפרסמת מדי שנה מדד דמוקרטיה עולמי הבוחן את רמת הדמוקרטיה ב־167 מדינות ברחבי העולם. המדד מורכב מ־5 מדדים עצמאיים: ההשתתפות הפוליטית, התרבות הפוליטית הדמוקרטית, תפקוד הממשלה, התהליך האלקטורלי והזכויות האזרחיות. בפרק ההשוואתי אנחנו מביאים את ציוני ישראל ב־3 מתוך 5 מדדים: השתתפות פוליטית, תרבות פוליטית דמוקרטית ותפקוד הממשלה.

נע בין הציונים 0 (רמת השתתפות פוליטית נמוכה (Politc ŷ

במדד שוויון הזכויות הדמוקרטי (Egalitarian Component Index) הציונים נעים בין 0 (אין במדינה שוויון זכויות דמוקרטי בכלל) ל־1 (יש במדינה שוויון זכויות דמוקרטי מלא). הציון של ישראל השנה הוא 0.747, ירידה קלה לעומת ציון השנה שעברה (0.766).

במדד ההשתתפות האזרחית (Partcipatory Component Index) הציונים נעים בין 0 (אין במדינה דמוקרטיה השתתפותית בכלל) ל־1 (יש במדינה מידה רבה מאוד של דמוקרטיה השתתפותית). הציון של ישראל השנה הוא 0.593, עלייה קלה לעומת ציון השנה שעברה (0.582).

מדד הדמוקרטיה הדליברטיבית (Deliberatve Component Index) נע בין הציונים 0 (רמת דמוקרטיה דליברטיבית נמוכה מאוד) ל־1 (רמת דמוקרטיה דליברטיבית גבוהה מאוד). הציון של ישראל השנה ירד מ־0.791 בשנה שעברה ל־0.762.

dŒ v•‰ Œ v Ç /vš Œv Ÿ}v o

הארגון הנחשב למוביל בעולם במאבק בשחיתות על כל צורותיה הוא ארגון השקיפות הבינלאומי (Transparency Internatonal). מדד תפיסת השחיתות של הארגון מבוסס על 13 מקורות מידע ממגוון מוסדות עצמאיים המתמחים בנושאי ממשל ובניתוח האקלים העסקי ומשווה את רמת השחיתות ב־180 מדינות בעולם.

הציון במדד תפיסת השחיתות נע בין 0 ל־100; ככל שהציון גבוה יותר, השחיתות הנתפסת במדינה נמוכה יותר. הציון של ישראל השנה הוא 62, ירידה קלה לעומת השנה שעברה (64).

Reporters without Borders

הארגון "עיתונאים ללא גבולות" (Reporters without Borders) הוא ארגון בינלאומי לא־ממשלתי שהוקם בשנת 1985 במטרה להגן על חופש המידע ועל חופש העיתונות בעולם באמצעות, בין השאר, מעקב שוטף אחר ההתקפות על חופש המידע בעולם. הארגון מפרסם מדי שנה את מדד חופש העיתונות (World Press Freedom Index), המביא נתונים על חופש העיתונות ב־180 מדינות. הציון במדד זה מורכב מ־2 מחוונים: נתונים כמותיים על אלימות ופגיעה בעיתונאים בשנה החולפת ונתונים איכותניים המתבססים על תשובות מומחים על שאלות במגוון תחומים למשל עצמאות התקשורת, חקיקה והתשתית הקיימת במדינה לצורך תמיכה בעבודת העיתונאים.

הציונים במדד חופש העיתונות נעים בין 0 (חופש עיתונות מלא) ל־100 (היעדר מוחלט של חופש עיתונות). הציון של ישראל השנה הוא 30.26, שיפור קל לעומת שנת 2017 (31.01).

‹ ‡ • – • ‹ ‡ • ƒ , ‡ ← € • Œ ˜ , ƒ Š Š ‰ ˜ , ˜ ƒ € Š ’ ˜ ,

" ‡ Š Š ‰ • ’ ƒ ~ • ‹ ƒ ‡ ‰ Š ~ – 1 — ‡ Š — • ” Œ , ˆ ˜ • • Š

53 '

11.6	18.2	17.1	
27.7	37.4	35.8	
31.2	29.3	29.6	
13.9	7.3	8.4	
12.7	6.7	7.7	
2.9	1.1	1.4	/
100	100	100	

" ‡ — ‡ ~ • ’ ƒ ~ • 2 ˆ Š — • ” Œ , ƒ

57 '

33.1	33.7	33.6	
31.4	49.3	46.3	
29.1	14.7	17.1	
3.5	0.8	1.2	
2.9	1.2	1.4	
-	0.3	0.4	/
100	100	100	

:

." / " ˆ

.100% " / " ˆ

66 '

"‡Š~––—‡ ˆ˜ƒ‡,• ,3~€ ,˜~ ,Œ‰ •

13.4	63.8	55.5	
37.2	23.8	26.1	
14.5	8.6	9.6	
27.9	2.5	6.7	
7.0	1.3	2.1	/
100	100	100	

60 '

70w, ˜Ž—• ˜‡Š~––—‡, ,‡†–•ƒŒ•,4Š—• •”ŒŠ •˜ƒ
" •‡ƒ”5Ew ƒ~ƒ,ƒ1–€—5–ŵ%Š•‡•— ‹‡Žƒ‡” ‹Šƒ•• ,Ž‡•C

35.7	14.2	17.7	—1
15.8	12.3	12.9	2
33.9	32.5	32.7	3
5.8	26.7	23.3	4
8.8	13.8	13.0	—5
-	0.5	0.4	/
100	100	100	
2.4	3.1	3.0	5 1

Š~––—‡ ‡…–„~ƒ ‹‡•ƒ,‡, Š~––—‡5 ‡…–„~ •‡• ‹‡•…‡,
‹ƒ‡‰ ‹, ‹‡•126•,

5.8	2.9	3.4	
23.7	15.7	17.0	
43.9	53.3	51.7	
18.5	18.8	18.7	
7.5	8.3	8.2	
0.6	1.0	1.0	/
100	100	100	

89'

,Š~, ˜ƒ••ƒŒ, ƒ~ ‹‡—Ž~,Œ •…6~ Š‰• •ƒŒ~
‹€•Œ, ŠŠ‰

	/						
100	0.8	6.0	24.8	39.9	28.5		6.1
100	3.2	25.4	26.3	25.6	19.5		6.2
100	1.3	12.2	34.4	34.1	18.0		6.3
100	4.0	37.3	24.0	19.1	15.6		6.4
100	1.4	5.0	22.5	46.8	24.3		6.5
100	0.6	52.2	25.6	11.1	10.5	"	6.6
100	1.0	8.7	21.8	39.1	29.4		6.7
100	4.6	2.2	13.7	48.8	30.7		6.8
100	7.6	11.8	30.5	29.6	20.5		6.9
100	1.2	17.6	35.5	27.6	18.1		6.10

‹‡•ƒ,‡

	/					
100	0.9	5.6	27.5	39.8	26.2	6.1
100	3.0	27.3	27.6	24.1	18.0	6.2
100	1.2	13.1	39.2	34.2	12.3	6.3
100	4.4	42.5	25.7	17.2	10.2	6.4
100	1.3	5.1	24.8	49.3	19.5	6.5
100	0.4	61.2	28.2	7.7	2.5	" 6.6
100	0.9	9.3	24.3	40.6	24.9	6.7
100	5.1	2.0	14.3	52.0	26.6	6.8
100	8.6	13.1	33.8	29.7	14.8	6.9
100	1.3	19.9	39.8	27.0	12.0	6.10

‹‡•–•

	/					
100	1.0	7.4	11.1	40.5	40.0	6.1
100	3.5	15.8	19.9	33.3	27.5	6.2
100	2.4	7.5	10.4	33.5	46.2	6.3
100	2.4	11.0	15.1	28.5	43.0	6.4
100	1.2	4.7	11.0	34.3	48.8	6.5
100	1.8	6.9	12.7	28.3	50.3	" 6.6
100	1.7	5.3	9.4	31.6	52.0	6.7
100	1.0	3.7	11.1	32.6	51.6	6.8
100	2.9	5.2	14.0	29.1	48.8	6.9
100	1.2	5.8	14.0	30.2	48.8	6.10

69 '

‹ƒ‡, •‡~ ƒ~ —‡ ˆ˜••Š ‹~, ˜‡†–•ƒŒ•ƒ ˜‡•ƒ, ‡ ,
"‡†–•ƒŒ•, •‡‰–Š ‡•ƒ, ‡, •‡‰–, •‡• •ƒ %

	26.4				
	34.6				
	38.3				
	0.7			/	
	100				

28.9	42.5	40.3			
30.1	14.4	17.0			
10.4	11.5	11.3			
8.1	17.2	15.7			
16.2	4.7	6.6	2015		
6.3	9.7	9.1		/	
100	100	100			

144'

‹‡~•, ‹‡†'—Œ, ‹• ‹‡‰•Œ16-1Š ƒ~ ‹‡‰•Œ ,˜
‹‡…ƒ˜', ‹‡•‡•'˜, •ƒƒ€Œ ˜~ •‡…10Š ~•", Š— ˜‡
,Žƒ‰Ž ~‡, ˜ƒŠ‡‡… ‡Ž

15.7	52.7	46.6	
30.2	20.7	22.3	
31.4	10.2	13.7	
11.6	14.2	13.7	
11.1	2.2	3.7	/
100	100	100	

118'

‹‡Œ–ƒ€ƒ ‹‡Œ„€ƒŒ ‹, ,Ž‡•Œ• ˜ƒ‡11˜‡…— ‡ƒŠ‡
,Ž‡•Œ Š •„Ž

10.5	24.6	22.3	
35.7	16.9	20.0	
36.3	14.8	18.4	
17.0	42.7	38.5	
0.5	1.0	0.8	/
100	100	100	

‹ ‡ – ‡ — • Š — , Ž † • , ” ƒ • • — ‡ Ž ’ Œ ˜ ‡ Œ ~ , ‡ † – • ƒ Œ • ~ Š
• € Ž ƒ ‹ ‡ – ‡ — • , ˜ • ƒ † Š ˜ ƒ † Š … , Š • • Œ ˜ ‘ ’ , — ˆ ‰ • ƒ † Š -
‹ ‡ † ƒ — ’ , ‹ ‡ — Ž ~ ,

20.3	26.5	25.5	
35.5	27.5	28.8	
33.7	25.8	27.1	
9.3	19.1	17.5	
1.2	1.1	1.1	/
100	100	100	

– • • • ‹ • ‡ • ’ ˜ ˜ ~ ‹ ‡ • ” • Œ ƒ , — • ‹ ‡ • • ƒ ˜ • Ž ‰ , ‡ – • … • ƒ – Š

10.5	9.4	9.6	
26.3	33.4	32.2	
44.4	32.0	34.0	
15.2	23.7	22.3	
3.6	1.5	1.9	/
100	100	100	

65'

12.8	31.2	28.1	
19.8	26.6	25.5	
45.9	21.3	25.4	
19.2	18.6	18.7	
2.3	2.3	2.3	/
100	100	100	

75'

	35.3		
	12.0		
	15.3		
	35.4		
	2.0		/
	100		

16.1	
10.6	
18.3	
53.6	
1.4	/
100	

46.5	24.4	28.1	—1
22.7	18.1	18.8	2
22.7	34.2	32.3	3
2.9	14.5	12.6	4
2.9	6.6	6.0	—5
2.3	2.2	2.2	/
100	100	100	
1.9	2.6	2.5	5 1

,Œƒ• ƒ~ –˜ƒ‡ •– –˜ƒ‡ •ƒ† Š~––—‰‡…–„˜ ‹‡•–
"Š~––—‡ ‡…–„˜ ‹‡•ƒ,‡, Š—

16.8	5.4	7.3	—1
8.1	4.9	5.5	2
15.0	9.1	10.1	3
13.9	6.1	7.4	4
13.3	19.8	18.7	5
8.1	11.4	10.9	6
7.5	18.7	16.9	7
4.6	15.6	13.8	8
3.5	3.6	3.5	9
8.1	4.9	5.5	—10
1.1	0.5	0.4	/
100	100	100	
4.5	5.7	5.6	10 1

‹‡˜•, ‹‡†'—Œ, ‹• ‹‡‰•Œ24-2Š0 ƒ˜ ‹‡‰•Œ ,˜

127' ˜ƒ‡,Šƒ ˜‡Š˜––—‡, ,–•…• •Š˜—,Š 20‡"ƒ– Š˜––—‡ ,ŽŒŒ •Š…

22.7	24.2	23.9	
43.6	43.2	43.2	
26.7	19.8	20.9	
7.0	11.0	10.4	
-	1.8	1.6	/
100	100	100	

97' ƒŠ••˜,— ‹‡•ƒ…Š†•Š ˜ƒ‰Œ•, ˜~ 21ƒ‡Š•, †'—Œ, ‹‡…–„˜, ‡•‡• ‹•‡•'˜Š ƒ–…•Ž— ˜•Ž‰, ‡

7.6	25.1	22.2	
37.2	14.6	18.3	
39.0	16.3	20.1	
13.4	40.2	35.7	
2.8	3.8	3.7	/
100	100	100	

16.9	41.7	37.6	
20.9	25.3	24.6	
48.8	14.3	20.0	
12.8	17.1	16.4	
0.6	1.6	1.4	/
100	100	100	

52.3		
21.9		
10.9		
12.7		
2.2		/
100		

˜ƒ‰‡–”,–•…,ƒ,Š‰Š‰,,Ž•Œƒ Š–24Œ Œ,˜†‡—‡
79' ‡•ƒ,‡ •ƒ–• Š••˜,Š

35.5			
23.8			
18.1			
21.2			
1.4			/
100			

,–•…• ‹‡‡–•‡•, ‹‡…˜Œ, ƒ•—…Ž ˜ƒ25– ‹‡Ž——,Œ
122' ‹ƒ‡,—Š… ƒ~ •„… ˆŠ ,~–Ž ~ƒ, ,Œ‰ •• ‹,Œ •…~
‹‡„Ž‰—~Š ‹‡…–„Œ •‡• …˜Œ

24.4	21.1	21.6		
46.5	43.5	44.0		
19.2	33.7	31.3		
1.7	1.5	1.5		*
8.2	0.2	1.6		/
100	100	100		

. " " *

‹‡Žƒ Š‡…Š ‹‡‡˜• •‡• …˜Œ,

38.4	57.5	54.4	
37.8	32.8	33.6	
19.2	9.2	10.9	
1.2	0.3	0.5	
3.4	0.2	0.6	/
100	100	100	

‡Žƒ…†‡w‡Ž‡•Œ Š~Œ—Š •‡Œ‡ •‡• …

32.6	71.5	65.0	
39.5	22.3	25.2	
20.9	5.6	8.2	
1.7	0.1	0.4	
5.3	0.5	1.2	/
100	100	100	

" ˜ ‡ Š ~ – — ‡ , , – • … • ˆ ‡ Ž ‡ • • 26ƒ ‡ , • „ … ‡ ‰ , … ˜ Œ
122 '

15.7	3.5	5.5		
26.7	24.4	24.8		
12.2	35.8	31.9		
1.2	6.1	5.3		
42.4	27.9	30.3		
1.8	2.3	2.2	/	
100	100	100		

.( ) *

" , • ‡ † ‡ Š ƒ ’ • • ‡ ‡ Ž • ˜ Œ , ˜ ~ , • ‡ Œ ƒ „ ‡ ~ •
83 '

17.4	24.7	23.5		
25.6	43.0	40.2		
30.2	25.4	26.2		
25.6	6.8	9.9		
1.2	0.1	0.2	/	
100	100	100		

"‚Š—ŒŒ‚˜ƒ‡Ž‡•Œ Š• •‡’—‚Š ‹‡Š2β‰‡ ˆŠ— ‹‡–

85'

2.9	5.1	4.7	
25.4	13.0	15.1	
24.3	47.4	43.5	
46.2	32.8	35.1	
1.2	1.7	1.6	/
100	100	100	

‚Œƒ• ƒ~ •– –˜ƒ‡ •ƒ† –˜ƒ‡Š~ –29‡• ‹‡…–„Œ‚

130'

"‹‡„Ž‰—~‚ Š— •”ŒŠ

8.1	6.1	6.4		
20.3	5.4	7.9		
37.8	64.1	59.8		
24.4	17.1	18.3		
4.7	4.0	4.1		
4.7	3.2	3.5		/
100	100	100		

39.0	43.3	42.6	
59.3	52.7	53.8	
0.6	1.2	1.1	( )
1.1	2.8	2.5	/
100	100	100	

8.8	15.0	14.0	
39.2	24.8	27.1	
14.6	18.0	17.4	
33.9	34.7	34.6	
3.5	7.5	6.9	/
100	100	100	

•”ŒŠ ,Œƒ• ƒ~ –˜ƒ‡ •– –˜ƒ‡ •ƒ†3Š~–—‡• ‹‡—Ž
"‹‡–•€, Š—

139'

12.6	8.5	9.2	
29.3	12.4	15.2	
29.9	33.5	32.9	
17.8	32.1	29.7	
7.5	11.5	10.8	
2.9	2.0	2.2	/
100	100	100	

˜ƒ‡ƒŠ‡•', •Œ –˜ƒ‡ ƒ˜ ˜…˜ ˜˜ ˜‡—33• ˜Š ƒ˜ ˜‡—• ,Žƒ–
"˜ƒ˜•,

15.3	35.5	32.1		
10.5	23.0	21.0		
12.6	15.7	15.2		
9.5	15.7	14.7		
6.3	9.5	9.0		
11.1	6.8	7.5		
73.2	44.9	49.6		
–	0.6	0.5	/	
26.8	54.5	49.9		

.100% , *

177

–••• ˜ƒ•ƒ—˜, Ž ƒ.€ŠŽ,

‹‡~•, ‹‡†'—Œ, ‹• ‹‡‰•Œ39-34 ƒ~ ‹‡‰•Œ ,ˆ

63'

‹‡•–•, ‹‡…–„~Š ‹€ ‡†–•ƒ3Œ• ~ƒ, Š~––—

6.4	40.3	34.7	
26.2	35.7	34.1	
40.1	15.1	19.2	
26.7	7.6	10.8	
0.6	1.3	1.2	/
100	100	100	

80'

ƒ‡…‡ Š~––—‡• ‹‡•–•,ƒ ‹‡•ƒ,‡,— '‡••˜‡•ƒ,‡,˜ƒ ,Š~Œ ,Š~ •–'Ž•

	24.4		
	18.8		
	24.4		
	28.7		
	3.7		/
	100		

3.0	
26.6	
45.6	
24.9	
-	/
100	

18.9	
21.7	
33.8	
23.8	
1.8	/
100	

‡•ƒ,‡, ‹•, Š— ‹ƒ~Š, ˜Ž‡•Œ ˜–3ƒ€ƒŒ ˜ƒ‡,Š ˜

74'

3.6			
26.0			
42.0			
27.2			
1.2			/
100			

‡•‰ ˜ƒŽ‡’ Š€•Šƒ ‹‡Š,Žƒ ‹‡•ƒ…3ƒ••Š ‹‡…–‰ ˜‡Œƒ~Š ˜ƒ•‡—… ‡Š•• ‹‡~—ƒŽ˜

103'

4.1	17.4	15.2	
29.1	25.9	26.4	
43.6	20.0	23.9	
21.5	34.5	32.4	
1.7	2.2	2.1	/
100	100	100	

,ƒƒ— ,‡,‡ ‹‡•‡•’˜ ‹˜ƒ~• ‹‡–•€, –‰—ƒ ‹‡—Ž, –‰——
146'

17.5	76.5	66.8	
19.9	9.8	11.4	
48.0	5.5	12.5	
14.6	7.6	8.8	
-	0.6	0.5	/
100	100	100	

,–‡•…• ,–†—ŒŠ •‡‡•Œƒ ,•ƒ–•, 40•‡••• ˜ƒ‡ƒ˜‡…—Š
• r—Š qŒ 112~ƒ,

4.6	8.5	7.9	
18.5	7.9	9.7	
46.2	13.7	19.1	
30.1	67.4	61.2	
0.6	2.5	2.1	/
100	100	100	

" ‡ † ‡ Š ƒ ’ – ƒ • ‡ ” — ‡ ~ • 41 ˆ ‡ Ž ‡ • • • ƒ — ..

101 '

38.7	21.5	24.4	
32.9	16.6	19.3	
24.3	40.5	37.8	
1.7	16.0	13.6	
1.2	3.7	3.3	/
1.2	1.7	1.6	/
100	100	100	

4-1 Š — ‹ Š ƒ • Š • ˜ ƒ ˜ ‡ … — ‰ ˆ ‡ Ž ‡ • 45-42 ~ – Ž ˜ ƒ ~ • , ˜ ƒ • ƒ ~ Œ ‚ , • – 4 w ƒ ƒ ‡ . ƒ . ˜ ‡ … – 1 w – Š ˆ Š ‰ Š ‰ •

‡ ˜ Š — Œ Œ • – — Œ • ‹ ‡ ‰ ‡ Š , 42 • Š ‡ • ‰ – • %

99 '

2.9	4.3	4.0	
30.2	10.5	13.7	
23.3	23.6	23.5	
43.6	60.6	57.8	
-	1.0	1.0	/
100	100	100	

‡ ˜ Š — Œ Œ • – — Œ • ‹ ‡ ‰ ‡ Š , –43 ‡ — ‡ • ‰ – • … Œ , • ƒ

2.3	12.2	10.6	
31.4	25.5	26.5	
30.8	31.2	31.1	
35.5	30.1	31.0	
-	1.0	0.8	/
100	100	100	

• ‡ ‡ Ž • ‹ ƒ • ‡ • Š • , • ƒ ˜ ˜ ƒ ~ ‰ – ƒ • ‡ ” 44 … • Ž ‡ • ‡ Š • , Ž † • , ƒ ˜ ƒ ‡ – … ~ ‹ ƒ ‚ ˜ • —

5.8	14.2	12.8	
26.3	18.2	19.5	
35.7	26.0	27.6	
31.0	39.8	38.4	
1.2	1.8	1.7	/
100	100	100	

Š• ~‡, ‹~ ‹€ ƒŠ— –„€Œ, ‹• •‡†‡‚4Š ,••ƒŽ— –ƒ•
99' –ƒ•‡”, ŠŠ‰ ˜•ƒ† •ƒ•— …

4.1	9.7	8.7	
13.4	13.5	13.4	
44.8	25.5	28.7	
37.2	50.1	47.9	
0.5	1.2	1.3	/
100	100	100	

–˜ƒ‡ ‹‡‰• Œ ,˜46 ,•• ƒ„‡~ ‹•
115'

80.8	32.6	40.5	
16.3	59.4	52.3	
2.9	8.0	7.2	/
100	100	100	

11.0	29.0	26.1	
29.7	25.0	25.8	
42.4	18.1	22.1	
14.0	22.4	21.0	
2.9	5.5	5.0	/
100	100	100	

4.7	18.5	16.3	
25.7	19.9	20.9	
53.8	20.6	26.1	
14.0	39.2	35.1	
1.8	1.8	1.6	/
100	100	100	

,–ƒŒ… ,Ž‰••~”ŒŽ Š49—‡• ‡†–•ƒŒ

64'

50.0	17.0	22.5	
20.0	24.0	23.3	
7.0	28.8	25.2	
22.0	25.0	24.5	
1.0	5.2	4.5	/
100	100	100	

, *

.2018 ,

‹‡Š••Œ ‹‡•ƒ—…, Š‰ ‹~, ; ˜ƒ˜‡..50– Š ˜ƒ•—… Š
"•ƒ…, ˜’‡‰~Š ˜ƒ‡ƒ—–, Œ ,ƒƒ— •…‡ “–~•

116'

9.9	9.9	9.9	
36.3	20.7	23.3	
16.4	32.8	30.1	
35.7	28.9	30.0	
1.7	7.7	6.7	/
100	100	100	

58.5	61.7	61.2	
30.4	24.9	25.8	
8.2	8.6	8.6	
2.3	3.2	3.1	
0.6	1.6	1.3	/
100	100	100	

9.4	34.5	30.4	
25.3	46.5	43.0	
31.2	11.5	14.7	
25.9	4.4	7.9	
8.2	3.1	4.0	/
100	100	100	

•ƒ‡Š•, †’—Œ, ˜‡•

15.1	37.5	33.8	
23.8	28.2	27.4	
38.4	14.1	18.1	
18.0	16.2	16.5	
4.7	4.0	4.1	/
100	100	100	

,Š—ŒŒ,

7.0	4.9	5.3	
21.5	20.5	20.7	
40.7	34.5	35.5	
27.9	37.7	36.1	
2.9	2.4	2.4	/
100	100	100	

˜•Ž ‰ ,

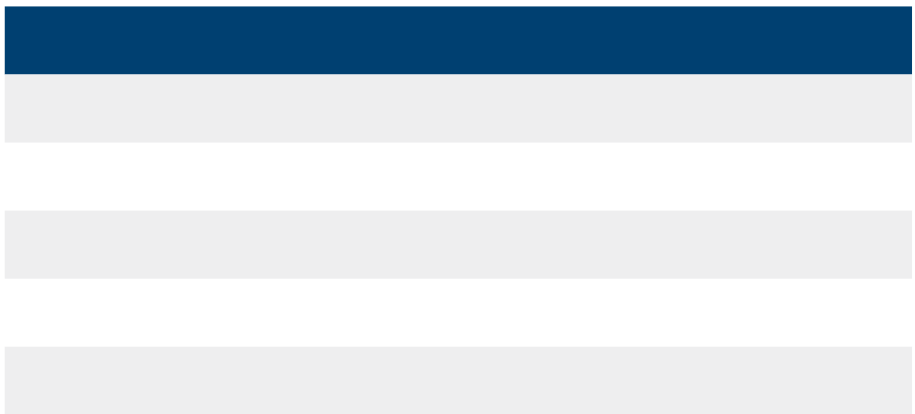

˜ƒ‡Œƒ•Œ, ˜ƒ‡ƒ——–,

4.7	4.8	4.8	
22.1	23.6	23.4	
40.1	35.8	36.5	
30.2	33.2	32.7	
2.9	2.6	2.6	/
100	100	100	

†'—Œ, <˜##„•ƒ–•ƒ ‡•Œ–Š•ƒ•Œ•‡•˜ƒ‡##—~–, ˜ƒŽ•–, <‡–"#ƒŽƒŽ~•,

10.5	10.2	10.3	
22.1	17.4	18.2	
39.5	21.7	24.7	
22.7	44.5	40.9	
5.2	6.2	5.9	/
100	100	100	

, – † — Œ ,

8.1	12.1	11.4	
20.9	42.9	39.3	
37.8	27.6	29.3	
30.2	14.1	16.8	
3.0	3.3	3.2	/
100	100	100	

‹ ‡ ‡ ƒ ‰ ‡ •, ˜~ ƒŽ—‡ ~Š ƒ~ ƒŠ ‡ • €53 ƒŽ ‡ † • ‡ ‹ ƒ ‡ , ˜ ƒ Š ,
"˜ƒ˜ ‡ … — • ‹ ‡ • ƒ — … , ‡ — ~ – ‹ ~ ‹ € 1‡7; — Š ‰ , € Š ' Œ

10.0	43.0	37.6	
37.4	43.0	42.1	
49.5	9.6	16.2	
3.1	4.4	4.1	/
100	100	100	

"˜‡ŽƒƒŠ— ˜ƒ˜‡…—• ••~ŒŠ –˜‡•Š‡•‡, ‡•”

111'

54.1	49.9	50.6		
34.3	15.3	18.4		
9.9	15.7	14.7		
1.7	12.8	11.0		
-	6.3	5.3		/
100	100	100		

,‰‡–” ~Š ƒ~ ,‰‡–” ,Ž‡•Œ, ˆ˜••Š 55~, Š•€ƒŒ ,Ž

"˜ƒ•–˜ Š— •ƒŒ‡Œ• ‘˜˜—, Š ƒ~

132'

54.7	53.7	53.9		
29.1	31.3	30.9		
11.6	7.0	7.8		
2.9	6.9	6.2		
1.7	1.0	1.2		/
100	100	100		

35.5	24.1	25.9	
33.1	20.0	22.2	
14.0	19.9	18.9	
16.3	34.3	31.3	
1.1	1.7	1.7	/
100	100	100	

34.2	29.5	30.4		
28.4	39.5	37.5		
21.1	27.5	26.3		
12.6	2.5	4.3		
–	3.6	3.0		/
46.8	2.9	11.0	/	
143.2	105.5	112.4		

100% ,

*

˜ƒ•–˜, •‡”•˜ Š• ^˜••Š ^‡˜ Š•€ƒ ˜ƒŽŒ˜,ƒ˜ƒ
"–˜ƒ‡ ˜˜Š ‡ŒŠ "•Š…˜,Š

32.4	27.3	28.1	," "
50.9	44.4	45.5	," "
13.3	20.3	19.1	( )
1.2	1.7	1.6	( )
2.2	6.3	5.7	/
100	100	100	

43.6	26.2	29.1	
41.3	33.8	35.1	
7.0	22.1	19.6	
7.0	15.5	14.1	
1.1	2.4	2.1	/
100	100	100	

47.7	17.3	22.3		
34.9	15.4	18.7		2-1
11.6	30.1	27.0		5-3
4.7	35.4	30.3		6
-	1.3	1.1	, ( )	
1.2	0.6	0.7		/
100	100	100		

3 … ’ • Ž

(%) – • • , ‡ Ž ƒ 2018 ˜ Œ ƒ • Š ‡ Ž ƒ ˜ Ž ˜ ƒ € Š ’ ˜

" ‡ Š Š ‰ • ’ ƒ ~ • ‹ ƒ ‡ ‰ Š ~ — ‡ Š — •”

53 '

2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
17.1	15.1	7.6	7.3	10.7	9.5	9.5	6.4	5.8	4.3	5.3	3.2	3.1	2.8	2.3	2.5	
35.8	32.7	28.9	33.9	33.6	25.7	28.6	21.4	33.9	26.9	23.1	11.4	19.4	16.5	11.1	8.6	*
29.6	32.9	39.9	38.7	36.6	41.1	40.5	41.0	35.2	38.4	35.7	34.3	38.2	37.5	32.9	26.1	
8.4	9.5	12.2	9.3	8.8	9.8	11.4	16.0	13.8	17.1	16.1	25.0	18.4	16.8	22.7	24.3	*
7.7	7.9	10.7	8.7	8.2	11.8	8.6	13.7	9.8	12.2	18.2	25.2	20.4	25.8	30.6	38.5	
1.4	1.8	0.7	2.0	2.1	2.1	1.4	1.5	1.5	1.1	1.6	0.9	0.5	0.6	0.4	-	/
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	

." " " 2013 *

:

)

.(

. 2018

, ,

.

, , "

.5 4 ,

" ‡ — ‡ ~ • ’ ƒ ~ •2 ˆ Š — • ” Œ , ƒ
57 '

2018	2017	2016	2015	2014	
33.6	31.2	26.0	22.6	19.5	
46.3	42.3	49.4	52.1	46.4	
17.1	20.2	19.8	19.8	22.3	
1.2	2.6	2.5	3.3	6.4	
1.4	2.6	1.7	1.5	3.1	
0.4	1.1	0.6	0.7	2.3	/
100	100	100	100	100	

" ‡ Š ~ – — ‡ ˆ ˜ ƒ ‡ , • ‚3~ € ‚˜ ~ , Œ ‰ • •
66 '

2018	2016	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
55.5	54.1	59.8	56.5	57.6	58.1	56.2	50.4	53.0	46.6	55.6	52.1	48.8	57.6	
26.1	27.1	22.0	20.0	23.8	24.6	23.1	27.3	25.1	28.7	29.7	26.7	28.4	26.1	
9.6	11.4	10.3	10.5	9.8	8.8	12.7	12.7	13.2	13.9	8.5	12.8	13.7	9.2	
6.7	6.1	5.9	10.7	6.8	7.2	5.9	8.0	6.9	9.3	5.6	7.3	7.5	6.9	
2.1	1.3	2.0	2.3	2.0	1.3	2.1	1.6	1.8	1.5	0.6	1.1	1.6	0.2	/
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	

126 '

‹ ‡ • – • , Š ~ – — ‡ ‡ … – „ ~ ƒ ‹ ‡ • ƒ , ‡ , Š ~ – 5 — ‡ ‡ … – „ ~
‹ ƒ ‡ ‰ ‹ ,

2018	*2017	2018	*2017	
5.8	7.4	2.9	2.0	
23.7	22.8	15.7	13.7	
43.9	42.2	53.3	50.7	
18.5	19.4	18.8	20.8	
7.5	7.8	8.3	10.5	
0.6	0.4	1.0	2.3	/
100	100	100	100	

: , , , , : *
.2017, : , 2017 ,

89 '

, Š ~ , ˜ ƒ • • ƒ Œ , ƒ ~ ‹ ‡ — Ž ~ , Œ • … 6 ~ Š ‰ • • ƒ C
˜ – ƒ — • ˜ ,

2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
28.5	24.7	29.0	21.0	22.4	25.9	25.7	24.4	34.5	30.3	30.4	26.5	28.9	24.3	23.8	28.1	
39.9	45.9	46.0	41.9	44.4	24.2	26.1	22.8	30.3	34.1	31.9	27.3	27.0	25.2	24.8	23.3	
24.8	23.4	20.8	30.2	23.8	32.5	32.3	37.4	24.1	26.7	28.7	31.9	32.6	35.0	36.3	36.8	
6.0	4.5	3.3	5.5	5.9	14.8	14.0	14.4	9.7	7.8	8.3	12.5	11.4	15.1	14.7	11.8	
0.8	1.5	0.9	1.4	3.6	2.6	1.9	1.0	1.4	1.1	0.7	1.8	0.1	0.4	0.4	0.1	/
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	

• ƒ ‡ Š • , † ’ — Œ , ˜ ‡ •

2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
19.5	15.6	16.1	12.1	10.3	17.7	10.7	13.6	21.6	23.2	25.2	18.4	15.5	22.3	11.4	16.0	
25.6	24.6	25.1	19.9	21.4	14.4	12.3	13.0	22.0	17.3	23.7	19.1	15.6	16.3	9.1	13.8	
26.3	33.0	33.3	37.0	33.5	28.1	30.5	27.3	27.9	28.1	29.1	28.7	29.0	28.6	27.4	30.4	
25.4	23.4	22.5	25.4	27.4	32.7	42.9	41.4	23.8	23.1	18.3	29.2	37.5	31.4	49.0	39.4	
3.2	3.4	3.0	5.7	7.4	7.1	3.6	4.7	4.7	8.3	3.7	4.6	2.4	1.4	3.1	0.4	/
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	

, – † — Œ ,

2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
18.0	17.0	16.5	19.1	16.8	18.3	15.8	20.5	23.2	30.3	35.6	30.3	28.7	19.1	15.5	14.9	
34.1	41.0	42.5	34.7	32.4	19.8	21.3	21.8	33.5	27.7	31.1	27.1	26.8	24.6	18.3	18.6	
34.4	32.2	31.8	34.2	35.0	38.4	40.0	38.2	29.8	27.2	23.1	28.3	30.7	36.2	41.8	41.6	
12.2	7.8	7.9	8.2	11.5	20.6	20.9	17.9	11.5	10.4	8.4	11.9	12.5	19.5	23.6	24.8	
1.3	2.0	1.3	3.8	4.3	2.9	2.0	1.6	2.0	4.4	1.8	2.4	1.3	0.6	0.8	0.1	/
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	

, Ž ‡ • Œ , ~ ‡ — Ž

2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
15.6	13.1	15.4	10.3	11.8	13.6	9.3	10.8	14.6	21.8	29.6	54.2	15.3	17.6	12.3	16.1	
19.1	15.6	20.1	12.0	12.8	10.2	9.6	9.8	14.3	15.9	22.4	20.0	16.9	16.9	12.9	15.6	
24.0	34.2	35.0	37.3	30.0	22.4	22.5	21.8	25.7	27.4	24.1	14.9	30.3	29.4	33.7	36.1	
37.3	31.1	26.4	32.8	38.6	50.6	56.1	56.0	42.3	30.2	21.6	5.6	33.5	34.7	35.5	31.4	
4.0	6.0	3.1	7.5	6.8	3.2	2.5	1.6	3.1	4.7	2.3	5.3	4.0	1.4	5.6	0.8	/
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	

˜ • Ž ‰ ,

Š ,”

2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
10.5	6.1	7.1	7.7	5.3	8.8	7.1	7.2	10.7	11.3	13.9	10.6	11.2	8.9	6.8	8.8	
11.1	10.6	10.0	6.0	9.0	6.7	5.8	5.8	8.1	7.5	15.2	14.8	9.6	7.6	7.1	7.6	
25.6	32.5	33.9	27.0	27.9	16.6	20.0	17.0	18.7	22.8	26.2	28.8	24.9	27.2	25.1	23.4	
52.5	48.4	47.8	57.5	54.5	65.5	65.0	68.8	60.3	56.4	43.9	43.7	53.5	55.7	59.8	59.8	
0.6	2.4	1.2	1.8	3.3	2.4	1.9	1.2	2.2	1.9	0.8	2.1	0.8	0.6	1.2	0.4	/
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	

, Š — Œ Œ ,

2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
29.4	28.5	28.6	23.8	20.0	20.8	18.0	22.3	30.5	30.7	41.4	37.2	31.2	26.6	27.7	19.9	
39.1	41.6	42.6	37.0	39.4	21.6	22.5	25.6	35.1	35.4	32.2	30.2	28.8	30.5	30.8	25.4	
21.8	22.7	21.2	28.1	28.6	36.5	41.3	41.1	26.4	24.9	20.1	23.6	29.6	30.3	35.3	40.8	
8.7	6.2	6.0	8.1	9.1	17.5	15.5	9.9	6.3	6.1	5.0	6.6	9.1	12.1	4.4	13.8	
1.0	1.0	1.6	3.0	2.9	3.6	2.7	1.1	1.7	2.9	1.3	2.4	1.3	0.5	1.8	0.1	/
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	

˜ ƒ € Š ’ Œ ,

2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
30.7	29.7	30.5	28.3	"	26.2	31.5	28.3	32.6	35.4	46.9	44.1	41.3	50.3	37.8	34.0	
48.8	49.0	51.1	42.3	"	30.9	30.5	32.7	39.3	39.9	36.1	32.5	35.9	31.6	34.0	33.4	
13.7	12.9	12.6	16.2	"	28.6	28.7	31.9	19.8	16.9	13.5	17.5	19.2	15.5	22.8	28.0	
2.2	2.4	1.3	2.9	"	9.1	5.4	3.7	4.0	2.7	1.8	3.1	3.2	2.1	3.8	4.3	
4.6	6.0	4.5	10.4	"	5.2	3.9	3.4	4.3	5.1	1.7	2.8	0.4	0.5	1.6	0.3	/
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	

, Š — Œ Œ Š ‡ † ’ — Œ , “ • ƒ ‡ ,

2018	2017	2011	
20.5	17.0	11.3	
29.6	31.2	14.1	
30.5	32.4	34.6	
11.8	9.6	29.5	
7.6	9.8	10.5	/
100	100	100	

– – ƒ € ˜ Œ ,˜ ~ ,• — ˜ ‡ Œ ƒ • Œ , ˜ ƒ — – , ƒ ~ , ‡ ‡ – ‡ • ,

2018	2016	
18.1	16.0	
27.6	31.3	
35.5	38.2	
17.6	13.3	
1.2	1.2	/
100	100	

‹ ƒ ‡ , • ‡ ~ ƒ ~ — ‡ ˆ ˜ • • Š ‹ ~ , ˜ ‡ † – • ƒ Œ • ƒ ˜ ‡ • ƒ , ‡ , Ž ‡ • Œ
" ‡ † – • ƒ Œ • , • ‡ ‰ – Š ‡ • ƒ , ‡ , • ‡ ‰ – , 69 • ‡ • • ƒ ‰ Ž • ƒ „

72 '

2018	2017
26.4	22.7
34.6	32.4
38.3	43.2
0.7	1.7
100	100

96 '

2018	2017
40.3	40.2
17.0	14.0
11.3	11.9
15.7	16.4
6.6	7.1
9.1	10.4
100	100

2018	2017	2014	
25.5	28.7	32.0	
28.8	28.9	23.3	
27.1	21.8	24.9	
17.5	18.1	14.5	
1.1	1.8	5.3	/
100	100	100	

2018	2017	2016	2015	2013	2012	2011	
9.6	4.9	3.9	9.6	19.1	7.6	4.4	*
32.2	24.5	29.6	27.1	26.7	26.3	28.7	
34.0	40.8	35.5	26.5	22.7	30.2	35.3	**
22.3	26.9	28.8	27.9	25.4	31.6	27.8	
1.9	3.9	2.0	8.9	6.1	4.3	3.8	/
100	100	100	100	100	100	100	

." " : 2013 *
." " : 2013 **

65 '

,•–, ~ƒ, ƒŠ‡~‰ ,Ž‡•Œ• •”Œ, ˜~ ‹‡–~˜Œ Š~––
˜Œ~• ~ƒ,— ,Œ Œ •ƒ–€ –˜ ƒ

2018	2017	
28.1	29.5	
25.5	26.6	
25.4	22.1	
18.7	18.1	
2.3	3.7	/
100	100	

75 '

–‡,”,Š ‹‡‰•Œ ~Š— ‡ŒŒ ˜ƒ–15. ••, ,••”,, ˜ƒ %
‹‡•ƒ,#•ƒ,‡, ‹•, Š— ‹ƒ~Š, ˜Ž‡•Œ ~‡,

2018	2017	2016	
35.3	30.0	31.9	
12.0	14.0	20.6	
15.3	16.1	16.8	
35.4	36.9	28.6	
2.0	3.0	2.1	/
100	100	100	

2018	*2017	2016	2015	2014	2013	2009	
16.1	26.6	16.4	12.6	19.8	32.9	20.6	
10.6	13.6	12.5	12.8	15.2	16.0	15.3	
18.3	23.2	21.5	22.5	20.9	14.8	19.4	
53.6	32.7	48.7	48.8	42.0	32.5	42.6	
1.4	3.9	0.9	3.3	2.1	3.8	2.1	/
100	100	100	100	100	100	100	

: , , , , : *
.2017, : , 2017 ,

2018	2017	2016	2015	2014	
28.1	27.1	27.0	28.7	22.8	—1
18.8	22.7	27.9	19.1	19.8	2
32.3	31.2	30.9	31.8	31.4	3
12.6	11.1	10.0	11.1	15.2	4
6.0	4.5	2.4	3.2	3.2	—5
2.2	3.4	1.8	6.1	6.6	/
100	100	100	100	100	
2.5	2.4	2.3	2.4	2.5	5 1

‡ • ƒ , ‡ • ƒ – • Š • • ˜ , Š ˜ ƒ ‰ ‡ – ” • ƒ … † ‡ • ƒ 23 ƒ Š — ‡ ~ — ƒ Ž • , Ž ‡ •
‹ ‡ • ƒ , ‡ 78 '

2018 *	2017	2016	2015	2014	2013	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
52.3	65.8	45.9	51.2	49.8	47.0	52.6	53.6	45.4	27.7	29.1	41.8	32.9	53.6	38.0	
21.9	15.2	26.1	22.4	24.0	19.7	25.2	29.3	33.8	30.9	36.2	34.2	34.3	28.2	38.6	
10.9	7.6	14.9	9.7	10.5	9.9	10.8	9.0	10.6	19.5	17.4	12.7	17.8	9.7	14.5	
12.7	8.0	11.7	11.3	11.0	20.0	9.5	4.6	5.8	16.3	12.4	10.0	13.2	5.5	8.2	
2.2	3.4	1.4	5.4	4.7	3.4	1.9	3.5	4.4	5.6	4.9	1.3	1.8	3.0	0.7	/
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	

: , , , , : *
.2017, : , 2017 ,

, – • … , ƒ , Š ‰ Š ‰ , , Ž • Œ ƒ Š — Œ Œ , ˜ † ‡ — ‡ ~ — ƒ Ž • , Ž ‡ • Œ Š
‹ ‡ • ƒ , ‡ • ƒ – • Š • • ˜ , Š ˜ ƒ ‰ ‡ – ”

2018	*2017	2016	2015	2014	2013	2011	
35.5	55.2	32.7	31.3	35.3	37.4	42.3	
23.8	17.4	24.5	22.3	25.8	19.5	27.2	
18.1	13.9	20.9	22.2	18.6	15.7	16.1	
21.2	9.9	20.1	18.3	16.1	23.4	13.1	
1.4	3.6	1.8	5.9	4.2	4.0	1.3	/
100	100	100	100	100	100	100	

. : *

‹ ‡ ‡ – • ‡ • , ‹ ‡ … ˜ Œ , ƒ • — … Ž ˜ ƒ • – 25 ‡ Ž — — , Œ Š –
ƒ ~ • „ … ^ Š , ~ – Ž ~ ƒ , , Œ ‰ • • ‹ , Œ • … ~ Š ‰ Š • ‡ Š
‹ ƒ ‡ , — Š …

‹ ‡ „ Ž ‰ — ~ Š ‹ ‡ … – „ Œ • ‡ • … ˜ Œ ,

2018	2016	2015	2014	2013	2012		
21.6	24.7	24.0	24.5	29.0	23.3		
44.0	42.3	41.9	36.1	38.5	42.6		*
31.3	27.8	25.2	28.6	23.8	30.3		
1.5	1.3	3.0	2.7	2.9	"	( )	
1.6	3.9	5.9	8.1	5.8	3.8	/	
100	100	100	100	100	100		

." " : 2012 *

‹ ‡ Ž ƒ Š ‡ … Š ‹ ‡ ‡ ˜ • • ‡ • … ˜ Œ ,

2018	2016	2015	2014	2013	2012		
54.5	50.4	28.9 47.5	52.2	55.7	59.7		
			30.4	30.6	28.9		*

‡Žƒ…†‡•w‡Ž‡•Œ Š~Œ—Š •‡Œ‡ •‡• …˜Œ

2018	2016	2015	2014	2013	2012	
65.0	66.8	59.7	45.3	50.5	51.8	
25.2	21.6	27.7	32.8	32.4	33.3	*
8.2	7.9	7.1	12.5	9.8	10.5	
0.4	1.0	1.1	1.7	1.8	"	( )
1.2	2.7	4.4	7.7	5.5	4.4	/
100	100	100	100	100	100	

." ": 2012 *

‹‡‡Ž•Š ‹‡–‡—• •‡• …˜Œ,

2018	2016	2015	2014	2013	2012	
39.0	55.7	50.6	54.5	57.9	55.7	
40.5	29.4	31.6	25.8	26.6	29.4	*
15.7	11.3	11.8	11.6	8.1	11.9	
2.5	2.0	2.4	2.3	3.0	"	( )
2.3	1.6	3.7	5.8	4.4	3.0	/
100	100	100	100	100	100	

." ": 2012 *

‹ ‡ • – • Š ‹ ‡ • ƒ , ‡ • ‡ • … ˜ Œ ,

2018	2016	2015	2014	2013	2012	
52.5	78.4	67.1	58.0	68.0	70.6	
39.2	17.4	25.6	29.7	23.8	21.8	*
7.1	2.6	3.9	5.5	3.2	5.5	
0.5	0.8	0.5	1.7	1.3	" ( )	
0.7	0.8	2.9	5.1	3.7	2.1	/
100	100	100	100	100	100	

." " : 2012 *

" ˜ ‡ Š ~ – — ‡ , , – • … • ˆ ‡ Ž ‡ • • 26ƒ ‡ , • „ … ‡ ‰ ,

122 '

2018	2016	2015	2012	
5.5	1.4	3.9	3.0	
24.8	10.5	10.3	20.3	
31.9	24.0	18.4	8.7	
5.3	8.0	12.8	13.2	
30.3	53.0	47.0	47.9	
2.2	3.1	7.6	6.9	/ / ( )
100	100	100	100	

" , • ‡ † ‡ Š ƒ ’ • • ‡ ‡ Ž • ˜ Œ , ˜ ~ , • ‡ Œ ƒ „ ‡ ~ •

83'

2018	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2006	2005	2004	2003	
23.5	21.6	31.0	28.4	37.7	23.3	28.9	22.6	35.7	28.9	28.6	36.3	
40.2	40.9	35.1	38.3	39.1	38.3	37.2	33.4	36.5	41.5	38.5	39.8	
26.2	25.1	20.9	21.1	16.0	24.9	22.0	25.6	18.2	18.1	23.3	17.5	
9.9	11.0	12.0	12.0	7.1	12.9	11.3	16.6	7.8	11.4	9.4	6.0	
0.2	1.4	1.0	0.2	0.1	0.6	0.6	1.8	1.8	0.1	0.2	0.4	/
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	

. , , , : 2013 *

" , Š — Œ Œ , ˜ ƒ ‡ Ž ‡ • Œ Š • • ‡ ’ — , Š ‹ ‡ Š ‰ ‡ ˆ Š — ‹ ‡ – • … , ƒ

85'

2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
4.7	4.8	4.1	4.9	6.6	11.3	9.5	7.3	2.9	3.9	3.1	5.7	6.1	7.4	3.8	4.6	
15.1	14.5	12.6	14.6	13.5	23.7	25.4	21.1	16.1	12.4	15.4	17.1	21.3	23.4	13.8	15.2	
43.5	43.1	45.3	45.3	42.2	28.0	34.9	35.3	31.5	31.6	31.2	30.6	36.5	32.3	32.4	40.1	
35.1	34.7	36.5	32.4	33.5	33.2	27.8	35.3	46.5	50.0	45.6	43.9	35.8	35.6	35.6	39.7	
1.6	2.9	1.5	2.8	4.2	3.8	2.4	1.0	3.0	2.1	4.7	2.7	0.3	1.3	14.4	0.4	/
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	

. , , , : 2013 *

213

–••, ‡Žƒ2Ð18ƒŒ€•Š‡Žƒ˜Ð ˜.ƒ'Ò•Š'˜,

125'

‹, ‹~ –˜ƒ‡ ‹‡,ƒ•€ ‹‡•‡Œ ‹Š—Š30‡‰•Œ ~Š ƒ~

88'

‹ ‡ ~ • , ‹ ‡ † ’ — Œ , ‹ • ‹ ‡ ‰ • Œ 49-38 ƒ ~ ‹ ‡ ‰ • Œ , ˜ ~ ‹ ~ ,
‹ ‡ • – • , ‹ ‡ … – „ ~ Š ‹ € ‡ † – • ƒ Œ • ~ ƒ , Š ~ – — ‡ • – † -
63'

2018	*2017	2018	*2017	
6.4	17.0	40.3	39.8	
26.2	28.0	35.7	27.5	
40.1	21.6	15.1	19.3	
26.7	32.4	7.6	9.9	
0.6	1.0	1.3	3.5	/
100	100	100	100	

: , , , , : *
.2017, : , 2017 ,

• – ’ Ž • ƒ ‡ … ‡ ‹ ‡ • ƒ , ‡ , ƒ ‹ ‡ • – • , — ‘ ‡ • • ˜ ‡ • ƒ , ‡ , ˜ ƒ , „ , Š • –
‹ ‡ • ƒ „ Š ~ Œ , Š 80'

2018	*2017	
24.4	35.7	
18.8	16.6	
24.4	20.0	
28.7	25.0	
3.7	2.7	/
100	100	

. : *

80 '

• – ’ Ž • ƒ ‡ … ‡ ‹ ‡ • ƒ , ‡ , ƒ ‹ ‡ • – • , — ‘ ‡ • • ˜ ‡ • – • , ˜ ƒ , „ , ‹ ‡ • – •, Š ~ Œ , Š ~

2018	*2017	
3.0	12.4	
26.6	9.6	
45.6	12.0	
24.9	64.6	
-	1.4	/
100	100	

. : *

129 '

‹ ‡ • ƒ , Š ‡ ~ – — ‡ Š ‡ Ž ƒ … † ‡ • • ƒ 36‰ ‡ • ‹ , ‹ ‡ • – • ,

2018	2016	2015	
18.9	22.2	18.1	
21.7	21.3	20.9	
33.8	35.3	37.5	
23.8	20.3	17.1	
1.8	0.9	6.4	/
100	100	100	

‡ • ƒ , ‡ , ‹ • , Š — ‹ ƒ ~ Š , ˜ Ž ‡ • Œ ˜ – • € ƒ Œ ˜ ƒ ‡ , Š ˜ ƒ ‰ „ ,
‹ ‡ • – •

2018	*2017	2016	
3.6	13.8	3.5	
26.0	12.6	13.9	
42.0	8.4	19.1	
27.2	59.0	57.4	
1.2	6.2	6.1	/
100	100	100	

. : *

˜ … — ƒ Œ ˜ ƒ ‡ , Š ˆ ‡ – ” Š ~ – — ‡ • ˜ ‡ † ‡ Š ƒ ’ , ˜ – Œ ” Š ‹ ƒ ‡ ,

2018	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2004	2003	
16.3	20.2	18.3	15.2	21.1	20.5	21.1	19.3	14.5	
20.9	22.9	24.6	22.1	28.1	22.5	26.5	22.9	24.9	
"	16.6	21.3	19.1	17.2	16.9	22.5	16.3	24.4	
26.1	24.3	22.4	19.9	18.1	20.0	16.0	24.8	26.6	
35.1	13.6	10.8	18.9	12.2	17.5	11.9	14.9	8.9	
1.6	2.4	2.6	4.8	3.3	2.6	2.0	1.8	0.7	/
100	100	100	100	100	100	100	100	100	

64 '

, – ƒ Œ … , Ž ‰ • • ~ ” Œ Ž Š ~ – — ‡ • ‡ † – • ƒ Œ

*2018	2017	
22.5	22.9	
23.3	21.9	
25.2	23.3	
24.5	27.9	
4.5	4.0	/
100	100	

, *

.2018 ,

109 '

Š Š ‰ 1 w • ‡ – ~ ˆ ‰ ‹ ‡ ~ • , ‹ ‡ ' ƒ € , • Œ • 52 ~ Š ‰ Š • ˜ ƒ Ž

" ˜ ƒ ˜ ‡ … — • ƒ ~ Œ ƒ , • ˜ ƒ , ˜ ‡ – . ‡ —

Š ,”

2018	*** 2006	** 2005	
30.4	15.6	33.9	
43.0	45.9	28.8	
14.7	14.8	17.3	
7.9	10.7	11.7	
4.0	13.0	8.3	/
100	100	100	

" : . 2005 , : **

: "? ,

. , , ,

" : . 2006 , : ***

"?

• ƒ ‡ Š • , † ’ — Œ , ˜ ‡ •

2018	*** 2006	2005	
33.8	21.6	30.3	
27.4	30.3	28.9	
18.1	14.0	14.9	
16.5	13.3	14.4	
4.1	20.8	11.5	/
100	100	100	

, Š — Œ Œ ,

2018	*** 2006	2005	
5.3	2.2	5.3	
20.7	16.7	9.9	
35.5	29.4	29.9	
36.1	44.2	46.5	
2.4	7.5	8.4	/
100	100	100	

˜•Ž ‰o,

2018	*** 2006	2005	
5.7	2.2	4.6	
26.3	18.1	10.8	
37.7	29.1	29.2	
28.0	41.3	45.9	
2.3	8.8	9.5	/
100	100	100	

˜–ƒ—•˜,

2018	*** 2006	2005	
8.3	17.7	10.8	
30.8	30.7	21.4	
28.6	17.7	30.7	
29.7	18.6	28.5	
2.6	15.4	8.6	/
100	100	100	

˜ ƒ ‡ Œ ƒ • Œ , ˜ ƒ ‡ ƒ — – ,

2018	*** 2006	
4.8	4.8	
23.4	20.3	
36.5	27.4	
32.7	35.4	
2.6	12.1	/
100	100	

, – † — Œ ,

2018	2005	
11.4	11.5	
39.3	25.1	
29.3	34.5	
16.8	21.6	
3.2	7.3	/
100	100	

ƒ „ ‡ ~ Š ˆ ˜ — € – , Š ˜ ƒ — Š … ƒ ˜ ƒ • „ …# ˜ ƒ ” ƒ • • Š ˜ • Š .
" ˆ ‡ ‡ — ‚ ˜ ~ ˜ ‡ Š ~ – — ‡ , ‚ – • … • ‚ ” ƒ

2018	2017	2015	2014	2013	2012	
21.7	21.4	21.7	16.9	20.2	21.1	
51.0	39.9	38.0	41.0	34.5	43.8	
15.8	18.0	16.6	18.5	21.4	11.7	
6.6	12.6	17.7	12.9	15.2	11.7	
4.9	8.1	6.0	10.7	8.7	6.1	/
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	

4 … ’ • Ž

‹ € • Œ , Š Š ‡ ‰ Œ ” • ˜ ƒ – • € , ƒ ‡ ’ – € ƒ Œ • w ‡ ˜ – • … • ‰

	81.7
	18.3
	100

		,( ) /	
24.2	21.2	21.7	
35.8	54.0	51.0	
25.3	13.9	15.8	
11.1	5.8	6.6	
3.6	5.2	4.9	/
100	100	100	

	50.0
	50.0
	100.0

		/ ,
70.8	74.5	
23.8	21.1	
5.4	4.4	/
100	100	

33.1	34-18
34.6	54-35
32.2	+55
0.1	
100	

10.8
35.5
52.7 ( )
1.0 /
100

34.8
25.9
33.2
6.1 /
100

			/ ,
85.5	72.9	60.9	
10.1	22.7	34.3	
4.4	4.4	4.8	/
100	100	100	

73.2	
11.6	
12.1	
0.5	'
2.6	/
100	

10.3	
12.3	/ (")
13.4	
17.5	
43.9	
2.6	/
100	

			/ "	, / ( )
79.4	72.5	72.0	80.0	60.3
16.9	21.5	19.3	17.2	33.0
3.7	6.0	8.7	2.8	6.7 /
100	100	100	100	100

7.4
31.6
48.9
10.0
2.1 /
100

,
36.8
29.0
14.7 /
3.1 /
14.3 / / ( )
1.1 (/ /)
1.0 /
100

/ /					, / ( )
76.9	72.7	65.4	73.8	77.4	
16.5	21.9	34.6	22.6	17.2	
6.6	5.4	-	3.6	5.4	/
100	100	100	100	100	

3.2	28.4	24.3	
7.9	23.9	21.2	
52.1	22.1	27.0	
6.8	12.3	11.4	
17.9	8.1	9.7	
12.1	5.2	6.4	/
100	100	100	

		( ) , /	
77.6	78.8	73.9	
17.8	17.5	20.7	
4.6	3.7	5.4	/
100	100	100	

(2015)		
4.7	21.0	
1.1	12.7	
1.1	11.2	
-	8.0	
1.1	5.6	
-	5.1	
0.5	4.5	
-	2.9	"
0.5	1.9	
-	1.6	
-	1.2	
61.6	0.1	
11	17.9	/
18.4	6.3	
100	100	

/				, / (2015) ( )
100	4.7	21.0	74.3	
100	4.5	19.8	75.7	
100	4.0	7.1	88.9	
100	1.4	11.6	87.0	
100	5.0	25.0	70.0	
		20.0	80.0	

	/						
							( ) (2015)
100	0.6	1.1	1.1	7.8	34.6	54.8	
100	1.8	13.9	38.0	38.0	7.4	0.9	
100	4.2	2.1	11.6	49.5	26.3	6.3	
100	1.5	0.0	0.0	2.9	25.0	70.6	
100	2.6	0.0	7.9	31.6	47.4	10.5	
100	10.0	0.0	10.0	0.0	30.0	50.0	
100	-	60.4	37.5	0.0	0.0	2.1	
100	7.0	0.0	2.3	7.0	46.5	37.2	
100	8.0	0.0	4.0	8.0	20.0	60.0	"

– • … Œ , ˜ f f

' . , . . " " . . . , ... , .